

DELOVANJE ODREDA

Spomladanski boji na robu Dolomitov

Prva odredova akcija je bila po poročilu štaba IX. korpusa z dne 14. februarja 1944 glavnemu štabu NOV in POS* onesposobitev žične vzpenjače za prevažanje drv prek Idrijce. Približno v tem času pa je odred napadel in zažgal neki nemški avto.

Od novega odreda tudi štab korpusa ni takoj pričakoval kakih večjih akcij, saj je potreboval še precej časa, da si z manjšimi akcijami pridobi potrebne izkušnje. Kljub temu pa je že 24. februarja prišlo pri Zadlogu do hujšega spopada med 2. bataljonom in sovražnikovimi silami in ob tej priložnosti so borci Dolomitskega odreda prizadejali sovražniku občutne izgube.**

Od 1. do 17. marca je odred deloval na širšem področju Črni vrh—Podkraj. Prvi bataljon, ki se je v času od 1. do 12. marca zadrževal v bližini Podkraja, je v teh dneh nekajkrat postavil zasede na cesti med Logatcem in Hotedršico, ki pa so se končale brez bojev.

Drugi bataljon je mobiliziral na področju nad Godovičem, Črnim vrhom, Vojskim in Idrijo ter pošiljal manjše patrulje proti Godoviču in Idriji. Ena od teh patrulj je 12. marca na idrijskem Razpotju blizu Idrije napadla nemško patruljo, v kateri so padli trije nemški vojaki, en oficir pa je bil ranjen. Bataljon v tem boju ni imel izgub.

* Poročilo štaba IX. korpusa z dne 14. februarja 1944 glavnemu štabu NOV in POS. Zbornik, VI. del, 11. knjiga, dok. št. 5, str. 30.

** Zbornik, VI. del, 11. knjiga, dok. št. 103, str. 262.

Dne 14. marca je skupina 90 partizanov iz 1. in 2. bataljona pod vodstvom komandanta 2. bataljona v zasedi, ki so jo postavili v Zali na cesti Godovič—Idrija, napadla nemško preskrbovalno kolono, v kateri so bili 1 osebni avto in dva tovarnjaka. V akciji je bilo ubitih 12 Nemcev, partizani pa so imeli enega ranjenega, ki ga je po nesreči ranil eden od borcev.

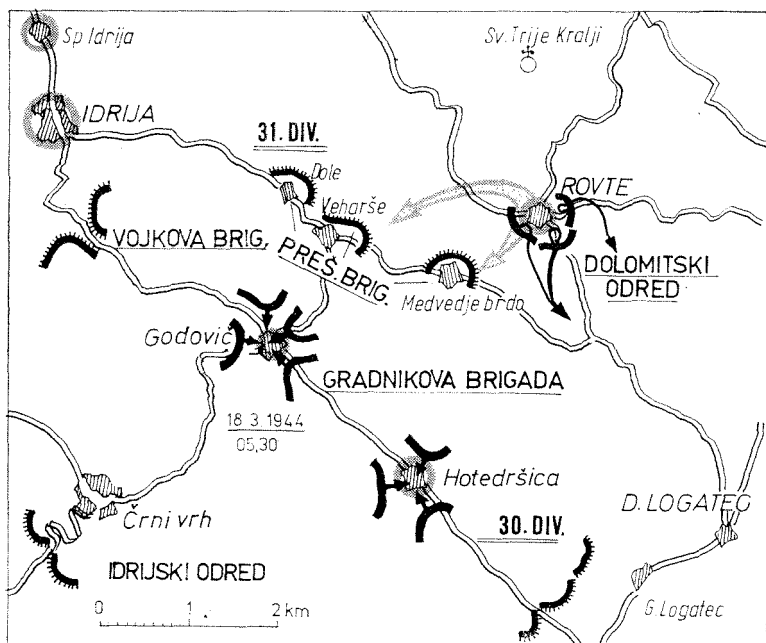
Dne 17. marca pa se je odred zbral na Colu, kjer je bil dodeljen XXX. diviziji, ki je dobila nalogo, da napade domobransko postojanko v Hotedršici.

Vsi dotedanji poskusi IX. korpusa, da bi prodrli v Dolomite so pokazali, da je predpogoj za kakšne večje uspehe v tej smeri likvidacija nemških postojank v Idriji, v Spodnji Idriji in Godoviču, kajti dokler so obstajale te postojanke, se korpusne enote niso mogle koncentrirati za kake večje in dolgotrajnejše operacije.

Treba je namreč opozoriti na to, da so se najmočnejše nemške postojanke v Dolomitih nahajale v Lučinah, pri Sv. Treh kraljih, v Rovtah in Hotedršici. Stale so na najugodnejših topografskih točkah in so skupaj tvorile enotno, dobro povezano črto, ki je zapirala pot v globino Dolomitov. Temu je treba dodati tudi dejstvo, da so bile nedaleč izza te črte še močne postojanke Šentjošt, Horjul in Polhov Gradec, ki so z idealnih izhodišč lahko hitro pomagale postojankam v Lučinah, pri Sv. Treh kraljih in v Rovtah; v Rovtah in Hotedršici pa sta hitro lahko intervenirali tudi logaška in vrhniška posadka. Tako se je dogajalo, da so se enote korpusa že v začetku svojih operacij proti Dolomitom znašle v ozkem pasu med dvema močno utrjenima črtama sovražnikovih postojank, ki so imele idealne topografsko-taktične pogoje za delovanje. In tako se je korpus moral bojevati na dveh frontah oziroma odvajati znatne sile za blokado postojank in za zavarovanje ofenzivnih enot, če ni hotel doživeti napada v hrbet.

Spričo te nemožnosti za koncentracijo in za večje ter dolgotrajnejše ofenzivne operacije so enote korpusa morale v dolgih in utrudljivih marših prihajati prav s Cerkljanskega ali pa iz vzhodnega dela Trnovskega gozda in iz okolice Črnege vrha.

V takšnih pogojih so enote morale hitro vpadati in tudi na hitro uspeti, pri tem pa seveda niso mogle uporabiti težkega orožja. Toda sovražne postojanke so bile močno utrjene, dobro oborožene in med seboj dobro povezane, lahko so z vseh

Tretji napad IX. korpusa na Hotedršico 18. marca 1944

strani hitro intervenirale, če je bila katera od njih napadena. Partizani torej niso mogli računati na večje uspehe in to je tudi prepričljivo pokazala praksa vseh dotedanjih napadov. Zato se je poveljstvo korpusa odločilo, da z vsemi razpoložljivimi silami napade nemško postojanko v Godoviču in domobransko postojanko v Hotedršici — istočasno in z uporabo težkega orožja.

Korpusno poveljstvo se je zavedalo, da je neposreden napad na Idrijo, v kateri je bila močna postojanka 1.100 moč elite vojske, nerealen in brez vsakega upanja na uspeh. Zato se je odločilo za drugo rešitev, ki je obljubljala večjo verjetnost uspeha. Postojanki Godovič in Hotedršica sta namreč varovali edino zvezo idrijske postojanke z njenim zaledjem. To je bila cesta Logatec—Hotedršica—Godovič—Idrija. Ko bi bila pretrgana ta zveza, bi Nemci verjetno sami zapustili postojanki v Idriji in v Spodnji Idriji.

A tudi če ta končni cilj ne bi bil dosežen, bi z likvidacijo teh postojank nastali boljši pogoji za večje operacije proti Dolomitom in na progi Ljubljana—Trst od Postojne do Logatca in celo do Vrhnike. Zato je bilo sklenjeno, da XXX. divizija napade in uniči Hotedršico in se zavaruje iz smeri Logatca, Rakeka in Postojne.

Napad XXX. divizije na Hotedršico je iz smeri Idrije in Spodnje Idrije ščitila vsa XXXI. divizija, iz smeri Ajdovščine in Vipavske doline Idrijski odred, iz smeri Rovt pa novo ustanovljeni Dolomitski odred, ki je bil za to akcijo dodeljen XXX. diviziji.

Napad na Godovič in Hotedršico se je začel, kot je bilo predvideno, 18. marca 1944. ob 5,30 zjutraj. Najprej so partizani s topovi in minometi močno obstreljevali postojanke, zatem pa so enote obeh divizij začele jurišati in se boriti za posamezne zunanje utrdbe okoli postojank.

Gradnikova brigada, ki je napadla Godovič, je do 11. ure dopoldne zavzela vse zunanje utrdbe in prisilila Nemce, da so se umaknili v kletne prostore glavne stavbe, kjer so bili nastanjeni. Ko pa se je začel odločilni juriš na zadnje oporišče, se je iz idrijske smeri naenkrat pojavila kolona Nemcev, ki je uspela prebiti blokado Vojkove brigade, in udarila v hrbet Gradnikovi brigadi. Brigadne enote so se sicer organizirano umaknile, a s tem je tudi propadla možnost za nadaljevanje napada.

Kljub temu, da je bil zaradi te intervencije napad Gradnikove brigade na postojanko Godovič prekinjen, pa se je napad na Hotedršico nadaljeval ves dan in vso noč na 19. marec. Boji za Hotedršico so bili izredno ostri. Zaradi močnega partizanskega ognja iz topov in minometov je začela goreti vsa vas. Pri tem je zgorelo 17 poslopij, v vasi pa so bila razbita vsa okenska stekla.

Toda sovražnik se je žilavo branil, postojanka je bila močno utrjena in je ni bilo mogoče zavzeti.

Po enodnevnem neuspešnem napadanju je korpusni štab izdal povelje, da napadi prenehajo in da se enote umaknejo od postojank, boji pa naj se prenesejo na sovražnikove kolone, ki bodo prihajale na pomoč napadenim postojankam.

Tako je 19. marca 1944 dopoldne v zasedi med Godovičem in Hotedršico napadla sovražnikovo kolono. V tem boju je bilo ubitih od 20 do 25, ranjenih pa okoli 10 sovražnikovih

vojakov; zaplenjeno je bilo 15 pušk, 4 brzostrelke in večja količina municije.

Naslednje dni so boji potekali na prostoru Godovič—Idrija—Črni vrh nad Idrijo, na dolomitskem področju pa se je borila 22. marca Prešernova brigada z domobranci iz Rovt in sicer v Medvedjem brdu, v okolici Veharš in vasi Dole.

Dolomitski odred se je po končani blokadi rovtarske domobranske postojanke premaknil na Vodice, 21. marca na Podkraj, 22. marca je šel prek Hrušice in ceste Logatec—Hotedršica in prispel na Ravniki, kjer se je zadrževal tudi 23. marca. Do tega je prišlo zaradi nesporazuma. Odred namreč ni bil obveščen o tem, da se je načrt za ponoven napad XXX. divizije na Hotedršico spremenil. Pri ponovnem napadu naj bi DO na položajih Ravnika pomenil rezervo XXX. divizije in obenem ščitil napad na postojanko iz smeri Rovt. Ker do ponovnega napada na Hotedršico ni prišlo, se je odred v noči na 24. marec premaknil v rajon Novi svet.

S tem je za daljše obdobje prenehala ofenziva IX. korpusa proti Dolomitom.

Samostojno delovanje

Po končani korpusni akciji na območju Hotedršice, Godoviča in Idrije se je glavnina naše vojske premaknila drugam, Dolomitski odred pa je še nadalje ostal na robu Dolomitov.

Do prvega spopada z Nemci je prišlo že 25. marca. Patrulja Dolomitskega odreda se je spopadla s sovražniki, ki so prišli iz Godoviča čez Javornik v Kanji dol. Pri tem je bil ranjen in ujet en partizan, ki so ga Nemci ubili tako, da so mu s puškinim kopitom razbili glavo. Še tisti večer se je odred premaknil na Hrušico, 27. in 28. marca pa je v Planini mobiliziral 21 novincev.

Medtem ko se je odred v prvi polovici aprila ukvarjal z mobilizacijo na sektorju Planina—Rakek—Rovte, je proti koncu tega meseca okrepil tudi vojaško aktivnost in vojaške akcije so si sledile druga za drugo. Potekale so takole:

25. april: Bataljon je na cesti Godovič—Hotedršica iz zasede napadel kolono 3 tovornjakov in 300 mož. Kamion je bil poškodovan, število sovražnikovih izgub pa ni bilo ugotovljeno.

27. april: Zaseda 2. bataljona je napadla nemško zasedo v Zali in jo pregnala. Sovražnikove izgube niso bile ugotovljene. Partizani niso imeli izgub. Bojna patrulja 2. bataljona je napadla domobrance v Dolomitih, ko so prevažali živila. Pet jih je ubila in dva ranila. Pri napadu sta bila poškodovana dva motocikla.

28. april: Četa DO je zažgala graščino Hasberg v Planini, kamor so se domobranci nameravali vseliti. Pri tem so zaplenili ves inventar v graščini, med drugim tudi 13 telefonov, obleke in živila.

29. april: Minerski vod je miniral progo med Logatcem in Rakekom. Promet je bil ustavljen za osem ur. Partizani so mobilizirali v Planini in Ivanjem selu in pripeljali 11 novih borcev.

30. april: V odredu se je javilo pet prostovoljcev iz Planine.

2. maj: Odred je ponovno mobiliziral v Lazah in v Jakovici in pripeljal 20 novih borcev.

4. maj: Minerski vod je razrušil telefonske naprave med Logatcem in Postojno. V pričakovanju, da sovražnik pride popravljat uničene naprave, je vod postavil zasedo. Kmalu je privozil tovorni avto, na katerega je vod odprl mitralješki ogenj. Iz avtomobila so takoj poskakali Italijani, specialisti za popravilo letal, namenjeni na ljubljansko letališče. Štirje Italijani so padli, 14 pa je bilo ujetih. Zaplenjeni avto v najboljšem stanju so odpeljali IX. korpusu. Minerski vod je miniral progo med Logatcem in Planino. Promet je bil ustavljen za osem ur.

5. maj: Minerski vod je prekinil telefonsko zvezo med Planino in Grčarevcem.

10. maj: Druga četa bataljona je med Kalcami in Hote-dršico napadla nemško avtomobilsko kolono z okrog 15 vozili. Napadla je predhodnico: motorno kolo in kamion. Po podatkih obveščevalcev je imel sovražnik 30 mrtvih, več ranjenih, motorno kolo in kamion pa sta bila občutno poškodovana.

14. maj: Na področju Logatec—Planina je bila minirana železniška proga. Promet je bil prekinjen za osem ur.

14. maj: Na področju Hruševje—Hrašče je bil miniran električni daljnovod v dolžini 600 metrov. Prekinjena je bila industrijska električna energija.

16. maj: Minerska skupina 9 mož je minirala železniško progo med Rakekom in Postojno. Tik pred prihodom vlaka je prišla domobranska patrulja, ki je v blatu opazila sledove. Dva od njih sta se približala mini, zato je miner moral pog-nati progo predčasno v zrak. Ubit je bil en domobranec.

17. maj: Minerski vod je miniral pet električnih stolpov ob cesti Prestranek—Selce. Linija je bila uničena v dolžini 520 metrov.

18. maj: Uničen je bil en električni stolp ob cesti Hrušev-je—Črniče.

20. maj: 1. četa bataljona je prekopala in minirala cesto Planina—Grčarevec. Ta enota je na isti cesti porušila 15 tele-fonskih drogov in žico popolnoma odstranila. Tako je bila linija v dolžini 500 metrov popolnoma uničena. Še ta večer je mitralješki vod porušil in zažgal 26 m dolg leseni most na cesti Planina—Laze. Maloštevilna zaseda je pri Velikem Otoku v bližini Postojne, 200 m stran od postojanke, napadla in ubila enega domobranca.

22. maj: odredna enota je na cesti Planina—Postojna na-padla dva sovražna kamiona, polna SS vojakov. Razvila se je enourna borba, v kateri je imel sovražnik dva mrtva. Od partizanov ni bil nihče ranjen. Skupina ostrostrelcev je likvi-dirala dva domobranca blizu kasarne med Ravbarkomando in Postojno. Minerski vod je zažgal leseni most v protitankov-ski liniji na cesti Planina—Postojna.

27. maj: Minerski vod je razrušil progo med Logatcem in Planino ter uničil lokomotivo. Prva četa je porušila 11 vo-jaskih poslopij v Črnem vrhu, Trebčah in Zadlogu. Oglasil se je sovražnik, zato se je četa morala umakniti na izhodiščne položaje. Uspeh je bil popoln, saj kasarn niso mogli več upo-rabljati.

28. maj: Partizani so dvakrat nenadoma napadli postoj-janko v Razdrtem. Sovražnik je imel enega mrtvega in več ranjenih. Napadli so iz bližine 150 metrov.

29. maj: Partizani so postojanko v Razdrtem napadli s težkim minometom. Izstrelili so dve mini. Sovražnik je imel več ranjenih, ki so jih odpeljali v Postojno. Druga četa je porušila kasarno v Podkraju.

30. maj: Druga četa je porušila kasarno na Colu.

3. junij: Druga četa je mobilizirala tri tovariše v okolici Razdrtega.

4. junij: Ostrostrelska skupina treh mož je pri Lazah (pod Ivanjim selom) napadla šest domobrancev, ko so se kopali. Pregnala jih je in zaplenila eno puško in tri obleke.

6. junij: Minerski vod je med Logatcem in Planino zjutraj miniral železniško progo ter vrgel v zrak nemški vojaški transportni vlak. Več vagonov je bilo popolnoma uničenih. Promet je bil ustavljen, ker sta bila oba tira porušena.

10. junij: Med Logatcem in Planino sta bili porušeni železniška proga in telefonska napeljava. Pri tem je bilo uničenih osem tračnic in porušenih 17 telefonskih drogov. Partizani so prekopali cesto med Grčarevcem in Planino. Prva četa 1. bataljona je prekopala cesto Grčarevec—Planina. Ko je četa končala s prekopavanjem, je 2. četa postavila zasedo nad Planino in napadla domobranksko kolono, ki je prihajala iz Rakeka. Padli so trije domobranci, 20 pa je bilo težje in lažje ranjenih. Ostala kolona se je spustila v paničen beg. Popoldne so dva borca in en obveščevalec napadli kolono domobrancev, ki je prišla iz Rakeka, da bi pomagala prej napadeni koloni, in jo pognali v beg. Partizani niso imeli žrtev. Zvečer je 1. četa krenila v Grčarevec, kjer je porušila cesto, 2. četa pa je začela rušiti kasarne v Podkraju. Ponoči je minersko-sabotažni vod miniral dvotirno železniško progo Prestranek—Št. Peter in ob tej progi porušil štiri električne vode, ki so služili za železniški pogon. Promet je bil prekinjen za osem ur. To noč je MSV miniral tudi dvotirno progo Logatec—Planina, 200 metrov od postaje Planina. Porušil je kretnico francoskega tipa, šest tračnic in signalne naprave. Druga četa je krenila v Planino rušiti telefonske drogeve in je pri tem nabrala 2.000 metrov bakrene žice. Porušila je šest telefonskih drogov. V tej noči je minersko-sabotažni vod porušil še železniško progo Planina—Rakek in razrušil osem tračnic, druga desetina MSV pa je porušila 10 telefonskih drogov na liniji Planina—Rakek in nabrala 1.000 metrov bakrene žice.

16. junij: Drugi vod 1. čete je ponoči razrušil cesto Rovte—Logatec, in sicer na nasipu, ki je bil poldrug meter visok. Ponoči je MSV miniral dvotirno progo Logatec—Rakek, 1.300 metrov od postaje Logatec. Porušenih je bilo osem tračnic.

17. junij: En vod 1. čete je odšel v zasedo na kotensko cesto in napadel mimoidočo nemško-domobranksko kolono, sestavljeno iz 9 kamionov in večjega števila domobrancev. Po

ugotovitvah obveščevalne službe so bili štirje sovražniki mrtvi, osem je bilo težje in sedem lažje ranjenih.

18. junij: Ostrostrelska skupina je ubila nemškega oficirja blizu bunkerja na Ravbarkomandi.

19. junij: Minersko-sabotažni vod je ponoči porušil šest telefonskih drogov na liniji Logatec—Hotedršica. Pobrli so 900 metrov žice in jo shranili. Isto noč je 2. desetina MSV porušila štiri električne drogeve blizu Logatca in s tem prekinila ves električni tok.

20. junij: Partizani so porušili pet kasarn v Studenem, ker so z mnogih strani prejeli poročila, da se vanje nameravajo vseliti domobranci.

V času od 27. 4. do 6. 6. je odred v Planini, Lazah, v Jakovici, v Vnanjem selu in drugih manjših krajih tega področja mobiliziral okoli 90 tovarišev, 18 pa jih je v tem času prostovoljno prišlo v odred. Skupaj z ilegalci logaškega terena in s civilnim prebivalstvom so partizani v tem času priredili mitinge v Lomeh, v Studenem, v Strmici, v Podkraju in še v nekaterih krajih. Posebej so organizirali nekaj mladinskih mitingov v Studenem in v Bukovju. Med civilno prebivalstvo so v tem času razdelili mnogo literature, posebno Dolomitski glas, ki ga je izdajal odred, in razne propagandne letake, npr. Slovenskim domobrancem, Mir pred nevihto, Razni izreki, nadalje članke Razkrinkana črna roka, Hitler na kljukastem križu, Kameraden, Nacistični zmaj se vrača v Berlin itd.

Iz tega kratkega kronološkega pregleda je razvidna odredova široka, predvsem bojna dejavnost, ki je skoraj izključno potekala v jugozahodnem delu Dolomitov med Logatcem in Planino in delno med Kalcami in Idrijo.

Glede na to, da je odred razpolagal z majhnimi silami — imel je le še en bataljon in minerski vod — je bila njegova dejavnost dokaj omejena. Predvsem je rušil progo in cesto Logatec—Postojna, električne telefonske naprave ob progi in cesti ter daljnovode. Iz zasede je napadal sovražnikove kolone in posamezne patrulje, mobiliziral novince in organiziral propagando na širšem prostoru Postojne, Rakeka, Logatca in Hotedršice.

Pri tem je nekajkrat vpadel proti Rovtam, da bi poskusil prodreti globlje v Dolomite, vendar ni imel dovolj sil, domobranske postojanke pa so bile močne in goste; zato v tem

ni uspel. Zaradi tega se je zadrževal na periferiji svojega območja.

Odred je na ozemlju, ki je pomenilo skrajni jugovzhodni del operacijskega področja IX. korpusa, služil kot enota za zvezo med IX. korpusom na Primorskem in Gorenjskem in med VII. korpusom na Notranjskem in Dolenjskem. Zato je večkrat dajal večja spremstva za pomembne Transporte, ki so prečkali progo in cesto med Logatcem in Postojno in vzdrževal zveze med Notranjsko in Primorsko ter med jugozahodnim delom Dolomitov.

S tem, da je na logaškem področju obstajal DO, je bilo partijsko-politično vodstvo logaškega rajona edino od vseh ilegalnih vodstev v Dolomitih, ki je imelo na svojem terenu oboroženo formacijo.

Odred je s političnim vodstvom vzdrževal stalno zvezo in tudi usklajeval svoje akcije s političnim delom na tem terenu. In ko so domobranci stopnjevali svoj teror in terenske delavce vse bolj zasledovali in napadali, je poveljstvo odreda s svojim orožjem oborožilo vse tamkajšnje ilegalce.

Začasen odhod odreda z roba Dolomitov

Junija 1944 je poveljstvo IX. korpusa načrtovalo napad na progo v Baški grapi, ki povezuje Avstrijo in Gorenjsko z Italijo. To rušenje je bilo tedaj za zahodne zaveznike izrednega pomena. Pri napadu naj bi sodelovale vse korpusne enote, med njimi tudi Dolomitski odred.

V odredbi, ki jo je štab korpusa 15. junija 1944 poslal štabu Dolomitskega odreda,* je bil odredu ukazan premik na sektor šentvišhogorske planote z nalogo, da začne rušiti železniško progo na odseku Sv .Lucija (sedaj Most na Soči) — Podbrdo in cesto Grahovo—Bukovo—Reka—Želin—Idrija.

Na osnovi te odredbe se je odred 21. junija premaknil iz takratnega taborišča na Pivki in prek Lomov in Črnega vrha prišel do Male gore, kjer je prenočil. Drugi dan je nadaljeval pot na Mrzlo rupo, od tam pa 23. junija na Rotarje v Kanomljah. Od tu je 26. junija poslal tri ostrostrelske pa-

* Izvirnik v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

trulje na sektor med Idrijo in Spodnjo Idrijo. Ena od njih je napadla sovražno patroljo šestih mož, toda žrtev ni bilo mogoče ugotoviti. Po trditvi ostrostrelcev sta bila dva Nemca mrtva. Še tisti dan zvečer se je odred po nalogu korpusnega štaba prek Čekovnika in Idrijske Bele premaknil na Malo goro.

Od 27. do 30. 6. se je odred zadrževal v rajonu Vojsko, kjer je varoval neko konferenco, ki je bila 29. junija na Vojskem.

V tem času odred ni opravljal drugih akcij; le z eno patroljo je preiskal vse hiše v vasi Zadlog. Prebivalci te vasi so namreč večkrat streljali, kar je pomenilo, da so oboroženi. Patrolja je zaplenila 22 pušk in eno brzostrelko.

Iz vsega tega je razvidno, da je poveljstvo korpusa spremenilo svojo odredbo z dne 15. junija glede nalog DO. To je verjetno storilo zaradi tega, ker so pri rušenju proge v Baški grapi v času od 28. 6. do 2. 7. sodelovale enote obeh divizij korpusa, v rajonu pa, kjer je potekala konferenca in kjer so delovale tudi druge zaledne ustanove korpusa, ki jih je bilo treba zaščititi, pa ni bilo nobene vojaške enote. Zato je v ta namen uporabilo Dolomitski odred.

Vrnitev v Dolomite

Da bi poveljstvo IX. korpusa razbremenilo svoje enote v Baški grapi, na katere je z vseh strani pritiskal sovražnik, je Dolomitskemu odredu naročilo, naj v noči na 1. julij demonstrativno napade nemško postojanko v Godoviču.

V ta namen je odred že 27. junija poslal minerski vod na progo Ljubljana—Rakek z nalogo, da ponovno minira in razruši progo kakor tudi ceste na tem področju.

Pri demonstrativnem napadu na Godovič je bilo po podatkih tamkajšnjih domačinov ranjenih več nemških vojakov. To noč je en vod porušil tudi šest telefonskih drogov na cesti Godovič—Idrija in nabral 200 m žice, istočasno pa razbil električne naprave in tako prekinil električni tok. V noči na 1. julij je en vod na cesti Hotedršica—Godovič porušil sedem telefonskih drogov in nabral 200 metrov žice. Poleti 1944 je odred opravil še naslednje akcije:

2. julij: Porušil je tri drogeve na glavnem električnem vodu Postojna—Gorica.

3. julij: Patrulja DO je porušila štiri električne drogove na liniji Laze—Ivanje selo. Tako je pretrgala napeljavo in prekinila električni tok. Obveščevalna patrulja je na Uncu napadla domobransko patruljo, ki je takoj pobegnila, in zaplenila motorno kolo. Patrulja je porušila električni stolp visoke napetosti pri Hruševju na liniji Postojna—Trst.

6. julij: Borci DO so porušili tri drogove na glavnem električnem vodu ob cesti Logatec—Hotedršica.

7. julij: Borci DO so porušili železniško progo med Logatcem in Rakekom v dolžini 72 metrov. Zaseda na cesti Idrija—Godovič je napadla nemško patruljo osmih mož, ki je brez boja pobegnila. Pri povratku pa je našo zasedo napadla sovražna zaseda. Pri spopadu je imel sovražnik dva mrtva in enega ranjenega; naši so se umaknili brez izgub.

9. julij: Minersko-sabotažni vod je miniral železniško progo med Planino in Rakekom. Porušena je bila kretnica in 50 tračnic. Promet je bil prekinjen na obeh tirih. V noči na 10. julij je minerska skupina porušila osem telefonskih drogov na liniji Planina—Postojna in nabrala 300 m žice. Patrulja je demonstrativno napadla postojanko Gorenji Logatec. Uspeh ni znan.

10. julij: MSV je na progi Planina—Rakek, 200 metrov od postaje Planina, porušil 36 metrov železniške proge in 14 metrov kretniških tračnic. Promet je bil ustavljen na obeh tirih.

10. julij: V noči na 11. julij je MSV porušil električni vod Postojna—Gorica v dolžini 150 metrov. Odredna patrulja je ubila stražarja v Gorenjem Logatcu.

13. julij: Desetina je porušila tri električne daljnovode v dolžini 150 metrov na liniji Logatec—Hotedršica. Druga desetina je porušila telefonsko linijo Logatec—Kalce in zaplenila 350 metrov izolirane telefonske žice. Linija je služila sovražniku za hitro javljanje v Logatec. Uporabljali so jo domobranci.

14. julij: MSV je porušil štiri električne drogove na glavnem vodu Kalce—Hotedršica in nabral 200 metrov električne žice.

15. julij: MSV je porušil dva električna daljnovodna stolpa pri Slavini pri Prestranku na liniji Gorica—Postojna.

16. julij: Sabotažna skupina je nabrala 600 metrov telefonske žice na liniji Rakek—Postojna. Ostrostrelska skupina

je na cesti Kazlje—Senožeče ubila dva Nemca in zaplenila puško.

22. julij: Sabotažna skupina je v dolžini 6,5 metrov, v širini osem metrov in v globini dva metra razrušila cesto Planina—Postojna. Druga patrulja je porušila telefonsko linijo Postojna—Rakek in nabrala 900 m žice.

24. julij: V noči na 25. julij je skupina DO med Malim Otokom in Zagonom iz zasede napadla nemško kolono 200 mož. Sovražnik je imel osem mrtvih in nekaj ranjenih. Ostrostrelska skupina je nad Velikim Otokom napadla domobransko zasedo; sovražne izgube niso ugotovljene. Nočna patrulja je aretirala dva Nemca iz Postojne ter zaplenila dve puški in opremo. Bojna patrulja je na cesti Hotedršica—Logatec ubila enega domobranca. MSV je porušil električni vod na liniji Planina—Grčarevec v dolžini 300 m. Druga skupina je porušila telefonsko linijo Logatec—Kalce in nabrala 200 m telefonske žice. Patrulja DO je pri Slavini Nemcem zaplenila lahki mitraljez in dve puški.

26. julij: Sabotažna skupina je na liniji Ljubljana—Trst porušila sedem telefonskih drogov in nabrala 3.100 metrov bakrene telefonske žice. Mobilizacijske patrulje so ta in prejšnji dan pripeljale 13 mobilizirancev.

28. julij: Ostrostrelska skupina je likvidirala stražo na Štefinovem mostu v neposredni bližini Postojne. MSV je na liniji Logatec—Planina porušil električne drogeve v dolžini 300 metrov, uničil vso žico in s tem prekinil električni tok. Obveščevalna patrulja je domobrancem zaplenila dva konja.

30. julij: Sabotažna skupina je v širini 7 metrov, v dolžini 6 metrov in v globini enega metra porušila cesto Grčarevec—Planina. Druga skupina je porušila štiri telefonske drogeve na liniji Grčarevec—Postojna. Nabrala je 500 m telefonske žice. MSV je porušil telefonsko linijo Kalce—Logatec in nabral 1.500 metrov izolirane telefonske žice.

3. avgust: Sabotažna skupina je porušila 12 telefonskih drogov na liniji Postojna—Trst ter odnesla 400 metrov telefonske žice.

4. avgust: Borci so porušili telefonsko linijo Postojna—Trst na sektorju Hruševje—Razdrto. Uničili so 12 telefonskih drogov in zaplenili 400 metrov kabla.

5. avgust: Patrulja DO je v dolžini 200 metrov porušila električni vod med Kalcami in Grčarcem in v dolžini 300

metrov med Logatcem in Kalcami. Minersko-sabotažni vod je porušil štiri daljnovodne stolpe med Postojno in Gorico.

6. avgust: Na progi Postojna—Gorica so bili porušeni štiri daljnovodni stolpi v dolžini 240 metrov. Ta dan se je odred preosnoval tako, da je formiral še tretjo četo in nekoliko okrepil minersko-sabotažni vod. Ta je porušil električni vod Kalce—Grčarevec in nabral 300 metrov telefonske žice med Logatcem in Kalcami.

8. avgust: V dolžini 320 metrov je bil porušen električni daljnovod Logatec—Rakek.

11. avgust: V zasedo je padel bataljonski intendant, ki so ga Nemci zaklali.

12. avgust: Odredna patrolja je v Planini napadla skupino domobrancev in jo po kratkem boju pognala v beg. Še ta dan pa so patroljo napadli četniki, vendar je po kratkem boju tudi te pognala v beg.

17. avgust: MSV je s protitankovsko puško napadel vlak med Rakekom in Postojno in pri tem poškodoval parni kotel na lokomotivi.

19. avgust: MSV je na odseku Planina—Logatec v dolžini 220 metrov porušil oba tira železniške proge. Promet je bil prekinjen za 16 ur.

20. avgust: Obveščevalna patrolja je v gozdu pri Planini napadla domobranksko kolono 40 mož iz postojanke na Rakeku in jo pognala v beg.

23. avgust: Skupina borcev je pri Postojni zaplenila tovornjak s šoferjem in njegovim pomočnikom vred. Partizanska desetina je pri Črnem vrhu napadla domobranksko patroljo, jo pognala v beg in pri tem ubila enega domobranca, enega pa ranila. Odredna patrolja je v Velikem Otoku napadla Nemce, ki so se kopali, in jim zaplenila dve uniformi ter dve puški. Pri vasi Strmica je odred napadel Nemce in jih pognal v beg. Pri tem je imel sovražnik sedem ranjenih.

27. avgust: Odred je porušil progo na odseku Planina—Rakek v dolžini 100 metrov.

29. avgust: Odred je porušil železniško progo na odseku Planina—Rakek, uničil 60 metrov proge in 5 vagonov.*

* Gradivo o akcijah odreda po umiku IX. korpusa iz Dolomitov: Kronika štaba DO z dne 16. aprila 1944. Izvirnik v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

Napad na Štampetov most

Poleti 1944 so bile železniške proge in objekti vzdolž njih glavni cilj Dolomitskega odreda oziroma IX. korpusa. Sploh so bili tovrstni napadi ena od najpomembnejših nalog vseh slovenskih partizanskih enot v tem obdobju, zlasti VII. korpus je imel velike možnosti, da onesposobi progo na odseku Podpeč—Borovnica—Verd—Rakek. Korpusne enote so dobile nalogo, naj progo čimbolj razrušijo in tako onemogočijo premike nemških sil z italijanske fronte v Francijo, kjer so zahodni zavezniki po izkrcanju v Normandiji v začetku junija 1944 vzpostavili novo fronto na evropskih tleh.

Enote VII. korpusa so izvedle vrsto napadov na progo in postojanke vzdolž nje, največji in najuspešnejši pa je bil nedvomno napad na Štampetov most pri Vrhniki.

Odredba štaba IX. korpusa z dne 3. 4. 1944. Izvirnik v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

Poročilo štaba IX. korpusa z dne 27. 4. 1944 glavnemu štabu NOV in POS. Izvirnik v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani. Zbornik dokumentov o NOV jugoslovanskih narodov, VI. del, 13. knjiga, str. 136.

Pregled številčnega stanja DO na dan 25. 4. 1944. leta. Poročilo z dne 29. 4. 1944. Izvirnik v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

Polmesečno poročilo o delu partije z dne 13. 4. 1944. Izvirnik v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

Pregled orožja in municije DO na dan 10. 5. 1944. leta. Izvirnik v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

Poročilo štaba DO z dne 13. 5. 1944. leta štabu IX. korpusa NOV in POS. Izvirnik v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

Pregled propagandnega odseka odreda o aktivnosti DO v času od 27. 4. 1944 do 6. junija 1944. in vojaško poročilo štaba DO štabu IX. korpusa z dne 26. 6. 1944. Izvirnik v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani. Poročilo štaba IX. korpusa glavnemu štabu NOV in POS z dne 14., 15., 29. in 30. 5. 1944. Izvirnik v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

Poročilo DO štabu IX. korpusa z dne 10., 15. in 26. junija, z dne 5., 6., 10., 27. in 29. julija, z dne 4., 5., 6. in 13. avgusta 1944. Izvirniki v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

Poročilo štaba IX. korpusa glavnemu štabu NOV in POS z dne 20. julija in z dne 4., 6., 7. in 13. avgusta 1944. Izvirniki v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

Minerji VII. in IX. korpusa so že vseskozi imeli nalogo, da onesposablajo progo. Čeprav so nalogo prizadevno opravljali, pa uspeh ni bil zadovoljiv, ker je bil okupator že tako usposobljen za popraviljanje proge, da je z vnaprej pripravljenimi ekipami in materialom progo uredil že nekaj ur po napadu. Za dalj časa bi bilo možno ustaviti promet na progi le z uničenjem kakega večjega mostu. Na borovniški viadukt zaradi neprimerne lege in dobrega sovražnikovega varovanja ni bilo mogoče misliti, zato pa je bil toliko bolj dosegljiv Štampetov most med železniškima postajama Verd in Logatec.

Štampetov most je imel sedem lokov, ki so sloneli na štiri metre debelih in devet metrov dolgih opornikih. Most je bil na najvišjem kraju visok enaindvajset metrov. Most so naše enote že poprej napadale. Tako so ga enote XIV. divizije napadle in onesposobile že 13. oktobra 1943, toda Nemci so ga nato spet popravili.

Zato je poveljstvo XV. divizije v začetku junija dobilo nalogo, naj most ponovno napade in za dalj časa onesposobi. Ob podpori treh topov naj bi ga neposredno napadala Cankarjeva brigada, medtem ko naj bi enote Gubčeve brigade ščitile njeno levo krilo v smeri proti Logatcu in Rakeku, enote 15. brigade pa desno krilo pred morebitnim sovražnikovim vmešavanjem iz smeri Borovnice oziroma Ljubljane. Most je branilo 70 domobrancev in 10 Nemcev, ki so imeli med drugim na voljo tudi tri težke minomete in tri težke mitraljeze.

Cankarjeva brigada je tistega dne, 12. junija 1944, z nenadnim napadom sovražnika povsem presenetila in po krajšem boju pregnala njegovo posadko iz utrdb pri mostu, potem ko so topovi razbili glavne bunkerje. Miniranje mostu pa ni potekalo povsem po načrtu. Razstreliva je bilo sicer dovolj za vse opornike, vendar le v primeru, če bi ga vložili v komore v stebrih. Ker pa tega niso mogli storiti (kajti komore so bile zabetonirane) in so razstrelivo le prislonili k stebrom, ni imelo takega učinka, in zrušila sta se samo dva oboka. Kljub temu je v mostu nastala 27 metrov široka vrzel, promet po progi pa je bil zaradi tega v za Nemce najkritičnejših dneh prekinjen za dvanajst dni.

Med napadom Cankarjeve brigade na Štampetov most je iz ljubljanske smeri pripeljal na pomoč oklopni vlak. Kaže, da je 15. brigada slabo minirala progo med Borovnico in Ver-

dom, kajti vlak je pripeljal prav na verdsko postajo. Tam so ga druge enote 15. brigade uspele zadržati in po obstreljevanju z minometi se je nekaj vagonov celo vnelo. Kmalu zatem je iz Ljubljane pripeljal še en oklopni vlak s topovi. Ta je imel več uspeha in je naše zasede pregnal od proge, toda Štampetovemu mostu, ki je bil že v razvalinah, kljub temu ni mogel več pomagati.

Kasneje so enote VII. korpusa izvedle še vrsto manjših akcij z namenom, da bi onesposobile progo oziroma ovirale sovražnikov promet po njej.

Tako sta v noči od 3. na 4. avgust 1. in 2. bataljon 8. brigade XVIII. divizije napadla domobranski posadki na železniški postaji v Preserju in v Goričici ter porušila progo med železniško postajo in preserskim mostom ter blizu Borovnice. Postojanki nista padli, pač pa je na porušeni del proge zapeljal oklopni vlak, ki je prišel na pomoč iz Borovnice, in iztiril.*

Minersko-sabotažna skupina, sestavljena iz enot 9. in 10. brigade XVIII. divizije, je 5. avgusta porušila železniško progo med Vnanjimi in Notranjimi Goricami. Uničena je bila lokomotiva in dva vagona.** Dne 5. avgusta pa je porušila leseni most na cesti Podpeč—Preserje.***

V svojem ukazu z dne 28. avgusta 1944. leta je štab VII. korpusa odredil XVIII. diviziji, da z eno svojih brigad in z Notranjskim odredom med 1. in 7. septembrom napada in popolnoma onesposobi železniško progo na sektorju Borovnica—Rakek. Dne 4. septembra je enota 9. brigade XV. divizije izvedla akcijo na železniško progo med Bregom in Borovnico s tem, da je napadla bunker, v katerem je bila posadka za obrambo proge. Enota se je potem, ko je že obkolila in deloma tudi poškodovala bunker, morala umakniti, ker je iz Borovnice interveniral oklopni vlak.

Ponoči od 7. na 8. september je 10. brigada XVIII. divizije porušila železniško progo med Preserjem in Goričico na

* Arhiv IZDG v Ljubljani, AFK, F 281/II, 282/III.

** Por. štaba VII. korpusa glavnemu štabu NOV in POS z dne 4. 9. 44. Arhiv IZDG v Lj., Zbornik dokumentov, VI. del, 16. knj., dok. št. 12, str. 71.

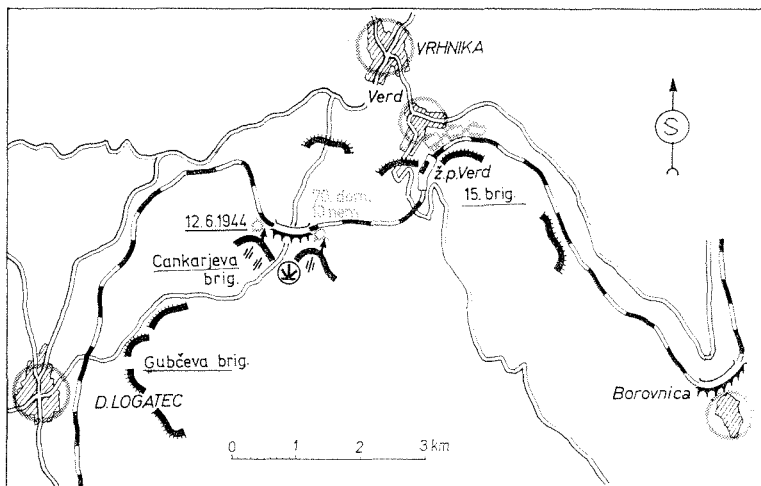
*** Por. štaba VII. korpusa glavnemu štabu 4. 10. 44 o bojih in akcijah korpusa v prvi pol. sept. Original v arhivu IZDG v Ljubljani, F 21/II.

okoli 30 mestih. V akciji je sodeloval tudi inženirski bataljon XVIII. divizije.

V času od 1. do 15. septembra je tudi Notranjski odred izvedel 10 akcij na progi od Preserja do Rakeka. Tako je 1. septembra blizu postaje Planina s protitankovsko puško poškodoval lokomotivo. Tak napad je ponovil naslednji dan na drugo lokomotivo, ki je bila tudi poškodovana. Dne 3. septembra pa je porušil 150 m proge.

Toda vse te akcije so sovražnikov promet po progi le ovirale, niso pa ga mogle onemogočiti. Zato je poveljstvo VII. korpusa v septembru 1944 ukazalo XVIII. diviziji, naj most še tretjič napade in onesposobi za promet.

Poveljstvo divizije je sklenilo, naj most neposredno napade 10. ljubljanska brigada. Nalogo naj bi izvedla tako, da bi se z enim bataljonom zavarovala v smeri proti Logatcu in zato porušila v tej smeri tudi progo, hkrati naj bi se zavarovala pred sovražnikovim vmešavanjem iz vrhniške smeri, z dvema bataljonoma in jurišnim bataljonom divizije pa naj bi zavzela most in ga porušila. Napad naj bi podprl tudi artilerijski ogenj.

Napad na Štampetov most 12. junija 1944

Juriš borcev Ljubljanske brigade in divizijskega jurišnega bataljona je bil nezadržen in domobranci, ki naj bi branili most, so se po kratkem odporu razbežali, toda kljub temu so borce, ki so se pripravljali na razstrelitev mostu, iz sosednjih bunkerjev še obstreljevali. Tako so morali borci, ki so se prostovoljno javili za to nevarno nalogo, pod sovražnikovim ognjem prinašati razstrelivo k mostu. Okrog enega od podpornikov so zložili kakih tisoč kilogramov razstreliva, nato pa se na ukaz odmaknili.

Sovražnik, ki je dobro vedel, kaj bo sledilo, je skušal borce že poprej pregnati tako, da je krenil v nasprotni napad proti levemu krilu bataljona, toda njegov poskus je propadel in partizani so ga potisnili nazaj proti Vrhniki.

Tako so borci XVIII. divizije pred sovražnikovimi očmi vrgli Štampetov most v zrak. Čeprav ga je sovražnik skušal čimprej spet usposobiti za promet, je minilo še dvajset dni, preden je lahko čezenj zapeljal prvi vlak.

V tej akciji je sodelovala tudi 9. brigada XVIII. divizije, ki je neposredno pred začetkom akcije minirala progo med Verdrom in Štampetovim mostom, poleg tega pa je akcijo štiti-tila iz smeri Cerknice in Rakeka prek Pokojišča in Tolstega vrha.*

Po tem napadu, ki so ga enote XVIII. divizije izvedle 26. septembra 1944, se enote VII. korpusa niso več približevale progi Ljubljana—Trst, da bi jo napadale. To velja tudi za Notranjski odred, katerega operativno področje je zajemalo tudi ozemlje, čez katerega je peljala proga. Glavnina VII. korpusa se je potlej zadrževala na Dolenjskem z nalogo, da brani osvobojeno ozemlje in vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja z osrednjimi bolnicami v Beli krajini in na Rogu.

Kar zadeva Notranjski odred, je bil doživel že več porazov in tudi številčno ni bil močan. Zadrževal se je v območju Loške doline in Bloške planote, njegova poglobitna naloga pa je bila, da brani osvobojeno ozemlje na Notranjskem.

* Poročilo štaba VII. korpusa glavnemu štabu NOV in POS z dne 18. oktobra 1944. Izvirnik v arhivu IZDG v Ljubljani, F 21/II. Spomini Aleksandra Vojinovića.

Sporazum Tito-Šubašič, ki je na zunanjepolitičnem planu pomenil enega najpomembnejših uspehov NOG Jugoslavije, je imel tudi v domovini velik odmev.

Ko je radio Svobodna Jugoslavija iz Londona dne 13. junija 1944 objavil sporazum, je med domobranci in drugimi narodnimi izdajalci nastalo veliko vznemirjeje. Kraljevska jugoslovanska vlada v Londonu se je po objavi sporazuma na pritisk zahodnih zaveznikov morala odreči svojemu vojnemu ministru Draži Mihailoviću in istočasno priznati NOV kot edino vojaško formacijo, ki se bori proti okupatorju.

Domača reakcija z domobranci in četniki vred je bila tako dokončno razkrinkana pred ljudstvom. Na dan so prišle vse njene laži o zavezništvu z zahodnimi silami.

Da bi preprečil nadaljnji boj med NOV in kvislinškimi formacijami v Jugoslaviji in da bi še bolj okrepil boj proti okupatorju, je protifašistični svet NO Jugoslavije prek radia Svobodna Jugoslavija objavil poziv vsem pripadnikom kvislinških vojaških formacij, pravzaprav vsem tistim, ki si niso umazali rok z zločini, da najkasneje do 15. septembra 1944. leta stopijo v vrste NOV Jugoslavije.

Partizanske enote in aktivisti na terenu so si začeli močno prizadevati, da pospešijo razkroj v domobranskih in četniških vrstah in da posameznike iz teh formacij vključijo v NOV. To je bila za sedaj njih prvenstvena naloga.

Na operacijskem področju IX. korpusa so delovale skoraj vse dolomitske domobranske enote (Črni vrh nad Idrijo, Ve-harše, Gorenja vas, Lučine, Suhi dol), pa tudi četniki so tedaj delovali samo v Dolomitih. Tako je tudi IX. korpus, prav tako kot dolomitski aktivisti, seznanjal domobrance, četnike in njihove družine s pozivom AVNOJ ter z dejanskim položajem doma in v svetu.

A četudi so IX. korpus in aktivisti storili vse, kar je bilo v njihovi moči, da pripadnike domobranskih in četniških formacij v Dolomitih odtegnejo nadaljnjemu izdajalskemu delovanju, so bili doseženi le minimalni uspehi. Uspeli so sicer vzpostaviti zvezo z nekaterimi domobranskimi postojankami, najsi bo prek njihovih družin ali neposredno, raztrosili so množico letakov s pozivom AVNOJ okoli postojank, dostav-

ljali pa so jih tudi njihovim družinam; a vse to brez večjih rezultatov.

Zato je korpus začel načrtovati širokopotezne vojaške akcije proti domobranski in četniški vojski v Dolomitih.

Napad na Črni vrh nad Idrijo

Prve dni avgusta 1944. leta je bila na Črnem vrhu nad Idrijo ustanovljena postojanka tako imenovanega »slovenskega narodnega varnostnega zbora«, ki je IX. korpusu zapirala pot v Dolomite, mu zoževala manevrski prostor pri akcijah proti vzhodnemu delu Vipavske doline in proti Pivki ter mu oteževala zvezo prek Hrušice z Notranjsko in Dolenjsko. S pomočjo Nemcev in domobrancev iz drugih postojank so jo z vso naglico solidno utrdili in dobro oborožili. Po podatkih partizanskih obveščevalcev je štela 147, po domobranskih vi-rih pa 132 mož.

Domobransko postojanko so nameravali ustanoviti tudi na Colu in v Podkraju. Ko je vodstvo korpusa dobilo informacije o tem, je takoj reagiralo. Požgalo in uničilo je tiste zgradbe na Colu in v Podkraju, v katere naj bi se vselile nove posadke. Ko bi bili namreč ustanovljeni še ti dve postojanki, bi bila zveza IX. korpusa z Dolomiti in Notranjsko ter z vzhodnim delom Primorske popolnoma prekinjena.

Z likvidacijo domobranske postojanke na Črnem vrhu je vodstvo korpusa hotelo med drugim tudi preprečiti, da bi se domobranstvo še naprej širilo iz Dolomitov na Primorsko.

Da bi akcija zagotovo uspela, je bilo sklenjeno, da v napadu sodelujejo vse razpoložljive sile korpusa in da naj bi napadli podnevi ter pri tem uporabili težko orožje.

Neposredno je postojanko 1. septembra 1944 napadla Gradnikova brigada, vse druge enote pa so akcijo varovale iz Dolomitov, Idrije, Postojne in Vipavske doline. Po dvanaajsturnem boju so partizani ob 18. uri postojanko zavzeli. V boju je padlo 84, ujetih pa je bilo 38 domobrancev, enajstim pa je uspelo pobegniti.

Tudi partizani so imeli hude izgube. Padlo je 15, ranjenih pa je bilo 34 borcev.

Sovražnik je skušal intervenirati iz raznih dolomitskih postojank: Rupnikov bataljon iz Rakeka, Nemci iz Godoviča,

Idrije in Postojne, toda korpusne enote, ki so varovale napad na Črni vrh, so vse te poskuse preprečile in sovražniku prizadejale velike izgube.

Uničenje domobranske postojanke na Črnem vrhu je bilo velikega pomena: IX. korpus je s tem preprečil nadaljnji razvoj domobranstva na Primorskem, pospešil razkroj v domobranskih in četniških vrstah ter si močno olajšal kasnejše ofenzivne akcije na področju med Trnovskim gozdom in Dolomiti ter proti Pivki in progi med Postojno in Logatcem. Razen tega pa je ta uspeh močno vzdignil moralo naših ljudi in borcev v enotah.

Vse to je vodstvo korpusa s pridom izkoristilo. Zato je dalo enotam najnujnejši odmor in jih takoj za tem poslalo na nove naloge. Tako sta cela XXXI. divizija in Dolomitski odred odšla proti Dolomitom.*

*Vdori XXXI. divizije
in Dolomitskega odreda v Dolomite*

Po napadu na Črni vrh sta se XXXI. divizija in DO zbrala na Žirovskem vrhu.

Po pozivu AVNOJ in po uničenju postojanke na Črnem vrhu je morala pri domobrancih in četnikih močno padla: nekateri so tudi dezertirali, do končnega razsula pa še ni prišlo.

Domobranci so imeli v Dolomitih že dobro organizirano obveščevalno službo, prek katere so takoj zvedeli za vsako partizansko enoto in za vsak njen premik. Uporabljali so zelo uspešno taktiko. Če se je kje pojavila partizanska enota, so jo z izpadi iz postojank neprestano napadali z vseh strani. Spretno so postavljali zasede in s patroljami kontrolirali ves teren. Pri tem jim je vsekakor močno pomagalo dejstvo, da so dobro poznali ozemlje in tudi partizansko taktiko.

V začetku oktobra 1944. leta, ko sta XXXI. divizija in DO začela vdirati v Dolomite, je bilo v obrobni postojankah proti Primorski in Gorenjski ter v notranjih postojankah naslednje število domobrancev: Hotedršica okoli 120 mož, Ravnik 37, Veharše 130, Dolenji Logatec 150, Gorenji Logatec 50,

* Napad na Črni vrh je podrobno opisal Stanko Petelin-Vojko v delu Gradnikova brigada, str. 335—349.

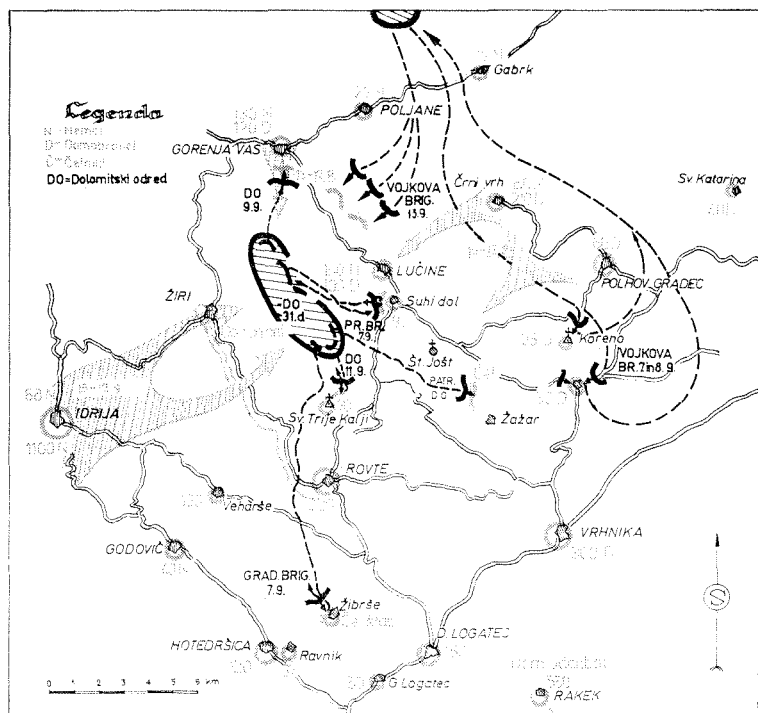
Rovte 220, Sv. Trije kralji 70, Suhi dol 97, Lučine 150 Nemcev in 100 domobrancev, Črni vrh nad Polhovim Gradcem 150 Nemcev in 110 domobrancev, Katarina 40 Nemcev, Vrhnika okoli 300 domobrancev, Horjul 30, Koreno 35 in Polhov Gradec 60 domobrancev. Na Rakeku je bil drugi domobranski udarni bataljon, ki je takrat štel okoli 550 mož. Razen tega je bilo v Godoviču 40 Nemcev, v Idriji 1.100, v Sp. Idriji 68, v Gorenji vasi 130 Nemcev in 120 domobrancev, v Poljanah 27 Nemcev in v Gabrku 17. Moštvo vseh teh postojank je lahko vpadalo v hrbet enotam IX. korpusa, ko so delovale v Dolomitih in na njihovem robu, ter jim zapiralo možnost, da bi se vračale na osvobojeno ozemlje Primorske in Gorenjske; hkrati pa je korpus proti vsem tem silam moral angažirati številne enote, če jih je hotel blokirati ali varovati svoj umik proti Gorenjski in Primorski. V tem času je bil večji del sovražnih postojank celo bolj oborožen, kot je bilo navedeno za 4. avgust 1944. Posebno to velja za postojanko v Hotedršici, v Rovtah, pri Sv. Treh kraljih, v Suhem dolu in v Lučinah.

Potem, ko sta se divizija in DO zbrala na Žirovskem vrhu, so 7. septembra vse njune enote istočasno krenile v štiri smeri in v različno globino Dolomitov. Prešernova brigada je dobila nalogo, da likvidira domobransko postojanko v Suhem dolu. Po končanih pripravah so enote krenile proti postojanki. Toda sovražnik je bil obveščen ter je s patruljami in zasedami kontroliral vse dostope k postojanki. Brigado je pripravljen počakal na položajih in v bunkerjih in jo sprejel z močnim ognjem. Zato do predvidenega napada sploh ni prišlo, temveč so se enote vrnile na Žirovski vrh. To noč je udarna skupina iz Prešernove brigade popolnoma neopazno prodrla do Horjula, se prav tako neopazno približala domobranski postojanki, postavila k zunanjemu zidu šole, v kateri je bila postojanka, eksploziv in jo zaminirala. A prvi streli so alarmirali posadko, tudi stavba je bila le malo poškodovana, zato se je partizanska skupina morala umakniti, še prej pa je na postojanko izstrelila okoli 15 granat iz piata. Zadela je dvanajstkrat in poškodovala stavbo postojanke. Sovražnikove izgube niso bile ugotovljene. Po tej akciji se je skupina brez bojev umaknila iz Dolomitov.

Prav tedaj je udarna skupina Vojkove brigade napadla domobransko postojanko na Korenem. Skupino je čuječa po-

sadka odkrila že prej, kot so se minerci uspeli približati postojanki. Zaradi močnega ognja so se partizani morali umakniti, a z eno mino iz piata so zadeli bližnje gospodarsko poslopje, ki je zgorelo. Udarina skupina Gradnikove brigade je dobila nalogo, da napade četniški štab v Žibršah. Ker pa je zaradi slabega vremena in zaradi vodiča, ki ni dobro poznal poti, prepozno prišla do postojanke, in ker so jo četniki pričakali z ognjem iz zased, do napada ni prišlo.

Ti prvi prodori globlje v Dolomite niso dali pričakovanih rezultatov, vendar je bila dejavnost partizanov v krajih, kjer že dolgo časa ni bilo nikakršne partizanske enote in ne bojev, velikega pomena za naše ljudi, posebno za delo tamkajšnjih ilegalcev. Obenem pa je to dejstvo razkrojevalno vplivalo na domobrance in četnike.

Vdor XXXI. divizije in Dolomitskega odreda v Dolomite

Tako se je 10. septembra, nekaj dni po padcu Črnega vrha in po partizanskih vdorih v Dolomite, domobranska postojanka na Gorah nad Idrijo sama razšla. Nekaj domobrancev je odšlo v partizane, nekaj v četnike, drugi pa na svoje domove.

Tudi iz Polhovega Gradca je po nekaterih podatkih tedaj »kar naenkrat zmanjkalo 6 domobrancev s strojnico vred«.

Po teh prvih prodorih so nekatere divizijske enote in Dolomitski odred ostale na Žirovskem vrhu, druge pa so se umaknile na rob Dolomitov.

Domobranci so se zavedali, da bodo najbolje branili Dolomite s tem, če bodo sami prešli v ofenzivo. Zato so njihove patrulje in manjše skupine neprestano vpadale proti enotam XXXI. divizije in Dolomitskega odreda, vse od Lučin do Viharš, pa tudi iz smeri Gorenja vas.

Tako se je patrulja DO 9. septembra spopadla z domobranci iz postojanke v Gorenji vasi. Po krajšem boju jih je prisilila, da so se umaknili nazaj v postojanko, in pri tem ranila dva domobranca.

Dne 11. septembra se je patrulja DO spopadla z domobransko patruljo iz Predloga blizu Sv. Treh kraljev. V boju je padel en domobranec.

Isti dan je patrulja DO prodrla v Dolomite ter med Žažarjem in Šentjoštom napadla skupino četnikov. Padli so štirje četniki. Patrulja je zapolnila en lahki mitraljez in tri puške.

Hujši boj so imele 13. septembra med Gorenjo vasjo in Lučinami enote Vojkove brigade.

Ker se partizanski napadi v Dolomite niso nadaljevali, so domobranci in četniki postali zelo predrzni. Tako je večja skupina četnikov 13. septembra prodrla celo v Žiri in tam aretirala 40 talcev, ki pa jih je pred odhodom iz Žirov izpustila. Med četniki so bili tudi črnorokci, ki so imeli na prsih iz gume napravljen znak črne roke. Tedaj so aretirali in odpeljali s seboj tudi priljubljenega dr. Demšarja in še tri druge domačine, ki so jih potem nedaleč od Žirov ubili.

Da bi preprečil nadaljnje napade IX. korpusa na Dolomite, je sovražnik zbral okoli 2.500 moč (Nemcev, domobrancev in četnikov, tudi Rupnikov udarni bataljon) ter 15. septembra iz Dolomitov, Idrije in Gorenje vasi začel ofenzivo na XXXI. divizijo in DO.*

* Po nekaterih podatkih je sodeloval tudi novomeški domobranski bataljon. Zbornik dokumentov in podatkov o NOV jugo-

Prvi dan ofenzive je imel DO na položajih Stare Oselice težke boje. Sovražnik je imel okoli 40 mrtvih, enega pa so partizani ujeli. Odred je zaplenil eno puško, en samokres in nekaj opreme; imel je 9 mrtvih in 10 ranjenih, izgubil je tudi protitankovsko puško in dva puškomitraljeza.

Sovražnikova ofenziva proti enotam XXXI. divizije in DO se je končala 17. septembra. V tridnevnih bojih je sovražnik imel po razpoložljivih podatkih okoli 110 mrtvih, od naših enot je največ izgub utrpel DO.

Takoj po končani ofenzivi sta se XXXI. divizija in DO začela pripravljati za ponovni vdor v Dolomite.

Po podatkih obveščevalnega centra DO z dne 21. septembra 1944. leta se je na Samotorici zadrževalo od 60 do 70 četnikov tako imenovanega gorenjskega odreda. Bili so oboroženi s 7 lahкими strojnícami in z nekaj brzostrelkami, drugi pa so imeli puške. Z vseh strani so bili obdani z domobranskimi postojankami, imeli so zelo ugodne položaje in so se počutili varne. Njihov bivač sploh ni bil utrjen in zavarovali so se samo z nekaj manjšimi stražami in zasedami.

Najbližje domobranske postojanke so bile Koreno, 35 moč, Šentjošt, 90, Suhi dol, okoli 100, Horjul, 30 in Polhov Gradec, 60.

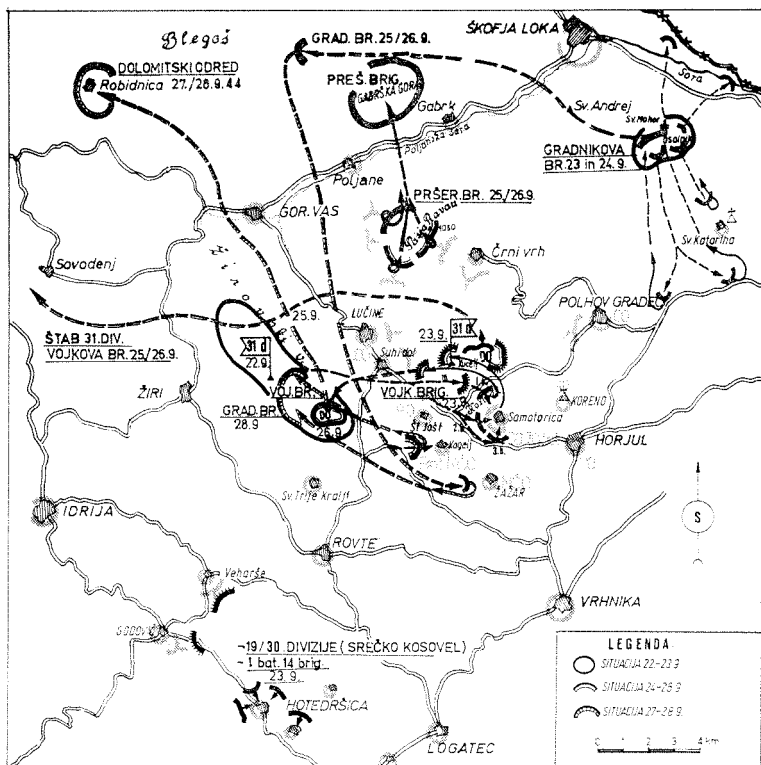
Po načrtu naj bi vse enote XXXI. divizije in DO istočasno in na več krajih stopile v akcijo.

Najvažnejšo nalogo naj bi opravila Vojkova brigada: napadla naj bi četnike na Samotorici. Gradnikova brigada naj bi napadla nemško postojanko na Katarini, poslala patrulje v globino Dolomitov, z delom svojih enot pa vdrla proti Medvodam. Prešernova brigada naj bi ščitila hrbet in umik divizijskim enotam in DO s tem, da bi držala v šahu postojanki Idrijo in Gorenjo vas. DO naj bi predstavljal divizijsko rezervno, dve četi pa naj bi sodelovali z Vojkovo brigado pri napadu na Samotorico. Škofjeloški odred naj bi postavil zasedo med Škofjo Loko in Gabrkom.

Akcija je imela dva cilja: preprečiti prestopanje domobrancev na četniško stran in pokazati prebivalstvu Dolomitov vojaško moč NOG in s tem tudi dejansko stanje na tem področju.

slovanskih narodov, VI. del, 16. knjiga, str. 332. Izdaja Vojno-istorijskega inštituta.

Stanko Petelin-Vojko, Med Triglavom in Trstom, str. 364—367.

Pregled bojev enot 9. korpusa v Dolomitih od 23.—28. septembra 1944

Ko so se Vojkova brigada, DO in divizijski štab koncentrirali na Žirovskem vrhu, da bi začeli akcije, so jih na položajih na Javorču napadli Nemci iz Gorenje vasi. Z njimi se je spopadel samo DO. Po krajšem boju je odred odbil sovražnika, ki se je moral umakniti nazaj v Gorenjo vas. Nemci so imeli pet ranjenih, odred pa le enega.

Nadaljnji potek teh bojev opisuje Stanko Petelin-Vojko takole:*

* Stanko Petelin-Vojko, Med Triglavom in Trstom, zgodovina XXXI. divizije.

»Dne 23. septembra zvečer je Vojkova brigada, ki sta se ji pridružila še štab divizije in Dolomitski odred, krenila mimo Lučin in Suhega dola čez prehode v žičnih ovirah na bivši italijansko-nemški meji do Kurje vasi, kamor je prispela opolnoči. Tu sta se štab divizije in DO ločila od glavne kolone in šla svojo pot.

Vojkova brigada je nato previdno nadaljevala pot — domobranska postojanka v Šentjoštu je bila le kak km daleč — do križišča cest proti Horjulu in Polhovemu Gradcu, kjer se je brigadna kolona razdelila na dva dela: 1. bataljon je krenil v levo in je pri kožljeških mlinih pričel lesti v strmi breg proti Kožljeku, 2. in 3. bataljon pa sta se četniškemu taborišču približevala z desne strani.

Vsi trije bataljoni so približno ob istem času napadli četnike, ki pa niso taborili v sami vasi, ampak med Samotorico in Kožljekom. Naši bataljoni so računali na močnejši odpor in so se zato približevali v sklenjeni bojni črti. Četniki pa na borbo sploh niso mislili. Ko je 1. bataljon naletel na njihovo zasedo nad Kožljekom, so se četniki skoraj brez odpora razbežali, našim pa pustili mitraljez.

Juriš vseh bataljonov Vojkove brigade proti hišam, kjer je bila nastanjena glavnina četniškega odreda, je udaril v prazno — četniki so se namreč v temni noči razbežali na vse strani, ne da bi jim vojkovci mogli to preprečiti.

Tako so se naši morali zadovoljiti le s komandirjem 3. čete gorenjskega četniškega odreda Marjanom Vovkom, ki ni bil dovolj hiter in so ga borci ujeli. Razen tega je vojkovcem padlo v roke še nekaj plena — težki mitraljez, brzostrelka in nekaj pušk — vse drugo pa je zgorelo v hišah, ki so se med napadom vnele.

Nato so se vsi trije bataljoni Vojkove brigade naglo spustili po strmem bregu navzdol — delal se je že dan, prihajali pa so napadenim četnikom na pomoč tudi že domobranci iz sosednjih postojank — in se nad vasjo Butajново priključili DO in štabu divizije, ki sta tam že čakala nanje.

Štab divizije in DO sta se, kot smo že videli, opolnoči ločila od Vojkove brigade in krenila v svojo smer. Takoj nato so ju napadli domobranci iz bližnje sosedne postojanke v Šentjoštu, vendar je napad minil brez vsakih posledic. Ko sta dosegla svoj cilj, se je štab divizije nastanil na Kuclju, DO

pa se je napotil še kak kilometer dalje ter je zasedel položaje med Butajново in Kleščami, da bi tako varoval prehod Vojkove brigade čez cesto Šentjošt—Polhov Gradec ob njenem umiku s Samotorice. Do tu je potekalo vse v redu: Vojkova brigada je nalogo, ki jo je prejela, dobro opravila in se je do desete ure dopoldne pod zaščito DO srečno vrnila na zbor-no mesto.

Tedaj pa se je zaslíšalo pokanje na drugi strani — proti Lučinam in Suhemu dolu. Kaj se je zgodilo? Dve četi Prešernove brigade, ki sta ponoči demonstrativno napadli sovražnikovi postojanki v Lučinah in Suhem dolu, sta razen tega imeli še nalogo, da po napadu napravita na čimveč krajih v žičnih ovirah prehode, da bi se Vojkova brigada, štab divizije in DO lahko vrnili onstran meje. Četi Prešernove brigade sta nalogo opravili, toda pri delu so ju zmotili domobranci iz Suhega dola in Lučin, ki so ju bili zasledovali in zasedli greben nad Erženom in s tem onemogočili uporabo izdelanih prehodov.

Tako so se Vojkova brigada, DO, dve četi Prešernove brigade in štab divizije znašli v pasti: spredaj so imeli Dolomite, z desne sovražnikove postojanke v Šentjoštu, Suhem dolu in Lučinah, z leve postojanki v Polhovem Gradcu in Črnem vrhu nad Škofjo Loko, za hrbtom pa jim je bila žična ovira z minskimi polji na bivši italijansko-nemški meji, ki pa jo je sovražnik med tem tudi že zasedel. Vse te sovražnikove postojanke so bile največ štiri kilometre daleč od partizanskih položajev na področju Planine, Kuclja, Klešč in Velikega vrha.

Umik podnevi ni bil možen in zato je bilo treba brez-pogojno vzdržati do večera. To pa ni bila tako enostavna zadeva, kajti položaji naših enot so bili kot na dlani, v vseh sosednjih postojankah pa so imeli težke minomete in topove. Zato si je lahko zamisliti, kakšno kanonado so naše enote morale prestati tega dne.

Sovražnik je v popoldanskih urah še bolj okreпил pritisk. Domobranci kot dobri poznavalci domačega terena so izkoristili vsako dolinico in skupino drevja, da bi se čimbolj približali našim položajem in iznenadili borce. Najbolj so pritiskali s ceste Šentjošt—Polhov Gradec, kjer so skupno z Nemci in domobranci napadli tudi četniki, ki so se hoteli maščevati za nočni poraz pri Samotorici.

Če bi Vojkova brigada, ki se je branila na tem odseku, popustila, bi sovražnik stisnil vse naše enote na še manjši prostor in bi jim z minometalskim in topniškim ognjem prizadejal velike izgube. Toda vojkovci niso odnehali. Posebno se je odlikoval 3. bataljon, ki je v najkritičnejšem trenutku odbil sovražnika z odločnim jurišem in ga prisilil, da se je umaknil tudi z drugih položajev.

Navzlic sila nevarnemu položaju, v katerem so se tega dne znašle naše enote na tem sektorju, ter močnemu minometalskemu in topniškemu obstreljevanju njihovih položajev — samo na položaju Vojkove brigade je padlo okrog 350 težkih min — je vse skupaj še nekam srečno minilo: naše enote so imele le deset ranjenih borcev, en mitraljez je bil pa pogrešan.

Zvečer so se vse naše enote brez kakih večjih zapletov umaknile čez Pusti vrh ter mimo Buha in Brložnika proti cesti Lučine—Gorenja vas, ki so jo prekoračile pod Črno goro, in naslednjega dne dopoldne — 25. septembra — prispele na Žirovski vrh. Tu se niso zadrževale, temveč so nadaljevale pot čez cesto Gorenja vas—Žiri proti Cerkljanskemu.

Kaj pa se je medtem dogajalo z Gradnikovo brigado? Enote Gradnikove brigade so še isto noč, ko je Vojkova brigada »hajkala« četnike med Samotorico in Kožljekom, minirale na 24 krajih železniško progo Škofja Loka—Medvode, postavljale zasede in podirale telefonske vode. Ena izmed njenih zased je na cesti Dobrova—Polhov Gradec ubila dva sovražnikova vojaka, druga pa je pod k. 772 počakala, kdaj bo sovražnik prišel popravljat porušen telefonski vod. Ko je res prišel, ga je napadla in pri tem ubila dva njegova vojaka. Nemške postojanke na Katarini brigada ni napadla, ker je štab brigade po naknadnih podatkih ugotovil, da je postojanka močno utrjena in da ni pričakovati uspeha.

Nato se je brigada spet zbrala na Osolniku, od koder je zvečer krenila prek Sv. Mohorja in Sv. Andreja čez Poljansko Soro in cesto Škofja Loka—Poljane na Breznico, odtod pa po vojaški cesti proti Blegošu.

S tem se je končal drugi vdor XXXI. divizije v Dolomite v mesecu septembru. Čeprav njene enote niso izvršile vseh nalog — Vojkova brigada je četnike le razpršila, ni pa jih uničila, medtem ko Gradnikova brigada ni napadla in osvojila postojanke na Katarini, je vendar tudi ta vdor dosegel enega

izmed glavnih ciljev, ki si jih je zastavil štab XXXI. divizije: domobrancem in četnikom v Dolomitih so naše brigade pokazale svojo moč ter jim povzročile precej strahu za njihovo nadaljnjo usodo.«*

Pri napadu na četnike sta z Vojkovo brigado sodelovali tudi dve četi DO. Napadali sta Kožljek iz smeri Mala voda. Odred so na pohodu pri Kurji vasi obstreljevali z minometnim in mitralješkim ognjem iz postojanke Suhi dol. Pri tem je bilo več borcev ranjenih. Ko je bil napad na Kožljek končan, sta se četi, ki sta tam sodelovali, vrnili k odredu, ki se je 24. septembra blizu Suhega dola na koti 791 in na koti 667 do večera boril s sovražnikom. Tega dne je imel zopet nekaj mrtvih in ranjenih. V vseh teh bojih je imel odred 10 lažje in težje ranjenih borcev.

DO se je po tej akciji vrnil na Žirovski vrh, v noči na 27. september pa se je premaknil čez Poljansko dolino na Robidnico. Dne 26. septembra je na robu Dolomitov zopet prišlo do hudih spopadov med Prešernovo brigado ter nemškimi in domobranskimi silami, ki so brigado napadle iz Lučin, Črnega vrha in Gorenje vasi.** V tem boju je imela brigada 6 mrtvih in 15 ranjenih; med ranjenimi je bil tudi komandant 3. bataljona Gabriel Peternel-Jelko. Sovražnik pa je imel okoli 60 mrtvih in veliko ranjenih.

Dva dni za tem, 28. septembra, je v Dolomite ponovno vdrla Gradnikova brigada. Nameravala je napasti četnike v Žažarju in na Koglu pri Šentjoštu. Ujeti komandir 3. čete gorenjskega četniškega odreda je na zaslišanju namreč izjavil, da se v Žažarju zadržuje notranjski četniški odred, na Koglu pri Šentjoštu pa baza gorenjskega četniškega odreda.

Brigada ni dosegla nobenega od predvidenih ciljev. Razlog je bil v tem, ker so se četniki v Žažarju že pred napadom brigade umaknili, enoto, ki je napadla četniško bazo na Koglu, pa so četniki napadli. Razvil se je oster boj na nož, v katerem se je brigada znašla v nevarnosti, da jo sovražnik obkoli in

* Nekaj četnikov je menda le zgorelo v hišah, ki so se med bojem vnele. (Po pripovedovanju Darka Lipužiča, kapetana I. kl.) Boj s četniki pri Samotorici podrobneje opisuje Stanko Petelin v knjigi Kronika Vojkove brigade (Založba Borec, 1963).

** Operativno poročilo štaba IX. korpusa z dne 29. septembra 1944 glavnemu štabu.

uniči, vendar so partizani prebili sovražnikov obroč in se umaknili na Žirovski vrh.

Vodstvo IX. korpusa je določilo 19. brigado Srečka Kosovela iz XXX. divizije, da demonstrativno napade Hotedršico. Okrepilo jo je še z enim bataljonom 20. brigade in z brzostrelnim topom. Ta napad naj bi imel videz resnega napada, pritegnil naj bi nase čimveč sovražnikovih sil in na ta način razbremenil XXXI. divizijo in DO v akciji proti Dolomitom.

Brigada je napadla v zgodnjih jutranjih urah 23. septembra. Hitro je pregnala zunanje domobranske straže in se na 30 metrov približala prvim utrdbam, vendar jo je na žičnih ovirah zadržal močan ogenj branilcev. Ko je z brzostrelnim topom obstreljevala postojanko, je zažgala eno od hiš v njeni neposredni bližini.

Napadeni postojanki so okoli 13. ure prek Godoviča in Veharš prišli na pomoč Nemci iz Idrije, toda pri Veharšah so jih ustavile partizanske zasede.

Ves ta dan so se na položajih okoli Hotedršice in Veharš nadaljevala medsebojna obstreljevanja, kakšne večje aktivnosti pa ni pokazala nobena stran. Ob 20. uri zvečer so partizani pod zaščito noči ponovno demonstrativno napadli postojanko, vendar so se po enournem boju umaknili.

Po končanem napadu na Žazar in Kogel se je Gradnikova brigada umaknila iz Dolomitov, potem pa so se boji IX. korpusa prenesli na področje Hotedršice.

DO se je na prostoru Robidnica—Črni vrh—Slugova dolina zadrževal od 28. 9. do 7. 10. 1944. V tem času ni izvajal večjih akcij, pošiljal je le ostrostrelske skupine v bližino postojank v Poljanah in Gorenji vasi in varovalne skupine za te smeri.*

Četrtrič na Hotedršico

Vpadi XXXI. divizije in DO konec septembra v Dolomite in izkušnje iz teh bojev so ponovno pokazale, da je dolgotrajnejše zadrževanje partizanov na tem področju nemogoče. Sovražnik je imel tam goste postojanke, oborožene z artilerijo in minometi, in je lahko obstreljeval ves prostor med

* Besedilo je povzeto po delu Stanka Petelina-Vojka Med Triglavom in Trstom, str. 371—376.

postojankami; močne utrdbe so mu zagotavljale dolgotrajen odpor in na ogroženo mesto je lahko v kratkem času, v nekaj urah koncentriral vse dolomitske sile. Postalo je jasno, da je na večje in dolgotrajnejše uspehe v Dolomitih moč računati šele potem, ko bo zrahljana zunanja obrambna črta domobranskih postojank.

Zato je bilo sklenjeno, da naj bi tokrat vse korpusne enote istočasno napadle postojanki Hotedršica in Ravnik.

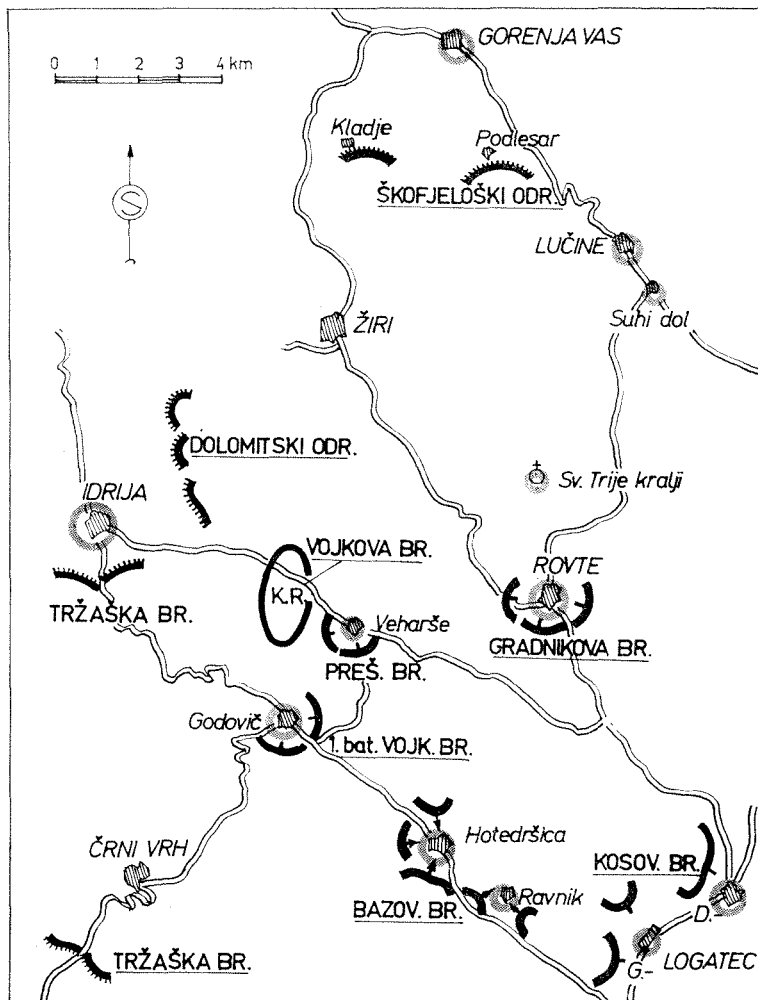
V svoji direktivi za to akcijo je poveljstvo korpusa dalo naslednjo obrazložitev:

»Hotedršica in Ravnik sta postojanki, ki skupno z Idrijo in Godovičem tvorita predstražne položaje v obrambi Dolomitov. Z likvidacijo postojanke Hotedršica se ta linija pretrga in odpade iz nje močnejši člen. Kakšno važnost dajeta be-ga ti postojanki, se najbolj jasno vidi po jakosti njunih utrdb ter po količini uskladiščenega orožja. Likvidacija te postojanke je za sovražnika velikanskega pomena, ker se s tem odpre pot v Dolomite za vdor vanje z jugozahodne strani, od koder se lahko zadaja odločilne udarce be-ga. Z likvidacijo Hotedršice bi se silno dvignila morala naše vojske in naroda ter dal nov borbeni zalet našim edinicam. Be-ga pa bi odvzeli voljo za odpor ter pospešili njihov razkroj, s tem v zvezi pa tudi njihov končni zlom.«

Za napad na Hotedršico in Ravnik se je poveljstvo korpusa odločilo zato, ker je bil dohod do teh postojank najboljši, zlasti ker je bila pred tem likvidirana postojanka na Črnem vrhu. Obstajale so tudi dobre možnosti, da se enote, predvidene za blokado dolomitskih postojank, zberejo iz poljanske, idrijske in cerkljanske smeri. To dejstvo je korpusnim silam glede priprav za napad in koncentracijo sil nudilo dokaj ugoden položaj. Napad naj bi se začel podnevi 7. oktobra, podprlo pa naj bi ga topništvo, kakor je bil to primer na Črnem vrhu.

Korpus je v tej operaciji glavno nalogo namenil Bazoviški brigadi, ki naj bi ob topniški podpori neposredno napadala Hotedršico, varovalo pa naj bi jo pet drugih brigad: vse tri brigade XXXI. divizije, Kosovelova in Tržaška brigada.

Tržaška brigada je dobila nalogo, da zasede položaje južno od Idrije in sovražniku ne dovoli izhoda v to smer, hkrati pa z manjšimi silami nadzira tudi sovražni postojanki v Ajdovščini in Vipavi. Kosovelova brigada naj bi zasedla polo-

Četrti napad enot 9. korpusa na Hotedrščico 7. oktobra 1944

žaje nad Kalcami in Logatcem, Gradnikova naj bi blokirala domobransko postojanko v Rovtah, Prešernova pa postojanko v Veharšah, medtem ko naj bi Vojkova brigada z enim bataljonom blokirala nemško postojanko v Godoviču, z dvema pa ostala v Doleh kot korpusna rezerva.

DO je imel nalogo, da na položajih okoli Razpotja prepreči sovražnikovo intervencijo iz smeri Spodnja Idrija, da kontrolira teren do Gore in vzdržuje zvezo z enotami XXXI. divizije s Škofjeloškim odredom, ta pa naj bi na položajih na Kladju in Podlesarju akcijo varoval iz poljanske smeri.

Dne 7. oktobra v zgodnjih jutranjih urah so se bataljoni po dolgem pohodu iz Otlice razporedili za napad. Položaje so zavzemali v največjem redu, tako da jih sovražnik ni niti opazil, čeprav so bili od njega oddaljeni včasih le 20 do 30 metrov. Ponoči pa se je vreme spremenilo. Padla je gosta megla in pričelo je deževati. Čas, določen za pričetek napada, je bilo treba preložiti, ker je bil ves teren zaradi megle nepregleden. Okoli 6. ure je sovražnik severno od ceste Godovič—Hotedršica ugotovil prisotnost naših enot in je iz bunkerja pri koti 621 takoj odprl močan ogenj iz avtomatskega orožja. Streljal je tudi iz hiš na periferiji in s težkimi minometi. Enote niso reagirale, ker je bilo odrejeno, da se ne sme nihče oglasiti, preden ne prične delovati artilerija. Čez približno 20 minut je skupina okoli 30 domobrancev z besnimi kriki poskušala pregnati naše borce s položajev. Precizni ogөнj naših borcev pa jih je prisilil, da so se umaknili v postojanko. Zatem so domobranci nadaljevali z ognjem iz avtomatskega orožja in težkih minometov na položaje 2. bataljona. Po propadlem jurišu so ob 7.20 poizkusili z jurišem na levo krilo, ki pa je bil prav tako neuspešen. Naši so jih odbili s protinapadom in jih vrgli nazaj v bunker. Iz postojanke so nato spet začeli iz težkih minometov močno streljati na položaje 2. bataljona. Megla se je medtem dvignila in cilji v vasi so bili že deloma vidni, cerkev sv. Barbare na Ravniku pa je še vedno ovijala gosta megla. Okoli 9. ure je stopila v akcijo artilerija; sodelovali pa so tudi težki minometi, streljaje na vas in na veliki betonski bunker, a sovražni minometi iz postojanke so jih skušali prisiliti k molku. V času artilerijske priprave se je 2. bataljon približeval določenim objektom, pričakujoč, da bo artilerija prenehala streljati. Na desnem krilu se je približal bunkerju na križišču in ga likvidiral z ročnimi

bombami, na levem krilu pa so naši zasedli nekaj hiš pri cesti in eno izmed njih požgali. Ves ta čas sovražnik ni prenehal z ognjem na 2. bataljon. Ob 12. uri je bila 2. četa na levem krilu primorana, da se umakne na desno, a je kasneje zopet zasedla stare položaje. Ob 15. uri se je artilerija umaknila s položajev, zaradi česar se je spremenil razpored brigade: 2. in 4. bataljon sta bila razporejena okoli kote 596. Ko se je 2. bataljon umikal, je sovražnik nanj skoncentriral močan ogenj in s precejšnjimi silami napadel njegovo levo krilo z namenom, da ga obkoli z desne strani. Ogrožena četa se je hitro umaknila v smeri kote 669, vzhodno od Hotedršice, tako da je s tem trenutkom izgubila vsak kontakt z ostalim delom bataljona. Kasneje se je umaknila proti Vitezu.

Tretji bataljon je ves dan pritiskal na sovražnika, a ta je močno streljal iz bunkerja, tako da se mu bataljon ni mogel približati in ga likvidirati, posebno še zaradi brisanega prostora. Ob 17. uri je skupina domobrancev napadla bataljon v hrbet; tam se je znašla po neuspelem napadu na 2. bataljon. Partizani so jih z energičnim nastopom odbili in jih z obkoljevalnim manevrom prisilili, da so se prek čistine umaknili proti postojanki. Okoli 19. ure je 3. bataljon prišel na položaje, ki jih je držal zaščitni bataljon artilerije. To spremembo je odredil komandant brigade.

Okoli 14. ure je brzostrelni top po nalogu korpusnega štaba nadaljeval s streljanjem na vas, in sicer na hiše, ki jih je nameraval zažgati. Prvi bataljon je imel nalogo likvidirati domobransko oporišče v cerkvi sv. Barbare. Približal se ji je in jo blokiral z zahodne in vzhodne strani, toda borci so ob žični oviri opazili in jih napadli z ročnimi bombami. Bataljon ni reagiral, ker je čakal na nastop artilerije. Okoli 7. ure se je bataljon zaradi nejasne situacije premaknil proti koti 623 (blizu Grape), ob 9,30 pa je ponovno zasedel položaje. Megla je še vedno obdajala cerkev in obe strani sta se omejevali le na medsebojno puškarjenje.

Ob 19.30 uri se je brigada premaknila prek Črnega vrha na Otlico, le 1. bataljon je odšel prek Podkraja.

Brigada je imela enega mrtvega, 12 ranjenih, trije ranjeni so bili ujeti. Uničila je en bunker in zažgala eno hišo, izgubila pa tri puške in en kilometer telefonskega kabla. Sovražnikove izgube niso bile ugotovljene.

Pri enotah, ki so varovale akcijo, so se dogodki odvijali takole:

Kosovelova brigada je čez dan uspešno odbijala sovražnika, ki je iz logaške smeri trikrat poskusil priti na pomoč napadeni postojanki. Pri tem je imel sovražnik štiri mrtve in večje število ranjenih, brigada pa enega mrtvega in enega ranjenega.

Tržaška brigada je odbila dva poskusa Nemcev, da prodrejo iz idrijske smeri, in jih prisilila, da so se umaknili nazaj v postojanko. Nemci so pri tem imeli šest mrtvih in ranjenih; brigada ni imela izgub.

Gradnikova brigada je imela ves dan manjše boje z domobranci iz Veharš, iz rovtarske postojanske pa so jo obstreljevali z minometi in topovi. Pri tem je imela pet ranjenih; sovražnikove izgube niso ugotovljene, znano je le, da so partizani ujeli enega domobrancia z orožjem vred.

Prešernova brigada se je okoli 11. ure spopadla z domobranci iz postojanke Veharše. Spopad ni dolgo trajal, vendar je domobrancem uspelo na enem od položajev potisniti partizane za nekaj sto metrov nazaj, a to je bilo tudi vse. Razen tega je ves dan trajalo medsebojno obstreljevanje, pri čemer je imela brigada dva mrtva in enega ranjenega. Sovražnikove izgube niso bile ugotovljene.

Na drugih položajih korpusa ta dan ni bilo bojev.

Napad na Hotedršico torej ni uspel. Zjutraj zaradi megle ni bilo moč takoj uporabiti topov, ko pa so partizani čakali, da se megla dvigne, so jih domobranci zagledali in jih začeli obstreljevati. Naposled so se le oglasili partizanski topovi, toda napad že ni bil več usklajen. Da bi bila nesreča še hujša, je obema havbicama razneslo cevi. Borci Bazoviške brigade so kljub temu jurišali in tudi vdrli v vas, toda sovražnikov odpor je bil prehud, da bi bilo mogoče doseči odločilen uspeh. Zato je štab korpusa proti večeru ukazal, naj prenehajo z nadaljnjimi napadi, enotam, ki so varovale akcijo, pa je velel, naj se vrnejo na izhodiščne položaje.*

S tem so bile tudi končane večje akcije IX. korpusa na samem robu Dolomitov in vdori večjih enot v njihovo osrčje; pozneje so se nadaljevali le periferni napadi na Poljane, na

* Stanko Petelin-Vojko, Med Triglavom in Trstom. str. 379 do 389.

Gabrak in na Gorenjo vas v Poljanski dolini, ki so imeli isti cilj: odpreti IX. korpusu pot v Dolomite.

Dolomitski odred, ki je bil še vedno podrejen poveljstvu XXXI. divizije, se je po umiku iz Dolomitov do 7. oktobra zadrževal na prostoru Robidnica—Črni vrh nad Cerknim—Slugova dolina. V tem času ni izvajal večjih akcij. Pošiljal je ostrostrelske skupine v bližino sovražnikovih postojank v Poljanah in v Gorenji vasi ter varoval osvobojeno ozemlje v smeri Gorenja vas—Kladje in Gorenja vas—Robidnica ter Železniki—Slugova dolina (Črni vrh nad Cerknim).

Dolomitski odred, ki je bil v zvezi z napadom na Hotedršico prišel na položaje na Razpotju, se je od 8. do 20. oktobra zadrževal na Cerkljanskem vrhu, od koder je varoval osvobojeno ozemlje iz smeri Gorenja vas, iz dolomitske in idrijske smeri. V tem času je poslal skupino 30 mož na Pivko, da bi tam mobilizirala. V šestih dneh je nabrala 27 novincev. Izvajal je tudi večje prehranjevalne akcije za potrebe drugih korpusnih enot.

V zvezi z napadom XXXI. divizije na nemško postojanko v Poljanah in Gabrku se je odred 20. oktobra premaknil iz Lanišča na Žirovski vrh, na položaje na Podleščku.

Boji za Poljansko dolino

Nemci so po dveh zaporednih vdorih XXXI. divizije in DO v Dolomite in po napadu IX. korpusa na Hotedršico hoteli korpusu vsaj za nekaj časa preprečiti ofenzivne akcije proti Dolomitom. Zato so kljub temu, da jim je primanjkovalo sil, pripravili ofenzivo, ki je od 8. do 12. oktobra potekala na prostoru Trnovskega gozda proti osvobojenemu ozemlju IX. korpusa. V tej ofenzivi je sovražnik angažiral okoli 3.500 mož.

Ker je korpusne enote zaposlovala ofenziva in ker so se domobranske postojanke v Dolomitih okrepile, je korpus začasno prenehal z akcijami proti Dolomitom.

Enote IX. korpusa so do tedaj skušale prodreti v Dolomite prek Hotedršice in Veharš ali pa prek Žirovskega vrha. To pa je pomenilo, da so v čelo napadale najmočnejše postojanke v Dolomitih: Hotedršico, Rovte, Sv. Tri kralje, ki so v povezavi z Ravnikom, Veharšami, Logatcem, Lučinami, Suhim dolom in Šentjoštom, kot že rečeno, tvorile močan obrambni

pas, ki ga je bilo zelo težko predreti. Močni postojanki v Idriji in Gorenji vasi pa sta se vselej, kadar so korpusne enote napadale Dolomite, znašli v zaledju in močno oteževali delovanje partizanom oziroma jim jemali precej sil za blokado.

Pri zadnjem napadu na Dolomite pa sta XXXI. divizija in DO napravila izjemo. Udarne skupine, ki so napadle Horjul in Koreno, in Gradnikova brigada, ki je vdrla v rajon Katarine in Dobrove ter izvajala akcije na področju Medvod, so prišle v Dolomite s severa prek Poljanske doline. S tem je bila nakazana nova, četudi daljša pot za prodore v Dolomite, pot skozi stranska, severna vrata. A tudi to smer je sovražnik zavaroval z vrsto postojank. Najmočnejša je bila v Škofji Loki, ki je štela 1.800 do 2.000, nekdanja pa tudi več nemških vojakov. Druga največja postojanka je bila v Gorenji vasi, ki je po obveščevalnih podatkih DO z dne 15. in 30. septembra 1944. štela 130 Nemcev in 120 domobrancev. V Poljanah je bila še nemška postojanka 27 mož in v Gabrku 16 mož. Za to črto postojank v Poljanski dolini je tekla še druga črta na razvodju med Poljansko in Polhograjsko dolino. To so bile Lučine (okoli 100 Nemcev in okoli 50 domobrancev), Suhi dol (okoli 100 domobrancev in nekaj Nemcev) in Črni vrh nad Polhovim Gradcem (okoli 55 Nemcev in 110 domobrancev).

Ti dve črti sta skupaj pomenili močan obrambni pas Dolomitov s severa. Ker sta bili v prvi obrambni črti med glavnima postojankama v Škofji Loki in v Gorenji vasi dve zelo šibki postojanki — v Poljanah in Gabrku, je poveljstvo IX. korpusa sklenilo, da ti dve postojanki uniči, s čimer bi v črti nastala vrzel v širini okoli 18 km. Ta vrzel bi bila predpogoj za nadaljnje operacije proti Dolomitom in proti Medvodam oziroma na širšem področju Šentvida, Medvod in Save v tem delu.

To svojo orientacijo je štab korpusa v poročilu glavnemu štabu NOV in POS z dne 31. 10. 1944 takole opisal.*

»Z ozirom na predvidene akcije v Dolomitih ter zaradi tega, ker tvorita omenjeni postojanki prepreko za naše akcije, se je štab korpusa odločil, da se najprej likvidira sovražna postojanka Poljane, nato pa se nadaljuje z napadom v svrhu

* Izvirnik v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

likvidacije postojanke Gabrk. Medtem pa bi večji del naših sil izvršil zavarovanje proti ostalim bližnjim sovražnim postojankam. Ker so predvidene nove akcije v Dolomitih in na sektorju Selške doline, je bilo odločeno, da ostanejo naše edinice po likvidaciji postojank še nadalje na določenih položajih in na ta način preprečijo vzpostavitev postojank na novo.«

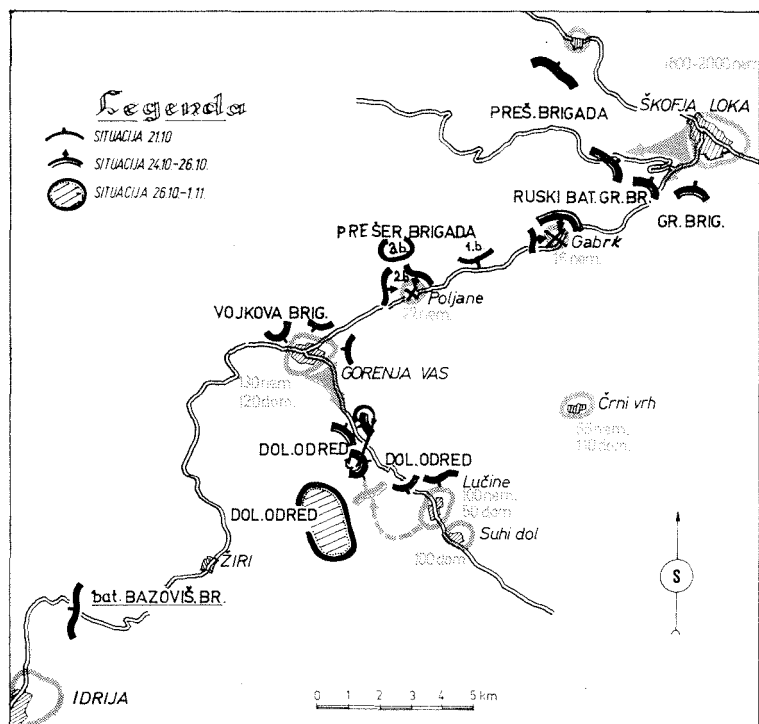
Če bi to uspelo, bi se osvobojeno ozemlje Gorenjske razširilo do samega roba Dolomitov, s tem pa bi bili ustvarjeni pogoji za vdore v Dolomite ter proti Medvodam in Šentvidu na zelo široki fronti.

V zvezi s to orientacijo je poveljstvo IX. korpusa postavilo v prvi plan napad na nemško žandarmerijsko postojanko v Poljanah. V tej akciji so sodelovali XXXI. divizija, Dolomitski in Škofjeloški odred ter 1 bataljon XXX. divizije. Ob podpori protitankovskega topa je postojanko neposredno napadla Prešernova brigada, druge divizijske enote in odredi pa so akcijo varovali. Dne 21. oktobra 1944 je Prešernova brigada po skoraj dvajseturnem boju zavzela in razrušila postojanko.

Po tridnevnem premoru je divizija 24. oktobra napadla tudi postojanko Gabrk, ki so jo Nemci po hudem odporu sami zapustili in se umaknili v Škofjo Loko.

Kar zadeva Dolomitski odred, je ta od štaba XXXI. divizije dobil nalogo, naj zasedami vzdolž ceste Gorenja vas—Lučine prepreči, da bi sovražnikove okrepitve iz Dolomitov prišle v Poljansko dolino. Čeprav so bile zasede 21. oktobra ves dan in še vso noč na položajih, niso imele nobenega dela. Nobenega prometa po tej cesti ni bilo tudi 22. oktobra. Do prvega spopada je prišlo šele 23. oktobra, ko je ena od bojnih patrulj Dolomitskega odreda pred Lučinami napadla štiri domobrance. Ni znano, če je katerega od njih zadela, kajti sovražnik jo je takoj začel obstreljevati s težkimi minometi.

Do hujših spopadov pa je prišlo 25. oktobra. Takrat so bile enote Dolomitskega odreda na položajih vzdolž ceste Lučine—Gorenja vas že od dveh zjutraj. Odred je imel zasede na obeh straneh ceste nad Todražem. Prvi streli so se oglasili približno ob pol devetih, ko je sovražnikova kolona, ki je prodirala iz smeri Gorenja vas, pri Todražu presenetila dva borca, ki sta imela nalogo, da vzdržujeta zvezo med zasedami na obeh straneh ceste. Enega je sovražnik ujel, drugi pa mu

Boji enot IX. korpusa za Poljansko dolino — severna vrata v Dolomite

je ušel. Nato so se oglasile tudi zasede Dolomitskega odreda in sovražnik se je nekoliko umaknil ter je zasedel položaje pod Sv. Urbanom. Medsebojno obstreljevanje je trajalo vse dopoldne in se nadaljevalo še v prvih popoldanskih urah.

Medtem se je zaseda na vzhodni strani ceste umaknila na zahodno stran z namenom, da okrepi zasedo na tej strani.

To je bila umestna poteza, kajti kmalu zatem je iz Lučin krenilo kakih 50 Nemcev in domobrancev na pobočja Žirovskega vrha. Njihov namen je bil, da napadejo v hrbet zasedo, ki pa je tam ni bilo več. Ko pa so se vračali, jih je napadla naša zaseda na zahodni strani ceste. Toda sovražnik še ni odnehal. Na pomoč so mu prišle okrepitve iz Gorenje vasi

in Lučin ter ob podpori oklepnega avtomobila skušale potisniti borce Dolomitskega odreda s položajev. Kljub temu pa so odredne enote vzdržale na položajih vse do noči in se šele takrat umaknile proti Javorču.

Dne 28. oktobra se je obveščevalna patrulja DO spopadla s sovražno kolono, ki je prodirala iz Lučin proti Planinškoveму griču na Žirovskem vrhu. Takoj po tem spopadu je odred poslal v boj še dva voda, ki sta napadla kolono, ko se je vračala proti postojanki. Napadla sta istočasno z dveh strani ter sovražnika pognala nazaj v oporišče. Nasprotnik je imel dva mrtva in pet ranjenih.

V vseh teh bojih je imel sovražnik osem mrtvih in šest težje ranjenih.

Z uničenjem nemških postojank v Poljanah in Gabrku so se s severa odprla v Dolomite vrata, ki so v širini 18 km zevala med Škofjo Loko in Gorenjo vasjo. S tem so bili dani pogoji za širokopotezne akcije IX. korpusa v Dolomite, bliže k Ljubljani in v zaledje najmočnejših domobranskih postojank, ki so bile orientirane predvsem proti Primorski.

Tudi ta priložnost ni bila izkoriščena. Po likvidaciji postojank v Poljanski dolini so bile namreč enote XXXI. divizije, Škofjeloški in Dolomitski odred zaposleni v bojih z Nemci, ki so proti njim intervenirali iz Škofje Loke, iz Gorenje vasi, Lučin in iz Suhega dola.

Ko pa so se ti boji končali, je divizija po krajšem odmoru pripravila napad na nemško postojanko v Železnikih. Napadla jo je 19. novembra. Toda premor v akcijah proti Dolomitom so Nemci temeljito izkoristili. Namesto prejšnjih dveh postojank so v Poljanski dolini med Škofjo Loko in Gorenjo vasjo ustanovili kar tri nove postojanke: 18. novembra v Poljanah, potem pri Muretu namesto Gabrka in še na Visokem (med Poljanami in Gabrkom). Razen tega so z 280 možmi okrepili postojanko v Gorenji vasi, tako da je potem štela okoli 530 mož.

S tem je propadla zamisel, da se prek Poljanske doline odpre pot v Dolomite.

Toda štab korpusa le še ni vrgel puške v koruzo. Poročilo štaba IX. korpusa z dne 1. oktobra, poslano glavnemu štabu NOV in POS,* navaja, da ima korpusni štab dogovor z Angleži,

* Izvirnik v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

češ da pridejo bombardirat dve domobranski postojanki v Dolomitih, a da jih bodo korpusne enote vseeno napadle, če angleška aviacija bombardira ali ne. V poročilu štaba korpusa z dne 16. novembra 1944 glavnemu štabu je bilo govora o tem, da je korpus po padcu Poljan in Gabrka nameraval napasti Lučine in Suhi dol. To pa je bilo zaradi močnih sovražnikovih pojačanj v Škofji Loki in Gorenji vasi, v Lučinah in v Suhem dolu nemogoče. In nemogoče je bilo ti dve postojanki zavzeti v eni noči, kajti spričo močnega obrambnega sistema bi bilo treba uporabiti težko orožje, za katerega pa korpus trenutno ni imel municije niti eksploziva. V poročilu z dne 5. 10. in z dne 16. 10. pa pravi, da četnikov v Dolomitih niso uspeli uničiti, ker so se umikali partizanskim enotam, pač pa so zavrli prehod domobrancev k četnikom. Obenem poroča, da je dejavnost partizanov v Dolomitih povzročila močno reakcijo pri domobrancih, ki so okrepili svoje postojanke, a tudi razrahljanost v njihovih enotah je okoli 15. septembra popustila.

Kljub temu pa je korpus še naprej planiral in izvajal akcije proti Dolomitom.

Odred na Pivki

Z Žirovskega vrha se je odred premaknil na Pivko z nalogo, da obnovi napade na progo Logatec—Postojna ter na cesto Logatec—Postojna in Logatec—Idrija in da po možnosti deluje v smeri Dolomitov. Obenem je dobil nalogo, da na svojem področju mobilizira v NOV. Ko pa je že prišel na Pivko, je z delom svojih enot od 1. do 21. novembra prenašal minometne mine z notranjskega vojnega področja čez progo in jih potem transportiral naprej v korpus.

Prve dni, ko je odred prišel na območje Pivke, so se okoli Postojne začeli zbirati četniki, ki so prišli iz Srbije in Bosne.*

* Gre za pripadnike tako imenovanega 1. srbskega prostovoljskega korpusa srbskega kvislinškega predsednika vlade Nedića in za pripadnike razbitih četniških korpusov iz Bosne, Dalmacije in Like. Naša poročila pogosto ne razlikujejo enih od drugih in jih vse od kraja imenujejo četnike.

Na Pivki so se nastanile predvsem enote Nedićevega prostovoljskega korpusa s poveljsvom v Postojni, njegovi polki pa so

Tako štab odreda 3. 11. 1944 poroča poveljstvu korpusa, »da je 2. 11. prišlo iz smeri Ljubljana več transportov Nedićevih vojakov. Vseh je bilo okrog 3.000. Okrog 1.000 jih je krenilo proti Prestranku.«

Dne 4. 11. pa poroča* »da so 3. tega meseca četniki, ki so prišli prejšnji dan v Postojno in Prestranek, odšli proti Trstu. S tem transportom je prispel tudi sin Ljotića, kateri je po činu podporočnik. Po njegovi izjavi pride v te kraje tudi njegov oče. Prišli so iz Rume prek Madžarske in Avstrije. Po njegovih izjavah ima priti še okrog 10.000 mož Nedićeve vojske.« Dalje poroča, da je »1. t. m. prišlo iz Gorice 60 BG, to je vsa posadka iz Gorice,« ter da je »2. t. m. prišla iz Trsta v Postojno domobranska oficirska šola.«

Četniki so po svojem prihodu na postojnski prostor začeli z akcijami na širšem prostoru Pivke in Postojne ter proti Colu in Hrušici, kar je močno oteževalo naloge, ki jih je imel pred seboj Dolomitski odred. V tem času je sovražnik močneje zavaroval tudi progo in cesto Logatec—Postojna—Trst, zaradi česar je minersko-sabotažni vod teže izvajal diverzantske akcije, pa tudi prenašanje municije z Notranjske je postalo bolj nevarno. Sicer pa je bila dejavnost odreda v mesecu novembru naslednja:

2. november: Patrulja odreda je v neki hiši blizu Rovt, v kateri so četniki imeli delavnico, zaplenila nekaj usnja in pri tem boju, do katerega je prišlo, ranila enega četnika.

3. november: 3. četa je bila ves dan v zasedi na cesti Planina—Grčarevec. Večina moštva (od 105 borcev) je odšla na Notranjsko po municijo.

8. november: Štab odreda poroča, da je komanda mesta Sežana poslala odredu 33 tovarišev, ki bi morali prispeti 7.

bili v Postojni, v Št. Petru na Krasu (današnja Pivka), v Mučičih, v Ilirski Bistrici in na Premu.

Četniški korpusi pa so zasedli predvsem Kras in Vipavsko dolino. Tako je bil na primer štab 501. dalmatinskega korpusa v Dornberku, 502. liškega korpusa v Vipavi (z brigadami v Vipavi, pri Sv. Križu nad Ajdovščino, v Črnem vrhu nad Idrijo in v Podkrajju) in štaba 503. bosenskega korpusa v Št. Vidu (današnji Podnanos), svoje brigade pa je ta korpus imel v Štanjelu, v Razdrtem, v Senožečah in Št. Vidu.

Po približnih ocenah se je do konca vojne v tem območju nabralo do 8.000 nedićevcev in do 10.000 četnikov.

* Izvirnik v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

novembra zvečer. Ker pa je bila večina slabotna in utrujena, je zaostala za kolono ter se za noč na 8. november naselila v baraki ob cesti Gorenje—Hrušica, medtem ko se jih je sedem javilo v odredu že 7. oktobra zvečer. Tisti, ki so prespali v baraki, so očitno imeli namen nadaljevati pot naslednje jutro. Imeli so dve puški, ki naj bi jim služili za stražo. Ob 6.30 uri naslednjega dne, to je 8. novembra, pa so četniki neopazno prodrli do barake in jo napadli. Uro pozneje je tja prispel odred z namenom, da sovražniku prepreči umik in ga napade. Toda četniki so neoborožene tovariše, ki so spali brez straže, bliskovito napadli ter se urnih korakov umaknili na izhodiščne položaje proti Logatcu. Štirje tovariši so padli, 18 pa so jih četniki ujeli in odpeljali s seboj. Petim je uspelo uiti, od teh se je eden javil odredu, za ostale štiri pa odred ni dobil informacij.

9. november: Odred poroča, da se je 53 tovarišev vrnilo z notranjskega vojnega področja, ostali pa da se še niso vrnili zaradi tega, ker so jih med potjo dvakrat napadli Nemci.

10. november: Minersko-sabotažni vod je porušil šest električnih drogov in pri tem odnesel s seboj okoli 1.000 metrov žice. Akcijo je izvedel blizu Logatca.

11. november: Odred poroča, da se je na prostoru Postojne, Prestranka, Št. Petra na Krasu in Ilirske Bistrice skoncentriralo okoli 600 nedičevcev.

12. november: Minersko-sabotažni vod je porušil štiri električne drogeve na železniški progi med Logatcem in Rakekom.

13. november: Na električni liniji Logatec—Hotedršica so partizani porušili štiri električne drogeve ter uničili vso žico v dolžini 220 metrov. 20 borcev je prek Otlice odneslo municijo na korpus.

14. november: 30 borcev je ponovno odšlo čez progo na notranjsko vojno področje po municijo. Sabotažna skupina je minirala električni vod na progi med Grčarevcem in Logatcem.

16. november: Partizani so porušili dva električna voda na liniji Logatec—Grčarevec.

17. november: Zaseda je na cesti Grčarevec—Planina napadla domobrance iz Rakeka in dva ranila.

19. november: Minersko-sabotažna skupina je porušila dva električna daljnovoda na liniji Razdrto—Hruševje.

20. november: Skupina 51 borcev je z namestnikom komandanta odreda odšla prek proge po municijo. Ko se je naslednji dan vračala, sta dva tovariša, ki sta bila v predhodnici, naletela na mine, pri čemer sta bila težko ranjena.

22. november: Po tritedenskem bivanju na Pivki se je večji del odreda premaknil prek Podkrajja—Cola na Otlico, 23. novembra je nadaljeval pot do Čepovana, naslednjega dne pa je prispel na Lokovec. Ko se je dne 22. novembra v jutranjih urah odred premaknil s Pivke prek Hrušice, je prišlo v zasedi, s katero je odred varoval svoj prehod, do boja s sovražno kolono, ki se je kretala od Logatca čez Hrušico proti Podkrajju. Zaseda se je po boju organizirano umaknila, sovražnikove žrtve niso bile ugotovljene.

23. november: Tisti del moštva, ki je pred premikom odreda šel po mine na Notranjsko, je bil pri povratku čez progo napaden. Dva borca sta naletela na minsko polje in sta bila ubita, z njima pa je ostal tudi ves material, ki sta ga nosila.

24. november: 40 borcev je z dvema vozovoma, na katerih so bile naložene mine za lahki minomet, s Pivke krenilo v odred. V Hrušici sta jim prišla nasproti dva kurirja s postaje R. 3 in sta izjavila, da v Podkrajju ni nič novega, zato je kolona nemoteno nadaljevala pot. Toda v Podkrajju, v starih italijanskih utrdbah, so v tem času zasedli položaje četniki in domobranci in zaustavili kolono. Na čelu je šel namestnik komandanta odreda in se dalj časa prepiral z njimi ter jih pozival, naj povedo, kdo so. Medtem se je moštvo umaknilo s poti. Ko pa je namestnik povedal, da so tukaj partizani, je zaseda nanje odprla ogenj. Vozniki so pobegnili in konji so se splašili. Partizanom se je zadnji trenutek posrečilo obrniti en voz, drugi pa je prišel v roke sovražniku. Na vozu je bilo okrog 600 min in ena puška. Ko so prej prenašali municijo čez progo, so trije borci naleteli na mine; dva sta bila mrtva. Pri tem so šli po zlu trije nahrbtniki min (45 min v vsakem), part-top, dve puški in ena brzostrelka. Na oni strani proge pa je ostalo še deset nahrbtnikov in štirje kompletni zaboji min.

28. november: Nemci so od Sv. Lucije prodrli proti Tolminskemu in Kanalskemu Lomu ter prisilili en bataljon Tržaške brigade, ki je iz teh smeri branil dostop k Lomu, da se je umaknil. Zato je poveljstvo korpusa angažiralo enote DO, da zadrži sovražnika.

Odred naj bi zavzel položaje nad Vratmi in na koti 1.072, jih pripravil za obrambo in preprečil sovražnikov prodor iz smeri Grudnice in Kanalskega Loma. V določenem času je zavzel odrejene položaje. Ker pa so se Nemci umaknili pred prihodom odreda, ni prišlo do boja. Kljub temu je odred na teh položajih ostal do 30. novembra zvečer, ko se je premaknil na Srednji Lokovec, od koder je pošiljal zasede proti Kalu in Vršam.

Na Srednjem Lokovcu se je odred zadrževal do 8. decembra, ko je bil razpuščen.

Že v poročilu z dne 8. decembra 1944. leta je odredni štab poročal, da se je številčno stanje odreda zmanjšalo za okoli 70 ljudi, ki so že odšli v druge enote, kar kaže na to, da se je odred začel razpuščati že pred 8. decembrom.

Z razpustitvijo odreda je bilo moštvo porazdeljeno: 15 mož je bilo dodeljeno četi za zvezo korpusa, 50 mož je odšlo v zaščitni bataljon korpusa, iz odrednega moštva je bila ustanovljena tudi transportna četa korpusa, ostalo moštvo pa je bilo dodeljeno XXXI. diviziji.

Akcije 4. bataljona 1. brigade VDV v Dolomitih

Medtem ko je Dolomitski odred skupaj z drugimi enotami XXXI. divizije oziroma IX. korpusa pritiskal na Dolomite s primorske in gorenjske strani, je bila Notranjska izhodišče za akcije VII. korpusa in 4. bataljona 1. brigade vojske državne varnosti (VDV). Te akcije so bile v glavnem usmerjene na železniško progo in cesto Ljubljana—Postojna. Enote 4. bataljona 1. brigade VDV so proti sovražniku delovale običajno v majhnih skupinah od treh do osmih borcev, ki so s svojimi iznenadnimi vpadi izvajali zelo drzne in uspešne akcije.

Tako je aprila 1944 Jože Simšič-Jelen skupaj z dvema drugima partizanoma zaminiral progo med Logatcem in Rakekom in vrgel v zrak transport nemških vojakov, namenjenih v Italijo. Nemci so imeli precej mrtvih in ranjenih, vendar natančno število ni znano.

Maja istega leta je skupina treh partizanov pod vodstvom Jožeta Simšiča-Jelena pri vasi Jakovici iz zasede ubila dva Nemca in zaplenila njuno orožje.

Skupina borcev iz 1. čete 4. bataljona 1. brigade VDV je izredno uspešno akcijo izvedla 3. maja 1944 na cesti med Grčarevcem in Planino: iz zasede je uničila tri kamione z nemškimi vojaki.

Po arhivu I. brigade VDV, ki ga je napisal Karel Pirc, je ta akcija potekala takole:

Dne 3. maja 1944 je takratni komandant bataljona Karel Šali izdal odredbo, s katero je iz borcev 1. čete sestavil bojno patruljo in ji dal nalogo, da pregleda vasi Ivanje selo, Unec, Laze, Grčarevec, cesto Logatec—Planina in obrobne predele. V patruljo so bili določeni komisar čete Stane Gradišar, komandir Jože Simšič-Jelen, obveščevalec Franc Ožbolt, miner Ivan Jakopin, mitraljezec Stane Ule in njegov pomočnik Anton Hribar, pa še mitraljezec Bobi s pomočnikom Jožetom Koprivcem. Patrulja je odšla na pot okrog 17. ure, tako da je na teren prispela ponoči okrog 22. ure. Neopaženo je prekoračila žične ovire in železniško progo med Rakekom in Ivanjim selom ter cesto Logatec—Rakek. V Ivanjem selu je obiskala terenske politične delavce, kjer je dobila podatke o položaju na tem področju, pa tudi nekaj hrane in cigaret. Vodja patrulje se je dogovoril s terenskimi sodelavci-zaščitniki, da so v smeri Planina požagali nekaj telefonskih drogov in s tem sovražniku prekinili zvezo. Patrulja je hkrati zavzela položaje nad cesto med vasjo Grčarevec in Planino, četni miner Jakopin pa je imel nalogo, da na tem odseku cesto zaminira. Da bi lažje opravil svoje delo, je odšel v cestarjevo barako, kjer je našel cestarjevo uniformo in orodje. Z njim je odšel na cesto, kjer je položil mine; orodje in obleko je za tem odložil v grmovje, sam pa odšel nazaj k zasedi, ki je čakala nad minskim poljem.

Ni bilo treba dolgo čakati, ko je zaseda opazila kolono Nemcev in domobrancev na treh kamionih, v predhodnici sta bila motorist in osebni avtomobil. Komandir patrulje je borcem zapovedal, naj napadejo šele, ko bo eksplodirala mina. Žal so imele mine premočne upore, tako da so motorist, osebni avtomobil in kamion vozili čeznje, ne da bi eksplodirale. Šele pod drugim kamionom je prišlo do eksplozije, hkrati pa so borci odprli ogenj iz vseh orožij. Mitraljezec Stane je uničil prvi kamion, ki je minam ušel, drugi pa so napadli ostala dva kamiona in vojake na avtomobilih. Akcija je trajala le

kakih 5 minut, uspeh pa je bil nadvse dober: trije kamioni uničeni, okoli 40 sovražnikov mrtvih in več ranjenih.

Skupina treh partizanov 1. čete 4. bataljona 1. brigade VDV, ki jo je vodil Franc Kržišnik-Ris, je 13. julija 1944. leta pri Vrhu Hrvatov vrgla v zrak nemški avtomobil in pri tem ubila nemškega majorja in ranila šoferja.

Nedoločenega dne 1944. leta pa je skupina treh partizanov na Vrhu Hrvatov v zasedi ujela domobranskega podoficirja.

Dne 24. 9. 1944. l. je patrulja 1. čete 4. bataljona 1. brigade VDV pri Lazkem vrhu iz zasede ubila enega domobranca ter dva ranila in pri tem zaplenila puško, nahrbtnik, telefon in majhno telefonsko centralo.

Nedoločenega dne 1944 je skupina partizanov 4. bataljona 1. brigade VDV na cesti pri vasi Grčarevec vrgla v zrak kamion z nemškimi vojaki in tovorom. Pri tem so bili mrtvi vsi vojaki, ki so skupaj s tovorom odleteli v globoko jamo ob cesti, kamion in tovor pa uničena.

Dne 24. maja 1944. leta je druga, močnejša skupina te brigade — vodil jo je Franc Dolenc — pri vasi Kalce napadla bataljon domobrancev, ki so se iz Logatca peljali v Hotedršico. V tem boju so domobranci imeli dva mrtva in več ranjenih.

Okoli 25. maja 1944. leta je skupina šestih partizanov, ki jo je vodil Jože Simšič, minirala progo in nedaleč od Logatca proti Rakeku iztirila vlak, ki pa je bil po nesreči potniški vlak. Tedaj je bil ubit en domobranec, dva pa ranjena. Ubita je bila tudi neka ženska.

Naslednja akcija je bila izvedena s pomočjo skojevka iz vasi Laze, namenjena pa je bila pridobivanju italijanskih vojakov za vstop v partizane, tistih, ki so jih Nemci uporabili za zaščito proge.

To akcijo opisuje Jože Simšič takole:

»Ob progi Ljubljana—Postojna je bilo po bunkerjih med Nemci pomešanih precej Italijanov. Bili so nezadovoljni, ker so jih Nemci obtoževali, češ da so oni krivi za propad fašizma v Italiji. Preko skojevka iz Laz smo kmalu dobili zvezo z Italijani, ki so bili v bunkerju na postaji Planina. Preden smo določili dan, kdaj naj pridemo ponje, smo jim še sporočili, da morajo prinesti s seboj kompletno avtomatsko orožje z zapirali vred. To smo jim postavili kot pogoj, da jih sprejmemo.

Ko je bilo vse dogovorjeno in so se Italijani strinjali z našimi pogoji, smo se dogovorili še za točen čas, to je za uro in dan, ko naj bi jih počakali.

Zaradi gotovosti smo jim dali znake razpoznavanja. Na naš poziv ‚chi va la‘ naj bi nam oni odgovorili ‚mitraljez‘, mi pa njim nazaj ‚Trieste‘. Tako je bilo vse pripravljeno. Določenega dne sem s tremi tovariši prišel iz Žerovnice prek Cerknice in proge do Laz. Z menoj so bili Tone, Stane in Ule. Tone, ki se je že prej večkrat srečal z Italijani, ker se je tu in tam preživiljal tudi tako, da je z njimi prekupčeval, je bil zadolžen, da se bo z njimi dogovarjal.

Še enkrat sem se prepričal, če si je Tone dobro zapomnil znake razpoznavanja. Vse je bilo v redu in čez čas je bilo slišati korake in pogovor bližajočih se Italijanov. Spustili smo jih v bližino in pri oddaljenosti kakih 15 metrov se oglasi Tone: ‚Ferma! Chi va la!‘ Italijani so obstali kot okameneli. Nobenega glasu ni bilo od njih. Pošepnil sem Tonetu, naj jih še enkrat pokliče, kolikor pa od njih spet ne bo glasu, bomo primorani streljati. Nisem še dobro izgovoril zadnjih besed, že zaslišimo: ‚Tito, Tito, Tito‘. In kaj je bilo? Od strahu so pozabili znake razpoznavanja, da pa bi se izvlekli, so se pač spomnili na besedo ‚Tito‘, ki je res rešila situacijo in morda tudi njihova življenja. Približali so se nam, mi pa smo jih najprej razorožili in tudi bolj na hitro pregledali. Peljali smo jih do najbližje hiše, kjer je sledil še natančnejši pregled. Izročili so nam tudi zahtevane dele avtomatskega orožja, brez katerih bi bilo to neuporabno. Orožje smo zadržali v bataljonu, Italijane pa poslali naprej v italijansko brigado ‚Garibaldi‘, ki se je takrat zadrževala v Beli krajini.

Ta akcija in raztreseni letaki ob progi, ki so pozivali Italijane, naj sledijo tej skupini in se pridružijo brigadi ‚Garibaldi‘, so kmalu rodili uspeh. V kratkem je prišlo še nekaj skupin v naše vrste, kar pa je ostalo, so Nemci hitro razorožili in odpeljali v nemška koncentracijska taborišča. V bunkerju pa so ostali Nemci, ki so morali svoje straže okrepiti z novimi močmi, pa tudi s hlapci — domobranci.«

ŽIVLJENJE V ODREDU

Partijsko-politično delo

Za tretji Dolomitski odred je značilno, da je imel v svojih vrstah sorazmerno veliko komunistov, kandidatov za vstop v KP in skojevcev. Že konec aprila 1944, ko je odred štel 261 borcev, je bilo med njimi 93 članov in 10 kandidatov KP ter 26 skojevcev. Skupno je bilo torej organiziranih 129 ali 50 % vseh borcev v odredu. Partijske celice so obstajale v vseh četah in bataljonskih štabih, poleg tega pa še v odrednem štabu in v štabni patrulji. Potemtakem je imel odred kar deset celic.

Kasneje je bilo stanje v tem pogledu nekoliko slabše. Mesec dni pred razpustitvijo odreda je bilo v njem 266 borcev, od tega 58 članov KP, 7 kandidatov in 53 skojevcev. To pomeni, da je bilo organiziranih 118 ali 44 % vseh borcev v odredu.*

Delu partijske organizacije je odred posvečal veliko pozornost. Celice so imele redne sestanke, razen kadar so bile

* Dnevna poročila štaba DO štabu IX. korpusa z dne 3., 4., 5., 9., 10., 11., 13. in 14. novembra 1944.

Petnajstdnevno poročilo štaba DO štabu IX. korpusa z dne 16. novembra 1944.

Dnevno poročilo štaba DO štabu IX. korpusa z dne 18., 19., 20., 21. in 24. novembra 1944.

Petnajstdnevno poročilo štaba DO štabu IX. korpusa z dne 27. novembra 1944.

Poročilo štaba DO štabu IX. korpusa z dne 28. novembra 1944.

Naredba štaba IX. korpusa štabu DO z dne 28. novembra 1944.

Dnevno vojaško poročilo štaba DO štabu IX. korpusa z dne 1. in 9. decembra 1944.

enote na premikih ali v akcijah. Posebno važni so bili študijski sestanki, ki so jih vsi člani KP v bataljonu največkrat imeli skupaj.

Vsa poročila partijskega biroja v odredu govorijo o tem, kako se vsi politični dejavniki trudijo, da bi se člani zavedali avantgardne vloge partije in da bi začutili potrebo po večji partijski disciplini in ugledu komunistov. Pri tem so poudarjala, da ta raven pri precejšnjem številu komunistov še vedno ni dovolj visoka in da je zlasti nižji kader še vedno premalo dograjen in še ne ustreza pravemu liku partijskega člana.

Člani so vestno preučevali partijsko literaturo, največ pa »Zgodovino VKPb«, »Tretjo internacionalo in njeno mesto v zgodovini delavskega gibanja«, »Vlogo revolucije in diktaturo proletariata«, »Komunistični manifest«, »Vlogo KP«, »Množično partijsko delo«, »Fašizem in delavski razred«, »Temelje leninizma«, »Partijo v NOV«, »Tri razdobja delavskega gibanja« in drugo.

Poročila govorijo o tem, da to literaturo preučujejo borci največ sami, individualno, okrožnice pa na celičnih sestankih.

Vsi člani v celicah so bili razdeljeni po sekcijah in zadolženi za posamezna vprašanja: za vojaško, politično, kulturno-prosvetno delo, za higieno itd.

V vseh poročilih je govora o tem, da je delo skojevcev v enotah premalo vidno, kljub temu, da je organizacija ZKM v odredu razmeroma številčna. Kot osnovni razlog poročila navajajo nizek splošni in idejni nivo pri skojevcih in premajhno prizadevanje članov KP, da bi v njih vzbudili zanimanje za vsa vprašanja in dogajanja v enotah. Kljub temu pa, pravijo poročila, je njihov odnos do dolžnosti dober, prav tako disciplina in morala. V enotah ni opaziti sovražnih vplivov, je pa nekaj lokalpatriotizma, predvsem pri moštvu, ki je doma s Pivke. Odnosi med prebivalstvom in partizani so zelo dobri.

Propagandno-politično delo v odredu in med prebivalstvom

Politično delo v enotah in na terenu osvobojenega ozemlja je potekalo v enakih oblikah in po enakih metodah kot pri prvem odredu, vendar pa so nove izkušnje privedle tudi do nekaterih novih oblik, ki so ustrezale takratnemu času in razmeram.

Bistveno nov moment je pomenilo delo z na silo mobiliziranimi ljudmi, in to je bila pretežna večina novih borcev. Odred je zase zadrževal v glavnem prostovoljce in nekatere izbrane mobilizirance, druge pa je pošiljal v korpusni zbirni center. Tako poročilo odrednega komisarja, poslano korpusu dne 31. 11. 1944, poleg drugega navaja:*

»Imamo 24 novomobilizirancev, to se pravi toliko oportunistov, s katerimi stalno debatiramo, pri čemer se vidi, da so jako slabo poučeni v vseh ozirih. Poleg navedenih so bili mobilizirani še štirje drugi, kateri pa so po dveh dneh bivanja pri nas dezertirali ter se javili domobrancem v Logatcu. Med ostalimi novomobiliziranci in starejšimi partizani ni vidnih nasprotstev. Slabši so odnosi med zadnjimi in med tistimi, ki so bili že v naših vrstah in ki so iz kakršnegakoli razloga te vrste zapustili, sedaj pa so na novo mobilizirani. Očitati jim hočejo netovarištvo, nezvestobo itd. Z naše strani skušamo čim lepše rešiti to vprašanje.«

Do neke mere se je, kot že rečeno, pojavljal lokalpatriotizem pri moštvu, ki je bilo doma na področju Pivke. Eno od odrednih poročil govori o tem, da je zadnje čase pet borcev zapustilo odred samovoljno; odšli so k nekim drugim enotam, ki so takrat delovale v njihovem domačem kraju.

Na političnih urah je prevladovala naslednja tematika: nastanek in razvoj OF, zločini okupatorja in domačih izdajalcev, položaj našega kmeta in delavca v predvojni Jugoslaviji, oboroženi bratomorni nastop domobrancev v okupatorjevo korist, o ruski revoluciji, o vstaji ruskega naroda, o položaju kmeta in delavca v Sovjetski zvezi, o povezanosti partizanske vojske z ljudstvom, o problemih in težavah pri nabavljanju hrane in o postopkih pri odkupih in pri mobilizaciji, o disciplini in medsebojnih odnosih, o čuvanju opreme in orožja, odnos OF do vere, vojska stare Jugoslavije in drugo. Veliko zanimanje in razprav so vzbudili sporazum Tito — Šubašić, drugo zasedanje AVNOJ in poveljna ureditev Jugoslavije, vprašanje Primorske in Koroške itd.

Vsa poročila govore o tem, da so odnosi med starimi in mladimi borci dobri in da ni čutiti nikakršne nestrpnosti. To velja tudi za odnose med borci in starešinami.

* Izvirnik v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

V poročilih, kjer je govora o veri, se navaja, da moštvo teh vprašanj niti ne načenja in da je v odredu samo nekaj tovarišev, ki so v dvomih glede verskih vprašanj.

Vsa poročila pa pravijo, da je morala dobra ter da se borci zavedajo svojih nalog ter da kljub pomanjkanju obleke in obutve in kljub temu, da samo dvakrat na dan dobivajo kuhano hrano, ni večjega nezadovoljstva.

Posebno pozornost je odred posvetil proslavi ob 27. obletnici oktobrske revolucije. Komisar korpusa je dostavil vsem štabom inštrukcije, v katerih pravi, da je dolžnost štabov, da takoj pričnejo s pripravami za proslavo. S tem v zvezi je treba organizirati večje mitinge, na katerih naj sodeluje vse moštvo, na posebnih političnih urah je treba govoriti o pomenu oktobrske revolucije za socializem in komunizem v svetu; organizirati je treba tudi pisanje člankov za stenske časopise.

Inštrukcija tudi svetuje, naj bo s to proslavo povezana obletnica krivičnega koroškega plebiscita 20. oktobra 1920. leta, ko je bil del slovenskega naroda odtrgan od svoje domovine, omenjen naj bo tudi razpad avstro-ogrske monarhije 29. oktobra 1918. Vse to pa je treba povezati z narodnoosvobodilnim bojem.

Tretji Dolomitski odred je nasploh deloval v težjih pogojih kot prej prvi odred, tako tudi pri pridobivanju ljudi za narodnoosvobodilno gibanje. Njegovo področje so bili Dolomiti, kamor pa je njegova propaganda iz že znanih razlogov zelo težko prodirala.

Pri vdorih v Dolomite so borci navzlic vsem težavam in hudim bojem ohranili dober odnos do civilnega prebivalstva, čeprav so jih nekateri tudi izdajali, pri čemer so enote večkrat utrpele dokaj občutne izgube. Primer: ko je odred vdrl v Dolomite in napadel četnike na Samotorici, so ga napadli domobranci iz Suhega dola in ranili 12 borcev.

Odnos odrednega moštva do prebivalcev je razviden iz poročila z dne 28. 9. 1944,* ki ga je odredni komisar poslal komisarju korpusa:

»Civilno prebivalstvo na sektorju, kjer smo se nahajali, je precej pod vplivom domobranske propagande, toda kljub temu razumejo obupen položaj Nemcev in domobrancev. V

* Izvirnik v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

kolikor je bilo ugotoviti, računajo z našo zmago ter vedo za vpliv, ki ga imamo v svetu in doma (razen Amerike, za katero trdijo, da nas noče priznati), toda kljub temu domobranci, v kolikor se upajo, zagovarjajo, češ da imajo slovensko komando (vojaška povelja) in to čisto slovensko, radi česar da jih ne moremo smatrati za tuje vojake ali izdajalce, ker vendar niso zatajili materinega jezika. Družine, katere imajo svojce pri njih, se precej bojijo naših represalij. Pri srečanju z njimi se brez uvoda pričnejo zagovarjati, da oni niso ničesar krivi, ker da ima 'vsaka glava svojo pamet'.

O voditeljih domobrancev malo vedo ter niso niti ponosni nanje.

O uspehih zaveznikov niso dosti informirani, niti o uspehih NOVJ. Veliko paznje polagajo na to, kako se naša vojska obnaša. Dobro se jim zdi, če se z njimi govori prijazno, zlasti če to delajo oficirji in drugi funkcionarji. Očitno jih domobranci in Nemci strašijo z našimi nastopi.«

Posebno težko je bilo paralizirati sovražnikovo propagando, ki je popolnoma prevladovala nad tem terenom, tamkajšnji ilegalci pa spričo odsotnosti partizanskih enot niso mogli uspešno delovati. To velja posebno za zahodni in severni del Dolomitov.

Razen tega je bil teren v tem obdobju že močno izčrpan, prehrana je za partizanske enote pomenila velik problem in tudi pritisk na prebivalstvo, zato so borci pri pridobivanju hrane morali kazati mnogo takta, pravičnosti in politične prepričljivosti.

Ena od osnovnih nalog odreda je bila mobilizacija, kajti potreba po novih borcih je bila velika, na domovih pa je ostalo zelo malo ljudi in ti so se iz družinskih razlogov težko odločali za odhod v partizane. Skoraj vsak primer prisilno mobiliziranega človeka je pomenil svojevrstno tragedijo za tisto družino. Mnogokrat je bil nasilno mobiliziran zadnji možki iz hiše in tudi edini družinski hranilec.

Vse te in druge težave pa je odred z intenzivnim političnim in propagandnim delom na terenu uspešno premagoval. Pri tem je veliko vlogo odigralo odredno poveljstvo.

V štabu odreda je namreč obstajal propagandni odsek s posebnim referentom, ki je odgovarjal za propagandno delo na terenu in v sovražnikovih vrstah. Pri delu so mu po potrebi pomagali tudi drugi ljudje iz odreda, včasih celo ves

vod ali četa, zlasti tedaj, ko je bilo treba organizirati miting in ga zaščititi, raztrositi propagandni material okoli domobranskih postojank, med prebivalci po vaseh itd.

Poglejmo, kaj o tem piše referent za propagando odreda Anton Berlot v poročilu propagandnemu odseku korpusa z dne 12. 7. 1944:*

»Pri našem odredu imamo nekaj zelo aktivnih tovarišev, ki so doma iz Dolomitov ter poznajo do malenkosti vse tamkajšnje prilike. Njim izročam ves propagandni material iz korpusa kakor tudi lastne letake, ki jih potem ti odnesejo naravnost v švabobranski tabor. Na ta način smo spravljali ves material v Novi svet, v Rovte, v Hotedršico itd. Proti Kalcam in Logatcu pošiljamo ta material po naših terencih. V Dolomitih smo dobili domobranca, ki je naš konfident in ta prenese našo propagando naravnost med svoje tovariše po bunkerjih in kasarnah. Proti Postojni pa imamo posebno drzne ženske, ki ta posel izvršijo prav temeljito, o čemer smo se lahko vedno uverili, ko so poročevalci prinesli vesti, da so naši letaki raztreseni po Postojni. Tudi naši minerci, kadar gredo na kako rušenje proge, raztresejo naše letake ob progi, kjer jih potem najdejo švabobranci ali pa Nemci.

S terenci smo v najožjih stikih, stalno je nekdo iz propagande pri njih, najčešče grem osebno po vaseh, kjer resno pretresamo vse možnosti uspešne propagande. Za raztrosenje literature sem organiziral med vasmi relejni način prenosa propagandne literature, tako da sedaj brez velikih težav pošiljamo ves material celo v najbolj oddaljene vasi. Moram priznati, da so terenci in terenke vsi zelo požrtvovalni in da izvršijo vse, kar se jim naloži. Posebno primorska stran je v tem pogledu odlična.

Za Dolomite, kakor sem že zgoraj omenil, velja sedaj isto, ker se nam je posrečilo dobiti zveze, zadnje čase naravnost z domobranci.

Večino slučajev, kako se propaganda širi med sovražnike, sem že zgoraj omenil, vendar naj omenim en slučaj, kako je naša terenka spravila letake naravnost v Postojno.

Na poti je srečala nekega Mongolca, ki je vozil vojaške potrebščine v kasarno. Mongolec ji malo ponagaja, ona se

* Izvirnik v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

smehlja in neopaženo mu vrže cel kup letakov v voz, ki so bili namenjeni za nemško vojsko. To so jih bili veseli vojaki? Ta način je sedaj postal skoraj splošen. Pridrvi mimo kak tovorni avto, že so naši letaki v njem. Ti letaki pa pridejo naravnost v kasarne. Drugi način sem že omenil pri miner- cih, ki mečejo letake ob železnici, kjer jih potem poberejo ali Nemci ali švabobranci.

Tretji način je tudi ta, da nalepimo letake na telefonske drogove ali po zidovih javnih poslopij, ali na kako skalo ob cesti, na kak plot itd. Načinov je polno. Tudi otroci radi pre- našajo letake, zanje se malokdo briga in tako pridejo letaki skozi zapore.«

Obseg tega propagandnega delovanja na terenu je raz- viden tudi iz poročila odrednega propagandnega odseka kor- pusnem propagandnem odseku z dne 4. maja 1944.* Poročilo pravi, da je ta odsek v drugi polovici meseca aprila natiskal in razdelil naslednje letake:

200 komadov Na slovenske domobrance,
200 komadov Mir pred nevihto,
1000 komadov raznih izrekov za prvi maj,
300 komadov Razkrinkana črna roka.

Razen tega so bile za prvi maj izdelane šablone za slika- nje po zidovih in sicer za maršala Tita, za Stalina, Roosevelta in Churchila kakor tudi za razne napise.

Poročilo z dne 5. 7. 1944 pa med drugim pravi:**

»V toku zadnjih 14 dni smo izdelali sledeče: 2.500 malih letakov, naslovljenih na domobrance po vzorcih, ki smo jih prejeli iz korpusa, 500 originalnih letakov, naslovljenih na domobrance in četnike po priloženih vzorcih, 100 originalnih letakov, naslovljenih na nemško vojsko s pozivom, da saboti- rajo in pobegnejo iz vojske, 45 izvodov glasnika Pregled tek- movanja DO, od katerih sem poslal naslovu 13 vzorcev dne 27. 6.

Razen tega pošiljamo dnevno radio poročila v dolomitske vasi, kjer nimajo radio aparatov, da bi sami poslušali, in so do sedaj dobivali samo lažna poročila s strani švabobrancev.

* Izvirnik v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

** Izvirnik v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

Zveza z Dolomiti je v zadnjem času kljub švabobranskim postojankam vzpostavljena in se vsa literatura redno razdeljuje med tamkajšnje ljudstvo.«

Literaturo so v Dolomite prenašale posebne tako imenovane propagandne patrulje.

Tak primer opisuje poročevalec propagandnega odseka takole:

»Dolomiti so delček slovenske zemlje, ki je skoraj odrezan z nešteti močno utrjenimi švabobranskimi in četniškimi gnezdi od ostalega sveta. Čeprav je skoraj prav v teh krajih tekla zibelka slovenskemu partizanstvu, je ljudstvo bore malo poučeno o naši narodnoosvobodilni borbi. Prepuščeno je bilo dalj časa samemu sebi in tako močno podvrženo sovražni in izdajalski belogardistični propagandi, ki je izrabljala njihovo nepoučenost v svojo korist. Toda vkljub tolikemu prizadevanju, se domobrancem ni docela posrečilo izkoreniniti dolomitskemu kmečkemu ljudstvu narodne zavesti in želje po svobodi. Ko so prodrle edinice XXXI. divizije v ta predel, je v njih znova vzplamtela luč upanja v svobodo. Zaživel je v njih znova stari duh narodne zavesti. Takoj ob prihodu naših edinic se je pokazala med ljudmi želja in potreba po naših časopisih in naši literaturi.

Zavedajoč se svoje dolžnosti, se je nekega dne odločilo nekaj tovarišev za pot v Dolomite. Z zgodnjim jutrom so krenili na pot, ki ni bila lahka. Veselih korakov so obirali gorske stezice preko žirovskih 'kuceljev' v osrčje Dolomitov. Debele znojne kaplje so jim lezle po licih, ko so hiteli s težkim, a dragocenim tovorom od hiše do hiše, od vasi do vasi. Prekoračili so cesto Gorenja vas—Lučine in se le za hip pomudili na neki žagi in oddali prve izvode 'Partizanskega dnevnika' in 'Ljudske pravice'. Toda mamica, pri kateri so se ustavili, je bila vsa srečna, da enkrat po dolgem času vidi 'naše'. Ni jih pustila dalje.

'Samo toliko počakajte, da vam malo mleka zavrem', je rezala velike kose kmečkega kruha.

'Žganje bi vam dala rada, pa ste prezgodaj prišli, ga še nismo kuhali', se je opravičevala.

Medtem pa je gospodar nataknil očala in bežno preletel časopise in jih nato nekam skrbno skril, češ: 'To bo pa za zvečer, po delu, ko bomo sami!'

Tako so nadaljevali pot in povsod doživljali isto. Dolomitčani so globoko v srcih skrito spremljali naš pokret. Toda pokazati tega niso upali vse do sedaj, kajti bali so se maščevalnosti belogardistične sodrge.

Ko so bili med potjo v neki vasi brez vodiča, se jim je prostovoljno ponudil neki očka za vodiča. Hitel je z njimi od hiše do hiše in jim pripovedoval o grozodejstvih in terorju, ki ga napravljajo četniki in belogardisti nad tistimi, ki le količkaj pokažejo voljo do sodelovanja z NOV. Marsikje so naleteli na poslopja, katerih prebivalci so bili pri delu na polju, toda naši fantje tudi teh niso pozabili. Skozi odprta okna so jim nametali v sobe časopisov, pa hajd naprej.

Na nekem posestvu so imeli sina v nemški vojski. Sram jih je bilo, kajti zavedali so se tega madeža v družini. Po daljšem obotavljanju so to tudi priznali. Taki in podobni dogodki so se vrstili drug za drugim.

Sosedova Cilka ima brata v partizanih. Skoraj ni mogoče popisati, kako z veseljem jih je sprejela, ko so ji naložili po mizi časopisov.

„Beograd je naš!“ je skoraj zavriskala, „in mi o tem še nič ne vemo!“

Od nekod je prihitela mati. V predpasnik si je brisala roke in ponavljala: „... ja, potem bo pa res kmalu konec!“

„Domobranci nam ničesar ne povedo, kadar pridejo, nam le groze, da nas bodo vse pobili, da nam bodo požgali kmetije in še drugo. Pokradli so nam že itak vse. Da bi jih šent...!“ se je jezila zavedna slovenska mamica.

Patrola je hitela naprej. Odslej jim je bila Cilkina sestra vodič. Hiteli so. Ure in ure dolgo se je vlekla pot skozi temne gozdove. Sonce je stalo že precej visoko na nebu. Pogled z vrhov je bil nebeško lep. Sive megle so kakor pokojno jezero ležale med robovi dolomitskih gričev. Skoraj nekam zamišljeni so prispeli do naslednje vasi. Cilkina sestra jih je počakala v gozdu nad vasjo, patrola pa je odšla v vas.

Še do naslednje vasi jih je vodila tovarišica, potem pa jim je voščila srečno pot in se vrnila nazaj na svoj dom. Tako so ostali zopet sami. Pred njimi pa je ležala majhna gorska vasica. Na zemljo je pričel padati mrak. Izza oblakov je zadnjikrat pokukalo sonce preko Dolomitov.

V vasi so se ustavili in tudi tu prenočili pri nekem kmetu. Sina je imel v partizanih, pravzaprav dva, pa je zaradi gro-

ženj in nasilstev nad domačimi, ki so jih uganjali beli, pobegnil in se javil četnikom. Toda sestri sta ga toliko časa prosili, da se je vrnil.

„In danes je šel z Anico na miting XXXI. divizije v Poljane, nato pa bo odšel tja, kjer je bilo že poprej njegovo mesto — nazaj v partizane!“ je vsa srečna, a vendar v skrbi za sina pripovedovala mati.

Pri njih so prenočili in prebili večer ob veselem smehu in spominih na prve partizane v Dolomitih.

V zgodnjem jutru pa so krenili zopet dalje. Srečavali so kurirje, ki so hiteli na štab XXXI. divizije in po drugih opravilih. Razdelili so zadnje časopise in se še nekaj časa zadržali pri kmetu, čigar sin je bil že preko dveh let v NOV. Pripovedoval jim je o vseh mogočih grožnjah belih.

„Vsak dan so nam delali preiskavo, češ da se naš sin skriva doma. Toda vse to so delali zaradi tega, da so imeli vzrok brskati po hiši in iskati sina po omarah in predalih, kjer so pokradli vse, kar je bilo le količkaj vrednega! Toda odkar so tod okoli brigade, imamo mir pred njimi,“ je končal oča pogovor in se odpravil na svoje delo v hlev.

Patrola pa se je z praznimi nahrbtniki podala nazaj v pravkar osvobojeno Poljansko dolino. Med veselim prepevanjem partizanskih pesmi so se zadovoljni ozirali nazaj na v zahajajočem soncu se bleščeče vrhove Dolomitov. Polni globokih vtisov so se zvečer vrnili v taborišče. Sklenili so, da bodo ob prvi priliki zopet obiskali Dolomite in ponesli tja še več časopisov in literature, ki si jih ljudje tako neizmerno žele. Saj so jim povsod v slovo pristavili: „Pa kmalu se zopet vrnite in ne pozabite prinesiti časopisov!“

Mobilizacija v NOV

Mobilizacija je bila že od ustanovitve odreda ena njegovih najvažnejših in stalnih nalog. Odred naj bi razen za svoje potrebe mobiliziral tudi na splošno in z novimi borci preskrboval druge korpusne enote, predvsem brigade, nove bojne skupine in zaledne enote.

V desetih mesecih svojega obstoja je odred mobiliziral skupaj 291 ljudi, kar pa je malo v primerjavi z nekaterimi drugimi odredi. V tem času je sprejel 68 prostovoljcev in okoli

20 dezertterjev iz domobranskih enot, od teh je 13 dezertterjev prišlo v odred iz domobranske postojanke v Postojni v prvi polovici junija 1944. Od 291 novincev je bilo mobiliziranih v marcu 46, v aprilu 83 in 3 prostovoljci, v maju 41 in 15 prostovoljcev in v oktobru 50. Za primerjavo naj navedemo, da je Južnoprimorski odred samo v razdobju januar—maj mobiliziral 1257 ljudi, Gorenjski odred pa v času februar—maj 2210 ljudi.

Pri tem je vsekakor treba upoštevati, da DO ni imel večjih možnosti za mobilizacijo v Dolomitih, kjer je bil glede na njegov operacijski obseg glavni rezervoar ljudi, ampak je zaradi tega, ker so domobranci popolnoma gospodarili nad Dolomiti, mobiliziral samo na jugozahodni periferiji tega področja. Samo tam, v logaškem rajonu se je lahko gibal in mobilizacijske akcije usklajeval s tamkajšnjimi ilegalci.

Iz mobilizacijskih poročil odreda je razvidno, da je bilo največ mobilizirancev iz širšega rajona Planina—Rakek—Logatec in iz rajona Pivka. Treba pa je pripomniti, da je bila mobilizacija uspešna le po vaseh izven domobranskih postojank, ne pa v Rakeku in v obeh Logatcih, ki so jih domobranci popolnoma kontrolirali.

Odred je mobiliziral tudi na širšem prostoru Črnega vrha nad Idrijo in Vojskega, vendar je to v primerjavi z drugimi odredi, npr. z Gorenjskim ali Južnoprimorskim, majhno področje. Razen tega je z jugozahodnega dela Dolomitov že ob kapitulaciji Italije odšlo v partizane mnogo ljudi, kajti tamkajšnji terenski delavci so tedaj izvedli dokaj temeljito mobilizacijo, mnogi prebivalci pa so se prostovoljno pridružili partizanom. Množično so ob italijanski okupaciji odhajali tudi prebivalci Rakeka ter Dolenjega in Gorenjega Logatca. Ostali tereni, kot Pivka, Črni vrh in Vojsko, pa so bili ves čas dostopni tudi drugim korpusnim enotam, ki so mobilizirale vsakokrat, kadar so se tu zadržavale. Odred je pri mobilizaciji zase zadrževal, kot že rečeno, samo redke posameznike, zlasti prostovoljce, vse druge pa je pošiljal v korpusni zbirni center. V tem je tudi razlog, da so že ustanovljeni drugi bataljon ukinili, namesto da bi ga bili z novimi mobiliziranci in prostovoljci okrepili ali pa namesto njega vsaj ustanovili eno ali več udarnih čet ali diverzantskih skupin, ki bi prodirale globoko v Dolomite, izvajale tam manjše akcije in mobilizirale prebi-

valstvo. Možnost za takšno delovanje v Dolomitih so potrdile udarna četa ter druge skupine iz brigad XXXI. divizije.

Konec 1944. leta je bil teren, na katerem je odred mobiliziral, torej že povsem izčrpan. Mobilizirani so bili dostikrat tudi takšni ljudje, ki niso mogli vzdržati večjih pohodov in zdržati naporov partizanskega življenja. Nekaj takšnih so partizanska vodstva vključila v razne zaledne enote in delavnice, nekaj pa so jih celo spustila domov.

Na Primorskem je bilo po italijanski okupaciji ustanovljenih mnogo novih enot, in dokler se niso prekalile v bojih, so se v večjih spopadih močno osipale. Borci so se vračali na svoje domove, kajti nekatere od teh enot je v začetku 1944. leta sovražnik večkrat nenadoma napadel in razbil. Zaradi tega so bili isti ljudje po večkrat mobilizirani.

Vsa poveljstva in politični aktivni na terenu so mobilizaciji, postopkom z domobranci in dezertjerji iz sovražnikovih vrst posvečali veliko pozornost.

Tako je poveljstvo korpusa potem, ko je zvedelo, da je skupina domobrancev iz Postojne 12. julija 1944 zbežala in se javila v DO, izdalo navodilo, v katerih opozarja na ukrepe s tem v zvezi, ki naj vodijo k temu, da se pospeši razkroj v domobranskih vrstah.* V navodilih opozarja tudi na postopke s tistimi, ki se priključujejo partizanskim enotam.

Med drugim naroča, da je treba vse prebežnike natančno zaslišati in jih nagovoriti, naj podpišejo pismene pozive za svoje nekdanje tovariše, v katerih naj jim svetujejo, da zbežijo in stopijo v enote NOV. Pustiti jih je treba tudi v bližino svojih nekdanjih postojank z namenom, da bi od tam pripegljali še druge domobrance. Za te naloge je treba uporabljati predvsem tiste, ki so bili v domobranske enote nasilno mobilizirani in ki so dovolj sposobni za propagandno delo. Vse druge prebežnike iz domobranskih vrst pa naj odred takoj napoti v korpusno šolsko taborišče.

Štab korpusa je še posebej opozarjal na potrebo po široki propagandni dejavnosti, katere namen naj bi bil razkroj domobranstva. Z letaki naj bi pozvali domobrance, naj se priključijo enotam NOV. »Letaki, ki bodo poslani v belogardiistične postojanke, naj ne bodo nestvarni in pisani v pesniški

* Izvirnik v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

obliki, ampak naj vsebujejo dejstva, ki edina morejo uspešno vplivati na belogardiste in domobrance (npr. poziv predsednika vlade dr. Šubašića, priznanje maršala Tita in AVNOJ, omenjajo naj se številne dezertacije belogardistov iz Postojne itd.).«

Diverzantske akcije

Celoten pregled delovanja DO nam kaže, da je največ diverzantskih akcij izvedel minersko-sabotažni vod odreda. Deloval je popolnoma samostojno, ločen od drugih enot po več dni, tudi po ves teden in še več.

Podatke za akcije MSV so posredovali obveščevalci odreda in terenski delavci, največ pa jih je dobival sam s tem, da je opazoval, ugotavljal in poizvedoval pri prebivalstvu.

MSV je pogosto menjal rajon svojega delovanja, navadno po vsaki akciji, večkrat pa so posamezne desetine istočasno na raznih krajih opravile svoj posel.

Formacijo voda je 12. aprila 1944 predpisal štab korpusa. Vod je štel 27 borcev, sestavljen pa je bil tako, da je lahko deloval samostojno.

Formacija je vodu omogočala samostojno življenje in delovanje, tudi glede obveščevalne službe, prve pomoči in prekrbovanja s hrano.

Dne 24. aprila 1944. leta pa je štab korpusa izdal posebno navodilo za izvajanje minersko-sabotažnih akcij.

V tem navodilu še posebej opozarja na pomen minersko-sabotažnih akcij in na prednosti majhnih minersko-sabotažnih enot, ki se lahko neopazno gibljejo med sovražnikovimi postojankami in tako uspešno delujejo. Nato konkretno in obširno opisuje, kateri objekti in naprave so lahko predmet diverzantsko-sabotažnih akcij in kako jih je mogoče najlažje izvesti.

Diverzanti naj bi posebno pozornost posvečali onesposabljanju železniških in cestnih prometnih zvez, telefonskih linij in električnih daljnovodov. V mnogih primerih lahko izvajajo te akcije celo brez uporabe razstreliva.

Iz teh inštrukcij in navodil je razvidno, kako velik pomen je poveljstvo korpusa pripisovalo temu načinu partizanskega boja.

Glede na to, da je poveljstvo do podrobnosti izdelalo navodila za to dejavnost, se upravičeno zastavlja vprašanje,

zakaj se je niso v večji meri posluževali tudi v Dolomitih, kajti na celém prostoru Dolomitov vse do Ljubljane je bila mogoča. To so prepričljivo dokazale Prešernova in Vojkova brigada, ki sta s svojimi skupinami napadli Horjul in Koreno. Gradnikova brigada, ki je vpadala do Dobrove in Žažarja, in divizijska udarna četa s svojimi napadi. Takšne akcije je bilo možno izvajati iz vseh smeri: s Primorske, z Gorenjske in celo prek proge z Notranjske.

Toda za akcije večjih razmer DO ni imel moči, kajti v svoji sestavi je imel samo en bataljon, kar je spričo pomanjkanja kadra pomenilo zelo neracionalno trošenje moči. Mnogo bolj racionalno bi bilo iz odrednega moštva formirati pet, šest ali celo več MSV in udarnih skupin, ki bi izvajale kratkotrajne akcije izključno v Dolomitih. Te enote bi se po končanih akcijah vračale na osvobojeno ozemlje Primorske in Gorenjske, v izjemnih primerih pa celo prek proge na Notranjsko, nekatere pa bi mogle stalno bivati med Poljansko dolino in Dolomiti. (Prostor med Poljansko dolino in prejšnjo italijansko-nemško mejo je bil sedem do osemkrat večji kot konec 1942 in prve mesece 1943. leta osvobojeno ozemlje Dolomitov, na katerem se je razen odreda zadrževalo tudi osrednje vodstvo Slovenije.)

Obveščevalna služba

Spričo vseh nalog odreda je bila obveščevalna služba prvenstvene važnosti. Imela je dvojni namen: morala je imeti pregled nad dogajanjem na vsem področju, kjer je odred deloval in kjer je načrtoval akcije, obenem pa je morala za korpus zbirati podatke o sovražnikovih akcijah proti njegovim enotam in tudi takšne, ki so bile večjega pomena za delovanje korpusa.

Odred je pogosto menjal področje svojega delovanja. Tako se je dogajalo, da je s področja Črnega vrha nad Idrijo prehajal na teren Pivke pa zopet na teren Vojskega, na Cerkljansko, na Žirovski vrh in v Dolomite, pa zopet na področje Pivke in drugam. Večkrat je bil tudi za nekaj časa dodeljen XXX. ali XXXI. diviziji.

Tako je bilo delovanje njegove obveščevalne službe zelo težko, posebno zaradi tega, ker se je s stalnim premikanjem

Obveščevalci Dolomitskega odreda

prekinjala zveza z vsemi tistimi točkami in ljudmi na terenu, kjer so obveščevalci dobivali informacije. Situacija na terenu pa se je hitro spreminjala, ker je sovražnik mnoge naše sodelavce aretiral ali likvidiral, ali pa so ljudje, ki so sodelovali z obveščevalno službo, odhajali v partizane. Večkrat so prenehale tudi zveze s tistimi sodelavci, ki so živeli v krajih s sovražnikovimi postojankami in z redkimi posamezniki v postojankah samih. Tako so obveščevalci, ki so prišli na teren, večkrat morali ponovno vzpostavljati svojo organizacijo in zveze. Minersko-sabotažni vod pa je bil toliko samostojen, da je imel svojega obveščevalca. Za obveščevalno službo so izbirali najbolj hrabre in domiselne partizane, ki so poznali teren in ki so bili sposobni navezovati stike z ljudmi in prek njih zbirati podatke.

Obveščevalci DO so imeli še posebno nevarno delo zato, ker so se težko gibali po terenu in ker so bile zveze z ilegalci slabe (razen v logaškem rajonu), kajti domobrancji so močno kontrolirali teren in ljudi. Kljub temu pa so skupaj z obveščevalci drugih enot in korpusa imeli dokaj točen pregled nad dogajanjem v Dolomitih.

Njim gre tudi v veliki meri zasluga, da odred in druge enote na področju njegovega delovanja niso bile deležne večjih presenečenj, nenadnih napadov in porazov. Večino sovražnikovih izpadov proti partizanskim enotam in na osvobojeno ozemlje je obveščevalna služba že naprej odkrila in enote o tem pravočasno obveščala. V mnogih primerih so tako enote in štabi, zahvaljujoč dobro organizirani obveščevalni službi, že naprej vedeli za sovražnikove akcije. Ravno tako so bile dokaj točno znane razmere v sovražnikovih postojankah in garnizijah, dalje podatki o varovanju proge ter o pomembnejših sovražnikovih transportih in premikih.

Organizacijska vprašanja

Kljub temu, da je imel odred od večjih enot samo bataljon, je bil odredni štab dokaj razvit, saj je imel vse tiste organe kot štabi brigad in divizij. Tudi vse druge funkcije so bile tako v štabu odreda kot tudi bataljona po tedaj veljavnih kriterijih zasedene. Za primer vzemimo pregled kadra z dne 23. 7. 1944. leta.

Zbor tretjega Dolomitskega odreda

Štab odreda:

1. Janez Pavel, komandant, kapetan
2. Ravhekar Dušan, politkomisar
3. Kern Marjan, namestnik komandanta

Odseki:

4. Kopitar Marjan, administrator
5. Bračič dr. Avgust, referent za sodstvo
6. Modic Ciril, referent za ekonomijo
7. Snoj Viktor, referent za kadre
8. Plešnar Albin, referent za zveze
9. Berlot Anton, referent za propagando
10. Omladič Vidojka, sanitetni referent
11. Pakiž Ivan, šef obveščevalnega centra

1. bataljon:

12. Rupnik Julij, komandant
13. Vrhovec Vinko, namestnik komandanta
14. Gruden Milan, politkomisar
15. Žagar Vinko, namestnik politkomisarja
16. Bizjak Milan, administrator.

Tudi poveljstva čet ter minerskega, mitralješkega in obveščevalnega voda in protitankovske desetine so bila izpopolnjena s kadrom.

Pozornost vzbuja, da štab odreda ni imel v tem času operativnega organa. Kot vzrok poročilo štaba z dne 7. maja 1944 navaja pomanjkanje sposobnega kadra:

»V našem štabu nimamo operativnega odseka, ker nam za ta odsek primanjkuje sposobnih funkcionarjev. Isto tako naši štabi bataljonov nimajo operativnih odsekov. (Takrat je odred imel že dva bataljona — op. R. H.)

V našem odredu nimamo formiranih inženirskih tehničnih desetih, čet in vodov, ker tega številčno stanje odreda ne dopušča.

Formirano imamo MSS, katera šteje 14 mož, všteti vodnika in politdelegata.

Operacijsko področje MS skupine DO je železnica Postojna—Ljubljana, ceste Postojna—Planina—Logatec, Ljubljana—Hotedršica—Idrija.«

Operativni organ v odredu je bil formiran šele kasneje, zato je vse posle operativnega organa moral opravljati načelnik štaba, deloma pa tudi komandant.

Ker je torej primanjkovalo kadra, se odred ni mogel razviti v močnejšo operativno enoto, čeprav je korpusno poveljstvo težilo k temu, ampak mu je bil, kot rečeno, po enem in pol mesecu obstoja drugi bataljon celo ukinjen. V takšni situaciji je bilo bolj smotrno namesto bataljonov ustanavljati večje število udarnih čet in MSV. Glede na posebne razmere v Dolomitih, na pomanjkanje kadra ter na potrebo po diverzantski dejavnosti je bila takšna organizacija dovolj racionalna in edino upravičena, saj že omenjeno poročilo z dne 7. maja 1944 navaja, da je bila ustanovljena minersko-sabotažna skupina 14 moških, ki deluje na vsem operativnem področju odreda.

V drugi polovici 1944 je v štabu obstajal tudi organ za zveze, a v štabni četi, ki je bila v drugi polovici 1944 formirana iz prejšnje tako imenovane enote pomožnega osebja odrednega štaba, pa skupina vezistov, v kateri so bili kurirji in telefonisti.

Vojaško urjenje borcev Dolomitskega odreda

Zanimiv je tudi podatek o borbeni usposobljenosti borcev v streljanju. Odred je o tem poročal naslednje:

»Dne 5. VII. smo izvršili v odredu šolsko merjenje s pomočjo ogledala (trioglato nišanje). Pri tem merjenju so tovariši pokazali dober uspeh.

Dne 8. 7. smo izvršili vajo vojnega streljanja na 150 m v tarčo 70×110 . Streljanja se je udeležilo 49 tovarišev.

Zadetki so sledeči: Vsak borec je izstrelil po 5 nabojev.

Od 5 metkov je imelo:

po 4 zadetke	7 tovarišev
po 3 zadetke	7 tovarišev
po 2 zadetka	7 tovarišev
po 1 zadetek	15 tovarišev
po 0 zadetkov	13 tovarišev

Municije smo porabili 215 metkov. Od teh metkov je 74 zadetkov.

Tega streljanja so se udeležili tudi 4 mitraljezci s sledečim uspehom:

Z rafalom 5 metkov so pogodili 2 po 4 zadetke, 1 po 2 zadetka, 1 brez zadetka.«

Meta je bila velika (70×110 cm), kar spričo doseženih rezultatov pomeni, da je bilo moštvo v streljanju zelo slabo usposobljeno.

Odredno sodstvo

Takoj po ustanovitvi je bil z odredbo glavnega štaba NOV in POS imenovan predsednik odrednega vojaškega sodišča. To je bil Ludvik Bradeško-Iztok, namestnik komandanta. Namestništvo je od Bradeška prevzel Marjan Kern, konec aprila pa tudi predsedstvo sodišča. V štabu odreda pa je obstajal referent za sodstvo.

Vse težje kazni je izrekalo vojaško sodišče. To je veljalo tudi za civilne osebe na terenu, ki so se s svojimi dejanji in postopki pregrešile proti načelom NOG. O vseh prekrških posameznikov razen o disciplinskih kaznih je razpravljajo sodišče. S tem je bila izključena vsaka samovolja starešin in zagotovljena maksimalna pravičnost in temeljitost, ki je bila v takratnih razmerah mogoča.

Tudi vse disciplinske kazni, ki so jih izrekli posamezni starešine, je bilo obvezno treba dostaviti na vpogled sodnemu odseku korpusa. Delo odrednega sodišča je nadzorovalo sodišče korpusnega štaba. Temu je odredno sodišče moralo pošiljati štirinajstdnevna poročila o svojem delu in mu dostavljati na vpogled vse predmete, ki jih je reševalo. Razen tega je korpusno sodišče v drugi stopnji reševalo vse pritožbe zoper sodbe odrednega sodišča.

Pozneje, 20. aprila 1944. leta, ko je stopila v veljavo nova uredba o vojnokazenskem sodstvu, se je tudi pri vsakem bataljonu formiralo izredno sodišče, ki je bilo sestavljeno iz petih članov; med temi so bili predsednik in dva namestnika. Izredno bataljonsko sodišče je sodilo le v izjemnih primerih, ko obtoženca res ni bilo mogoče privedi pred redno sodišče. Toda pri vsaki sodbi je bilo treba utemeljiti, zakaj je sodilo bataljonsko sodišče in vsako takšno sodbo je moralo potrditi odredno sodišče.

Za ilustracijo odrednega sodstva vzemimo dva primera, ki govorita o resnosti, avtoriteti in pravičnosti v boju za disciplino v enotah NOV in o zaščiti interesov NOG.

Poveljstvo odreda pred ukinitvijo odreda

Prvi primer je sodba proti kmetu S. I. iz Planine, ki jo je odredno sodišče obravnavalo dne 4. 8. 1944.

»Sodba v imenu slovenske narodne oblasti!

Vojaško sodišče DO je na javni ustni razpravi na položaju dne 4. 7. 1944. leta pod predsedstvom tov. Kern Marjana, nam. komandanta DO, s sodelovanjem tov. Jelenc Franca in tov. Bračič Avgusta, pravnika, kot članov sodišča, ob navzočnosti vršilca dolžnosti javnega tožilca tov. Ravhekar Dušana in v odsotnosti obtoženca Seljak Ivana

razsodilo:

Obtoženi S. I., sin I., rojen 1909. leta v Planini, posestnik, stanujoč v Planini

je kriv,

da je za časa Jugoslavije in po njenem zlomu propagiral za Hitlerja, podpiral okupatorja z navajanjem podatkov zavednih Slovencev ter kot tak sodeloval pri požigu hiše tov. Rusa v Planini aprila 1944 in da je ob priliki poskusa njegove mobilizacije isti izbegnil s klicanjem Nemcev na pomoč. Zakrivil je s tem zločinstva po čl. 9 UVKS z dne 20. IV. 44. in se

obsodi

po čl. 10 iste uredbe na zaplembo vse imovine, na težko prisilno delo po vojni in izgubo državljanskih pravic.

Obrazložitev:

Ne samo, da so gori očitana zločinstva obtoženca splošno znana, je sodišče verovalo izpovedbam prič ter smatra obtoženca polno odgovornega za svoja dejanja. Po izpovedbah ostalih v spisu navedenih prič je bil obtoženec trdovraten nasprotnik osvobodilnega pokreta. Olajševalne okoliščnosti ni bilo nobene, obtežilno pa je dejstvo, da se je obtoženi iz strahu pred kaznijo prostovoljno odselil in poiskal zavetja neznano kje v Nemčiji. Sodišče smatra, da je kazen primerna stopnji zločinčeve krivde.«

Preskrba

Hrano je odred nabavljal na osvobojenem ozemlju večinoma s prisilnimi odkupi in s prostovoljnimi prispevki. Čeprav so pri nekaterih rajonskih odborih obstajale gospodarske komisije, so odkupovali partizanski intendanti, vendar v prisotnosti članov gospodarske komisije. Na osvobojenem ozem-

lju so razen odkupa izvajali tudi rekvizicije na domobranskih domovih, pri izdajalcih in partizanskih dezerterjih.

Hrano so kuhali dvakrat na dan, toda v zadostni količini in moštvo se glede hrane večinoma ni pritoževalo.

Velik problem je pomenilo pomanjkanje obleke, obutve ter tobaka. Ta problem je bil do neke mere rešen potem, ko so zahodni zavezniki na osvobojeno ozemlje Primorske začeli spuščati večje količine opreme.

Preskrba ranjencev je bila na zelo visoki stopnji. Na osvobojenem ozemlju Primorske je bilo več dobro urejenih bolnic, transport do njih pa je bil mogoč v zelo kratkem času. Razen tega so v odredu delovali sanitetni referent in zadostno število bolničarjev, ki so borcem nudili prvo pomoč in jih oskrbovali z najnujnejšim sanitetnim materialom.

Zdravstveno stanje borcev je bilo po poročilih, tako političnih kakor tudi sanitetnih, razmeroma dobro. Umivanje, kopanje in pranje perila so razen zdravstvene službe kontrolirali tudi odredni starešine.

Kratka ocena tretjega Dolomitskega odreda

Poveljstvo IX. korpusa je po ukinitvi drugega Dolomitskega odreda kaj hitro ugotovilo, da je bila storjena napaka, kajti domobranstvo se je nato v Dolomitih neovirano razbohotilo in vzpostavilo skoraj popolno kontrolo nad ozemljem in prebivalstvom. Zato je v začetku leta 1944 odred obnovilo.

To pa se je zgodilo že prepozno in odred svoje osnovne naloge — da dejstvuje v Dolomitih — ni mogel več uspešno izvajati. Nad Dolomiti so zagospodarili domobranci in vzpostavili tako gosto omrežje svojih močno utrjenih postojank, da v Dolomitih ne bi mogla dalj časa obstajati in delovati nobena partizanska enota. Zato se je odred, ki pa je bil tudi številčno in kadrovsko bolj šibek, zadrževal na robu Dolomitov (zlasti na območju Hrušice in na Pivki) ter tako preprečeval nadaljnje razširjanje domobranstva iz Dolomitov na Primorsko. Nedvomno je tudi to bila zelo pomembna naloga, saj si je domobransko vodstvo močno prizadevalo, da svoj vpliv in oblast razširi tudi na predele zahodno od nekdanje jugoslovansko-italijanske državne meje.

Za tretji Dolomitski odred je značilno, da ni dejstvoval tako samostojno, kot sta dejstvovala njegova predhodnika, ampak je bil vključen v operativno dejstvovanje zlasti XXXI. divizije in drugih enot IX. korpusa, ki so izvajale svoje akcije na robu ali pa v samih Dolomitih. Zelo uspešen pa je bil Dolomitski odred, kar zadeva izvajanje diverzantskih akcij vzdolž proge in zased ob cestah. Prav zato bi bilo mogoče naloge, ki jih je imel Dolomitski odred v odnosu na Dolomite, lažje izvajati, če bi odred pošiljal manjše udarne skupine tudi v notranjost Dolomitov ali pa bi se te skupine tam stalno zadrževale in izvajale akcije vse do Ljubljane. Na ta način bi ne samo vnašale med sovražnike negotovost in mu povzročale izgube, ampak bi s svojim dejstvom neposredno pripomogle k učinkovitejšemu političnemu delu naših aktivistov med prebivalstvom. Spričo navzočnosti in dejstvovanja takih skupin bi namreč kontrola domobrancev nad ozemljem in prebivalstvom oslabila, aktivisti bi imeli večjo možnost delovanja, prebivalstvo pa bi se neposredno prepričevalo o moči partizanske vojske.

Kljub temu pa Dolomiti tudi v tem obdobju niso bili povsem prepuščeni domobranskemu in četniškemu vplivu, kajti celo v pogojih najhujšega sovražnikovega pritiska in odsotnosti naših enot so se aktivisti obdržali na skoraj vsem dolomitskem področju in prek članov političnih organizacij oziroma zaupnikov ter organov OZNA dokaj uspešno in celovito seznanjali dolomitsko prebivalstvo s pravim stanjem doma in v svetu ter tako onemogočali domobransko propagando.

DOLOMITI PRED OSVOBODITVIJO

STANJE V DOLOMITIH PRED KONCEM VOJNE

V zadnjih mesecih druge svetovne vojne je sovražnik prisilil glavnino slovenske narodnoosvobodilne vojske k defenzivi. Zlasti na Primorskem je močno okrepil svoj pritisk ter nenehno izvajal ofenzivne akcije. Po nemških načrtih naj bi prek slovenskega ozemlja potekala zadnja črta za obrambo Tretjega rajha pred jugoslovansko armado, ki je pritiskala z Balkana, in pred zavezniškimi silami, ki so se bližale iz Italije. Zato je nemško poveljstvo skušalo uničiti ali pa vsaj onеспособiti odporniško gibanje za to obrambno črto, ki so jo pospešeno utrjevali.

To je bil glavni razlog, da je VII. korpus že proti jeseni 1944 prenehal z večjimi napadi na Dolomite, IX. korpus pa nekaj mesecev kasneje. Tako so domobranci skoraj nemoteno gospodarili nad Dolomiti in še bolj strahovali tamkajšnje prebivalstvo.

Na stanje v Dolomitih je v precejšnji meri vplivala tudi reorganizacija naših političnih in oblastnih struktur, ki je bila izvedena oktobra 1944. Takrat so združili notranjsko in ribniško okrožje, na novo pa so oblikovali organ nastajajoče ljudske oblasti, in sicer okrožno skupščino oziroma okrožni narodnoosvobodilni odbor (ONOO).

Na osvobojenem delu Kočevskega in južne Notranjske, kjer so izvoljeni krajevni in okrajni narodnoosvobodilni odbori delovali že od pomladi 1944, so predstavnike ljudstva za okrožno skupščino izvolili. Na še neosvobojenem delu okrožja, torej tudi na področju Dolomitov, kjer ni bilo mogoče izvesti

volitev, pa je predstavnike ljudstva za okrožno skupščino delegirala Osvobodilna fronta.

Na prvi seji okrožne skupščine, ki je bila oktobra 1944 na osvobojenem ozemlju v bližnjem hrvaškem mestu Čabru, je bil izvoljen izvršni odbor okrožne skupščine. V njem je bilo enajst članov iz raznih predelov okrožja. Iz vrhniškega in borovniškega področja sta bila izvoljena Adolf Malavašič-Zajc, ki je bil poverjenik za promet, in Andrej Petelin kot poverjenik za kmetijstvo in gozdarstvo.

Po tej združitvi so bili organizirani tudi okraji. Na vrhniško-borovniškem področju sta bila ustanovljena dva nova okraja: logaški in vrhniški. Logaški okraj je nastal iz prejšnjega logaškega in rovtarskega okraja, k novemu vrhniškemu okraju pa so pripojili prejšnji horjulski, borovniški in dobrovski okraj.*

Reorganizacija okrajev je pomenila prilagoditev novim razmeram, po drugi strani pa pripravo na bližajoči se konec vojne in na prevzem oblasti na vsem ozemlju notranjsko-ribniškega okrožja.

Kljub temu pa so nove organizacijske spremembe močno prizadele politično delo v Dolomitih. Vodstva novih okrajev so bila številčno prešibka, da bi lahko obvladovala tolikšno področje. Upoštevati je treba dejstvo, da je na primer vrhniški okraj segal od Krima prek Viča in Šentvida nad Ljubljano vse do Črnega vrha nad Polhovim Gradcem in Šentjošta nad Horjulom. In že prej maloštevilni ilegalni aparat se je ob tej reorganizaciji še bolj skrčil. Ukinili so tudi izpostavo prejšnjega okrožnega vodstva, ki je bila nekakšen usklajevalni organ za Dolomite. Povrh vsega se je vodstvo novega okrožja ob tako velikem ozemlju in zaradi vse večje agresivnosti ter stalnih vdorov Nemcev in domobrancev na notranjsko osvobojeno ozemlje, umaknilo celo do Prezida in Čabra in se je tako še bolj oddaljilo od Dolomitov.

* V novo vrhniško okrajno vodstvo so bili imenovani Ivan Kržič iz Brega kot sekretar, Ivan Zdešar z Lesnega brda kot njegov pomočnik, Stane Pogljajen z Vrhnike (SKOJ), Ivan Selan-Milan iz Notranjih Goric, Franc Leskovec z Vrhnike (agitacijsko-propagandno delo) in Jože Merlak iz Bistre. V vodstvu logaškega okraja pa so bili Ivan Skodlar kot sekretar, Tončka Žitko kot njegov pomočnik ter člana Ema Jernejčič in Janez Bajt.

Posledicam, ki jih je imelo krčenje političnega aparata v Dolomitih, je treba dodati še posledice, ki so nastale zaradi splošne mobilizacije vseh za vojsko sposobnih moških v NOV, pa tudi zimske težave, ko se aktivisti skoraj niso mogli več gibati po terenu.

Po reorganizaciji je bilo na vsem področju novega logaškega okraja pet partijskih celic s 17 člani in 3 kandidati, medtem ko je imel novi vrhniški okraj deset celic z 42 člani in 8 kandidati. To pomeni, da je bilo takrat v vseh Dolomitih le 70 komunistov.

Istočasno se je domobransko nasilje nad prebivalstvom čedalje bolj stopnjevalo. V pozni jeseni so na primer samo na Vrhnikih zaprli približno 130 ljudi. Udarci pa so padali tudi po aktivistih. Tako so domobranci v prvih dneh novembra 1944 v nekem gozdu presenetili aktiviste nekdanjega borovniškega okraja in pri tem nekdanjega sekretarja tega okraja tako hudo ranili, da je umrl. Od logaškega okrajnega komiteja pa so ujeli kar dva člana: Janeza Bajta in Emo Jernejčičevo.*

Gibanje po terenu je bilo toliko bolj nevarno, ker je tisto zimo zgodaj zapadel sneg. Prav zaradi visokega snega so bile zveze med okrožnim vodstvom in aktivisti v Dolomitih nekaj časa povsem prekinjene. Zato je okrožno vodstvo moralo iskati novo zvezo z logaškim okrajem, ki pa je peljala prek Primorske, hkrati pa je naročilo logaškemu okrajnemu vodstvu, naj vzpostavi zvezo še z vrhniškim okrajem, in to s pomočjo legalcev. Kljub temu pa nove zveze še dolgo časa niso bile vzpostavljene.

To zimo je bilo zelo malo stikov tudi med okrajnimi vodstvi in terenom. Zaradi velikega števila domobrancev in četnikov ter njihovega brskanja ne samo po vaseh, ampak tudi po gozdovih, so imela okrajna vodstva stike le s posamezniki in prek njih širila propagando med prebivalstvom.

Pa tudi spomladi, ko je sneg skopnel, se razmere niso bistveno popravile, kajti v Dolomitih je bilo premalo aktivistov, da bi mogli učinkovito delovati na vsem področju. Politično delo na terenu je v tem obdobju slonelo skoraj samo na ženah, kajti vsi moški, razen starih in bolnih, so bili v par-

* Poročilo okrožnega komiteja KPS z dne 18. novembra 1944 centralnemu komiteju KPS in poročilo okrajnega komiteja Logatec z dne 28. novembra 1944 okrožnemu komiteju KPS. Izvirnika v arhivu CK ZKS.

tizanih, v zaporih, na delu v nemških tovarnah ali pa pri domobrancih in četnikih. Kar pa je bilo moških še doma, so jih domobranci in četniki tako nadzirali, da jim je bilo onemogočeno skoraj vsako sodelovanje z narodnoosvobodilnim gibanjem.

Teže pa je bilo nadzorovati ženske, ki so se dokaj množično vključevale v delo. Tako je bila na primer spomladi 1945 v logaškem okraju AFŽ organizirana v vaseh Laze, Planina, Grčarevec, Unec, Ivanje selo, Gorenji Logatec, Dolenji Logatec, Žibrše, Podlipa, Logarše, Smrečje, Praprotno brdo, Razorska dolina, Krošljev hrib in Podpesek. V vsaki izmed teh vasi je po nekaj žena aktivno delovalo v OF, druge pa so prispevale živež in denar ter prebirale literaturo. Terenski odbori so bili v nekaterih vaseh sestavljeni samo iz žensk, le ponekod je v odboru deloval tudi kak moški. Sestanke so morali močno omejiti, kajti domobranci so zelo poosttrili kontrolo nad prebivalstvom. Slabše pa je bilo v prejšnjem rovtarskem okraju, kjer je bila sovražnikova propaganda zelo močna in kjer je reakcionarna duhovščina zelo vplivala na ljudi. Na naši strani so bile le tiste družine, ki so imele svoje sinove v partizanih, toda nanje so domobranci in četniki še posebej pazili in jih nadzirali. Žene v logaškem okraju so politično delovale predvsem s širjenjem in prebiranjem literature in z zbiranjem prispevkov. Samo v enem mesecu so nabrale 8.285 lir.*

Podobne so bile razmere tudi v večjem delu vrhniškega okraja, zlasti pa na širšem področju Borovnice, Vrhnik, Dre-novega griča, Horjula, Kozarij, Vrhovcev, Brda in Dravelj.

Veliko so našim aktivistom in aktivistkam pri tem delu pomagali organi narodne zaščite in OZNA.

Narodna zaščita v novih pogojih dela

Po kapitulaciji Italije, ko se je narodnoosvobodilno gibanje hitro razvijalo, se je pokazala potreba po obnovitvi organa, ki naj bi med drugim ugotavljal sovražnikove vojne zločine, ščitil delovanje oblastnih organov in političnih vodstev, ob sovražnikovem umiku zasegal arhiv, preprečeval uničenje

* Poročilo sekretarke okrajnega odbora AFŽ Logatec z dne 1. aprila 1945.

raznih objektov, aretiral vojne zločince, zbiral vojaški in drug material ter varoval pomembne objekte in ustanove.

Čeprav je politično delo v Dolomitih potekalo v popolni ilegali, je bila narodna zaščita obnovljena in je uspešno delovala tudi v logaškem in vrhniškem okraju.

Narodna zaščita v vrhniškem okraju je v drugi polovici 1944 in v letu 1945 po pripovedovanju takratnega njenega načelnika Janeza Brenčiča delovala takole:

»Konec junija 1944 so me poklicali v okrožni komite KPS za Notranjsko—Ribnico, kjer sta mi takratni sekretar okrožnega komiteja in okrožni načelnik NZ za Notranjsko—Ribnico Jože Gačnik povedala, da bom odšel na neosvobojeno ozemlje, in sicer v okraj Vrhnika, kjer bom prevzel načelstvo okrajne NZ. Nalogi sem se precej časa upiral, ker o NZ nisem ničesar vedel in sem si pod nje predstavljal bivšo jugoslovansko žandarmerijo in policijo. Po daljšem prigovarjanju sem pristal in obljubil, da bom skušal storiti čimveč. Okrožni načelnik mi je še povedal, da nameravajo v NZ vključiti tudi vse invalide iz NOV. Sekretar okrožnega komiteja pa mi je dejal, da bom postal tudi član okrajnega komiteja KPS Vrhnika

V nekaj mesecih mi je uspelo organizirati približno trideset centrov narodne zaščite. Sestavljali so jih starejši moški in ženske. Njihova glavna naloga je bila, da obveščajo o sovražnikovih premikih ter o moči in oborožitvi njihovih postojank in da zbirajo podatke o ljudeh, ki so bili naklonjeni okupatorju. S krajevnimi poveljniki NZ sem imel tedenske zveze in sem podatke, ki sem jih od njih prejemal, vpisoval v poseben register. Seznam je naša oblast s pridom uporabila takoj po osvoboditvi, ko je izdajalce aretirala in postavila pred sodišče. Najboljše enote takratnih krajevnih poveljstev NZ so bile na Verdu, v Blatni Brezovici, na Logu, na Drenovem griču, v Vrhovcih, na Brdu, v Horjulu in na Vrhniki.*

* Ustanovni sestanek NZ za vrhniški okraj je bil oktobra 1944 v Blatni Brezovici pri Karlu Mušiču. Na sestanku je bilo navzočih sedemnajst komandirjev NZ. Takrat je bila narodna zaščita osnovana v naslednjih vaseh: na Vrhniki (17 članov, komandir Jože Furlan), na Verdu (4 člani, komandir Tone Sajevec), v Ligojni (5 članov, komandir Franc Podlipec), v Bevkah (3 člani, komandir Alojz Vovk), na Logu (6 članov, komandir Vili Kavčnik), v Dragomerju (3 člani), v Brezovici (5 članov), na Dobrovi (8 članov), v Polhovem Gradcu (7 članov), na Črnem vrhu (3 člani),

Narodna zaščita pa ni samo ugotavljala, kdo sodeluje z okupatorjem, ampak je tiste, ki so bili dostopni in ki še niso zagrešili kakega zločina, tudi opozarjala, na kako nevarno pot se podajajo in kaj jih čaka po okupatorjevem odhodu. Na nekatere od njih je to zelo vzgojno vplivalo. Nehali so podpirati okupatorja in začeli sodelovati pri skupnih naporih za uničenje sovražnika.«

Delovanja narodne zaščite v logaškem okraju pa se njen načelnik Tone Jernejčič spominja takole:

»Konec septembra 1944 je bila na Ljubljanskem vrhu, ki leži globoko v gozdu severovzhodno od železniške proge Logatec—Rakek, konferenca rajonskih odborov OF in načelstev NZ notranjsko-ribniškega okraja. Na tej konferenci sem zvedel, da sem postavljen za načelnika NZ pri okrajnem odboru OF Logatec.

Zaradi številnih okupatorjevih in belogardističnih postojank je bilo delo NZ v logaškem rajonu skoraj nemogoče. Zato je narodno zaščito že od začetka leta 1944 predstavljal le rajonski načelnik, ki je svoje posle opravljal v okviru okrajnega odbora OF. Zaupniška mreža je bila v času, ko sem prevzel posle okrajnega načelnika, organizirana le v krajih, kjer ni bilo domobranskih in okupatorjevih postojank. Organiziranje zaupniške mreže je bila glavna naloga okrajnega načelnika NZ. Zaupniki so ob osvoboditvi avtomatično prevzeli poveljniško mesto krajevnega poveljstva NZ.

Zato smo po septembru 1944 skušali organizirati zaupnike tudi po vaseh, kjer je imel sovražnik svoje postojanke, med drugim tudi v Logatcu. Čeprav delo ni bilo lahko, so bili kmalu postavljeni zaupniki v Hotedršici, na Uncu, v Ivanjem selu, v Lazah in nazadnje še v Logatcu. Takoj zatem so se prek zaupnikov začele krepiti tudi vrste zaščitnikov.

na Lesnem brdu in Drenovem griču (5 članov, komandir Franc Janša), v Notranjih Goricah (3 člani, komandir Jože Selan), v Podpeči (3 člani), v Kamniku (3 člani, komandir Matija Nagode), na Bregu (3 člani, komandir Brence), v Borovnici (6 članov), v Vrzdencu (4 člani, komandir Franc Stanovnik), v Horjulu (4 člani, komandir Anton Tomanič), v Zažarju (3 člani, komandir Nejko), v Podlipi (4 člani, komandir Malavašič), v Zaplani (3 člani), v Blatni Brezovici (3 člani, komandir Karel Mušič), na Stari Vrhniki (6 članov, komandir Jože Petkovšek) in v Sinji gorici (3 člani, komandir Janko Japelj).

Zlasti močna je bila NZ na Planini in v Grčarevcu, nismo pa uspeli prodreti v Rovte in k Sv. Trem kraljem.

Intenzivna organizacijska priprava v času NOB je omogočila, da je bila NZ v logaškem okraju že v prvih dneh svobode sposobna prevzeti zaupano ji nalogo. Narodna zaščita je nemudoma zavarovala vse pomembnejše komunikacije. Predvsem njena zasluga pa je, da je bilo že v prvih dneh ujetih veliko vojnih zločincev in izdajalcev. Narodna zaščita v Gorenjem Logatcu je aretirala domačina, ki je bil član 'črne roke' in ki je pri zaslišanju priznal vrsto zločinov. Narodna zaščita je prijela tudi mnoge potikajoče se domobrance in četnike, veliko uspeha pa je imela pri odkrivanju bunkerjev z nakradenimi živili in drugimi predmeti široke potrošnje.«

Delo organov OZNA

Na osnovi odredbe glavnega štaba NOV in POS so bili v zgodnji jeseni 1944 po vseh operativnih enotah postavljeni posebni protiobveščevalni oficirji z nalogo, da po enotnih merilih vodijo in organizirajo boj proti peti koloni, agentom in vohunom v enotah.

Podobne naloge so imeli tudi organi OZNA (oddelki za zaščito naroda), ki so jih vzpostavili pri ustreznih oblastnih in političnih organih narodnoosvobodilnega gibanja.

Kar zadeva Dolomite, je bila po izjavah Toneta Zdešarja-Doreta in Ivana Končana konec decembra 1944 v Žireh ustanovljena okrožna OZNA za Dolomite, ki pa je spadala pod Primorsko. Za vrhniški okraj so bili določeni Tone Zdešar-Dore, Jože Verbič-Risto in Milan Selan s kurirjema Jožetom Zdešarjem in Janezom Rozmanom, medtem ko sta v logaškem okraju delovala Tonček Malovašič in Ivan Končan s kurirji Matijo, Tigrom in Jurkom.

Sprva so se zaradi visokega snega vsi skupaj zadrževali v Žireh, čeprav so kljub temu pogosto odhajali vsak na svoj teren, kjer so vzpostavili zaupniško mrežo in z njo vzdrževali zvezo. Spomladi 1945 pa so odšli v Dolomite in tam ostali vse do konca vojne.

Kmalu jim je uspelo vzpostaviti obsežno zaupniško omrežje po vseh Dolomitih. Samo v območju vrhniškega okraja so imeli kakih 120 aktivnih sodelavcev, prek katerih jim je

uspelo prodreti v vse domobranske postojanke razen v Šentjošt in navezati stike s posameznimi domobranci.

Člani OZNA so vzdrževali tesne stike in so sodelovali tudi pri akcijah z obveščevalci XXXI. divizije oziroma z njenim obveščevalnim centrom »Blegoš«, z okrajnimi vodstvi

Dolomitski oznovci

Dolomitski oznovci

Vrhnika in Logatec ter občasno tudi s skupinami VDV, ki so tu pa tam delovale zlasti v zahodnem delu Dolomitov.

A tudi sami so izvedli nekaj vojaških akcij. Tako so napadli avtomobil, v katerem se je iz Horjula peljal v Ljubljano domobranski komandant Bastič. Jeseni 1944 so skupaj z obveščevalci XXXI. divizije v Veliki Ligojni aretirali nekega člana »črne roke« z Vrhnike, poleg tega pa so napadli domobranskega kurirja, ki je nosil pošto iz horjulske domobranske postojanke v postojanko na Korenu. Napadli so domobransko zasedo na križpotju pri Lesnem brdu med Horjulom in Drenovim gričem in zasedo v Podlipski dolini.

Aprila 1945 je skupina kakih 25 domobrancev iz Horjula in Šentjošta napadla člane OZNA, ki so se zadrževali v Železnikovi hiši na Krošljevem vrhu nad Podlipsko dolino. Napad se je povsem ponesrečil: obkoljenci so se umaknili brez žrtev, medtem ko so domobranci imeli dva mrtva in dva ranjena.

Razen teh akcij so se člani OZNA pogosto spopadli z domobranskimi patruljami in zasedami, na katere so naleteli

pri svojih obhodih po vaseh. Ob neki taki priliki sta Tone Zdešar-Dore in Jože Verbič-Risto v Blatni Brezovici ujela nekoga četniškega podporočnika in mu zaplenila brzostrelko.

Delovanje OZNA je bilo tako dobro organizirano, da domobrancem in četnikom kljub mnogim pastem, ki so jih povsod nastavljali, in kljub široko razpredeni obveščevalni službi, ki so jo imeli v Dolomitih, ni uspelo ujeti niti enega člana OZNA. To delovanje jim je bilo trn v peti, saj so vedeli, da prek OZNA mnogi privrženci OF prejemajo radijska poročila in druge informacije o stanju doma in v svetu, kar je hkrati zmanjševalo njihov vpliv na ljudi ter postavljalo na laž njihovo propagando. Še poseben strah pa so imeli pred prodiranjem OZNA v vrste domobrancev ter pred zbiranjem obveščevalnih podatkov o domobrancih in četnikih.

Na podlagi zelo redkih in skromnih poročil ter razprav na sejah okrožnega vodstva o stanju v Dolomitih bi bilo moč dati za takratne razmere v Dolomitih tole oceno:

Čeprav je sovražnik izvajal nad prebivalstvom hudo nasilje in čeprav naši aktivisti niso mogli povsem obvladati terena, so bili ljudje v Dolomitih v glavnem zadovoljivo seznanjeni z dogodki doma in v svetu in niso verjeli domobranski in četniški propagandi. Morala je pri domobrancih in v njihovih družinah močno padla in nekateri domobranci so prek partizanskih staršev začeli iskati stike z narodnoosvobodilnim gibanjem.

Domobranci, četniki in njihovi svojci so se zavedali, da se Nemčiji bliža konec in da bo to konec tudi zanje. Zato so njihovi vodje in poveljniki še bolj zategnili uzde in grozili, da bodo vsakogar, ki bi skušal vzpostaviti zvezo s partizani in z njimi sodelovati, javno obesili.*

Hkrati so še vedno skušali ljudi slepiti z raznimi izmišljotinami, češ da so se Rusi odpovedali političnim interesom na

* Pri tem je treba omeniti, da so bile domobranske posadke v Dolomitih kljub navidezni samostojnosti pod nenehno nemško kontrolo. Izvajali so jo nemški oficirji, ki so bili dodeljeni domobranskim enotam. Tako je bil na primer poročnik zaščitne policije Manjkovski odgovoren za zaščito Štampetovega mostu, poročnik Büscher je odgovarjal za domobranske posadke v Hotedršici, Logatcu, Rovtah, pri Sv. Treh kraljih in na Ravniku, medtem ko je bil poročnik Friedrich odgovoren za domobranske posadke v Polhovem Gradcu, v Šentjoštu, v Horjulu, na Korenu in na Dobrovi. (Dokument v arhivu IZDG v Ljubljani, nemški fond, F 163/III.)

Balkanu, ki naj bi ga prepustili Angležem. To pomeni, da bodo Slovenijo zasedli zahodni zavezniki, ki pa ne bodo pustili, da bi partizani prišli na oblast. Četniška propaganda pa je napovedovala, da bodo Rusi zasedli le Srbijo in Hrvaško, medtem ko bodo v Slovenijo prišli Angleži in oblast izročili njim, četnikom.

Tako so se domobranci in četniki tolažili, toda verjel jim ni nihče več.

ZADNJE AKCIJE IX. KORPUSA PROTI DOLOMITOM

Spopadi na Žirovskem vrhu

Deveti korpus in zavezniško letalstvo nista koordinirala akcij na domobranske postojanke v Dolomitih, kot je to nakažoval štab korpusa v svojem poročilu glavnem uštabu NOV in POS, vendar se je korpus po končanih akcijah XXXI. divizije na Gorenjskem spet umaknil bliže k Dolomitom.

Tako je po skoraj dvomesečni odsotnosti XXXI. divizije ponovno prišla na rob Dolomitov Gradnikova brigada, medtem ko so se druge enote XXXI. divizije zadrževale na širšem področju Žirov, toda na levem bregu Sore, razen 1. bataljona Prešernove brigade, ki je obstal na Žirovskem vrhu in sicer na Kladju. Gradnikova brigada je 29. novembra zasedla položaje na Goropekah, njen 1. bataljon proti Sv. Trem kraljem, 3. bataljon pri Blažu na Žirovskem vrhu, 2. bataljon pa pri Bukovcu na Žirovskem vrhu. Drugi in tretji bataljon sta bila orientirana proti Sv. Trem kraljem, Lučinam in Suhemu dolu. Bataljon Prešernove brigade, ki je zasedel položaje na Kladju, je bil orientiran proti Gorenji vasi.

Takratne razmere na Žirovskem vrhu in potek bojev opiše Stanko Petelin-Vojko v kroniki Gradnikove brigade takole:

»Človek bi na prvi pogled sodil, da sta vsaj 2. in 3. bataljon imela ugodne položaje. Skupno s 3. bataljonom Prešernove brigade sta imela v svojih rokah ves greben Žirovskega vrha od Kladja do Golega vrha (trig. 961), že blizu žičnih ovir na nekdanji italijansko-nemški razmejitveni črti. To je bilo res, toda zemljišče je bilo tako poraščeno in nepregledno, domobranci iz Šentjošta, Suhega dola, Lučin in Gorenje vasi

pa so tako dobro poznali teren, da to ni bila pravzaprav nobena posebna prednost. Še slabše je bilo s položaji 1. bataljona na Goropekah, od koder je peljal greben naravnost proti Sv. Trem kraljem, na obeh straneh položajev in od zadaj pa je bila dolina in za umik zelo neprikladen teren.

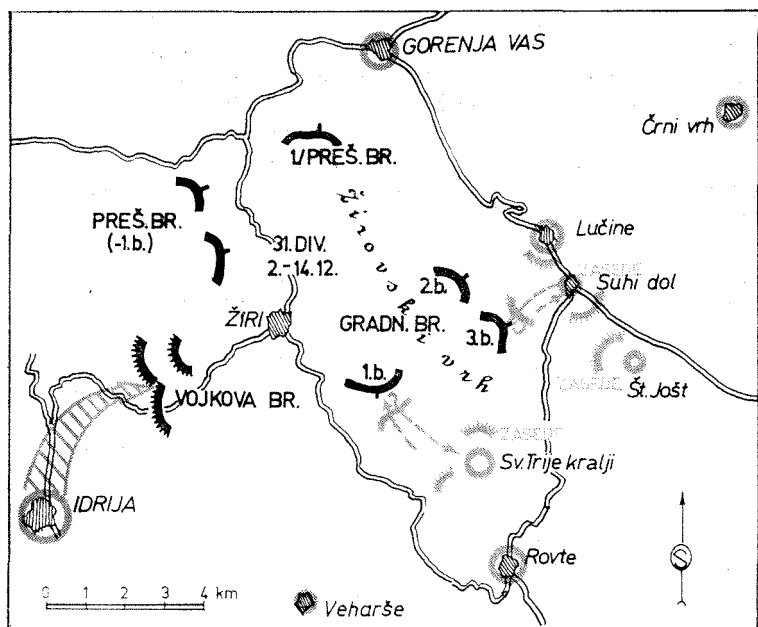
Čeprav je bilo prebivalstvo Žirovske doline kljub nenehnemu sovražnikovemu pritisku v veliki večini naklonjeno partizanom, je bilo precej moških z Žirovskega vrha, Goropek in drugih hribovskih vasi pri domobrancih. Prav zato je štab brigade še posebej opozarjal vsa nižja poveljstva in borce, naj bodo previdni in naj nikar preveč ne zaupajo ljudem, da ne bi doživeli kakega neprijetnega presenečenja.*

Sovražnik se ni nameraval kar tako hitro pomiriti z navzočnostjo naših enot nad Žirovsko dolino, v kateri je dotlej po mili volji gospodaril. Že 2. decembra je z vseh strani krenil v napad. To pa so bili le krajevni, čeprav medsebojno dobro usklajeni izpadi, s katerimi je hotel naše prestrašiti in jih prisiliti k umiku s tega področja.

Najhuje je bilo pri Vojkovi brigadi, ki jo je napadlo kakih 300 do 400 mož iz Idrije.

Do bojev je prišlo tudi na položajih Gradnikove brigade, vendar s sorazmerno šibkimi sovražnikovimi enotami. Približno ob desetih dopoldne se je zasedi 1. bataljona nad Goropekami približevalo iz smeri Sv. Treh kraljev kakih šestdeset domobrancev. Zaseda je sovražnika takoj napadla in ga zadrževala vse dotlej, dokler ji ni prihitel na pomoč ves bataljon. Sovražnik se je nekaj časa upiral, vendar le dotlej, dokler ga ni v bok napadel en vod 1. bataljona. V strahu, da bo obkoljen, je sovražnik začel bežati in spotoma odmetavati vse, kar ga je pri tem oviralo. Tako so borci 1. bataljona tega dne zaplenili enajst zabojev min in podstavek za težki minomet. Naši razen enega ranjenca niso imeli izgub.

* Opozorilo ni bilo odveč, kajti v teh dneh je zares bilo nekaj primerov izdajstva. Najznačilnejši pa je vsekakor naslednji primer. Osmega decembra so naši poslali dva borca v patroljo proti Suhemu dolu. Ko sta šla mimo neke kmetije, ju je gospodinja kar sama povabila noter. To pa je bilo usodno. Bila je namreč v dogovoru z domobransko patroljo, ki se je skrivala v bližini. Borca sta jo, nič hudega sluteč, poslušala, domobranci pa so vdrla za njima in oba ujeli. (Štirinajstdnevno vojaško poročilo štaba Gradnikove brigade z dne 9. decembra 1944. leta štabu XXXI. divizije NOV in POJ. Arhiv IZDG. fasc. 276.)

XXXI. divizija na Zirovskem vrhu

Nevarnejša je bila druga skupina, s kakimi 80 do 100 možmi v belih haljah, ki so se bližali — bržkone iz smeri Suhega dola — položajem 3. bataljona na Golem vrhu. Kljub belim haljam in megli so naši pravočasno opazili sovražnika. Ko pa sta se dva naša borca vračala v štab bataljona, da bi ga obvestila o sovražniku, sta se spotoma iznenada znašla v sovražnikovi zasedi. Prišlo je do streljanja in ob tej priložnosti sta bila oba hudo ranjena. Enemu izmed njiju je uspelo zbežati, drugega pa je sovražnik ujel. S streljanjem je bil štab bataljona opozorjen na nevarnost in je borce takoj poslal v napad. Sovražnik pa jih ni čakal, temveč se je jadrno umaknil nazaj v dolino.«

Obveščevalni podatki vedo povedati, da je bilo v teh bojih ranjenih osem sovražnikovih vojakov, izmed njih dva huje.

Do manjših bojov in spopadov je prihajalo še v naslednjih dneh. Ko je sovražnik ugotovil, da s silami, ki jih ima na

voljo, ne bo mogel pregnati partizanov z Žirovskega, je spremenil taktiko. Prenehal je s frontalnimi napadi, začel pa je postavljati dobro prikrita zaseda z namenom, da bi lovile obveščevalce, patrulje in da bi ovirale prehranjevalne akcije.

Tako je 3. bataljon, ko je 3. decembra odšel na prehranjevalno akcijo v neposredno bližino postojanke pri Sv. Treh kraljih, spotoma naletel na domobransko zasedo. Svojo nalogo pa je kljub temu v redu opravil. Sovražnikove zasede je razbil in se brez kakršnihkoli izgub vrnil, čeprav ga je sovražnik nenehno obstreljeval z mitraljezi.

Dva dni kasneje je neka sovražnikova skupina že obkolila patruljo 3. bataljona, toda borca sta odgovorila z hudim ognjem iz brzostrelk in se z vzhodnih pobočij Golega vrha srečno vrnila v bataljon.

Desetega decembra so trije bataljoni — dva iz Gradnikove, eden pa iz Vojkove brigade — krenili na prehranjevalno akcijo v Račevo, Izgorje in na Hlevni vrh. Ko so gradnikovci prispeli na Hlevni vrh, je bila v neki hiši skrita domobranska zaseda. Ta je čakala vse dotlej, dokler niso naše zasede odšle na položaje okrog vasi, nato pa je napadla tiste, ki so po hišah izvajali prisilne odkupe. Iznenada jih je začela obstreljevati s puškomitraljezi in obmetavati z ročnimi bombami. Nepričakovani napad je naše zmedel in so se s šestimi ranjenci umaknili.

Štiri dni kasneje, 14. decembra, sta 1. in 3. bataljon dobila nalogo, naj — okrepljena z minometnim vodom in partopom napadeta postojanko v Lučinah. Bataljona sta krenila na pot že ob petih popoldne, da bi ob devetih zvečer začela z napadom. Imela pa sta tako slabe vodiče, da je 3. bataljon prispel pred postojanko ob dveh ponoči, 1. bataljon pa šele zjutraj. Z napadom seveda ni bilo nič.*

Take in podobne akcije in spopadi so se vrstili dan za dnem z menjajočo se bojno srečo.

Vsekakor pa so vsi sovražnikovi napori, da partizanske enote vrže z Žirovskega vrha, ostali brezuspešni.

* Petnajstdnevno vojaško poročilo štaba XXXI. divizije z dne 11. decembra 1944. štabu IX. korpusa NOV in POJ. — Poročila štaba XXXI. divizije z dne 24. novembra, 11. in 16. decembra 1944 štabu IX. korpusa NOV in POJ. — Štirinajstdnevni vojaški poročili štaba Gradnikove brigade z dne 9. in 26. decembra 1944 štabu XXXI. divizije NOV in POJ (vse v arhivu IZDG, fasc. 226 in 279).

Napad na Gorenjo vas

Ko so bile v Poljanski dolini med Škofjo Loko in Gorenjo vasjo vzpostavljene tri nove domobranske postojanke, je bila pot v Dolomite iz te smeri spet zaprta. Zato se je štab korpusa odločil, da z vsemi silami napade Gorenjo vas, ki je bila od vseh teh postojank najbolj izpostavljena, dohodi z osvobojenega ozemlja k njej pa najugodnejši, posebno kar zadeva dovoz težkega orožja.

Po uničenju postojanke v Gorenji vasi naj bi postopoma likvidirali vse postojanke v Poljanski dolini, v Lučinah in v Suhem dolu. Obstajala pa je tudi verjetnost, da bi se z uničenjem te postojanke druge nemške posadke same umaknile iz Poljanske doline in mogoče celo iz Lučin in Suhega dola. Na ta način bi bili ustvarjeni ugodni pogoji za nadaljnji prodor v Dolomite, in to tudi v primeru, če bi se bilo treba dalj časa boriti s posadkami v Lučinah in v Suhem dolu.

Greben Žirovskega vrha in širši prostor okoli Pasje ravni med Črnim vrhom in Lučinami bi nudila tudi večjim enotam možnost za dolgotrajnejše boje in za uporabo težkega orožja, seveda če bi bila osvobojena Poljanska dolina, predvsem pa Gorenja vas. S tem bi enote imele varno zaledje in prek Gorenje vasi prost dostop za težko tehniko.

Napad na postojanko, v katerem so razen XXXI. divizije sodelovali tudi Kosovelova brigada XXX. divizije, Škofjeloški odred in korpusna artilerija, se je začel 18. decembra 1944 ob 8. uri zvečer.

Postojanka je ob napadu štela 145 domobrancev in 108 Nemcev, bila je dobro oborožena z lahkim orožjem, pa tudi s tremi težkimi in šestimi lahkimi minometi ter s sedmimi težkimi in 27 lahkimi strojnici. Neposredno jo je napadla Vojkova brigada. Druge korpusne enote so akcijo varovale iz smeri Idrije, Dolomitov, Lučin in Škofje Loke. Proti Lučinam, Suhemu dolu in Sv. Trem kraljem je varovala Kosovelova brigada.

Predvideno je bilo, da udarna četa divizije istočasno prodre globoko v Dolomite in tam napada domobranske patrulje med Šentjoštom in Polhovim Gradcem ter med Šentjoštom in Horjulom in četnike, ki so se po podatkih obveščevalcev takrat zadrževali v Zaklancu.

Boj za Gorenjo vas je trajal do sredine dneva 20. decembra. Borci Vojkove brigade so ob podpori korpusne artilerije uspešno rušili utrdbo za utrdbo. V dopoldanskih urah 20. decembra se na zadnje oporišče tako silovito pritiskali, da bi bila (po kasnejših sovražnikovih izjavah) postojanka padla v nekaj urah, ko ji ne bi bila nenadoma, ko se je posadka že pripravljala za izpad, prišla iz Škofje Loke na pomoč nemška motorizirana kolona. Udarila je v hrbet Vojkovi brigadi, ki se je še vedno borila z obkoljeno posadko; a sedaj se je znašla v izredno kritični situaciji in se je morala umakniti. S tem pa je tudi propadla možnost za nadaljnje napadanje postojanke.

Udarna četa divizije je v noči na 19. december po predvidenem načrtu prodrla do Zaklanca pri Horjulu. Do napada na četnike pa ni prišlo, ker jih ni bilo več tam. Četa se je med potjo v okolici Horjula večkrat spopadla z domobranci, jim v teh bojih prizadejala nekaj izgub ter štiri ujela, nato pa se brez izgub vrnila na svoje izhodiščne položaje. Po napadu so Nemci postojanko v Gorenji vasi okrepili s 300 vojaki, z nekaj tanki in utrdbami, jo obdali z žico in zavarovali z minskimi polji.

Boji za hrano

Zadnje akcije IX. korpusa proti Dolomitom so imele predvsem mobilizacijski in prehranjevalni značaj.

Zaradi stalnih bojov in velikih žrtev se je številčno stanje v enotah IX. korpusa zelo zmanjšalo, možnosti za povečanje pa so bile na Primorskem in Gorenjskem, posebno do Save, že izčrpane. V Dolomitih in na področju med Poljansko Soro ter med prejšnjo nemško-italijansko mejo in še dalje od Črnege vrha nad Polhovim Gradcem proti Medvodam in doljnemu toku Sore pa je bilo doma še precej za vojsko sposobnih ljudi.

Primorska razen Vipavske doline je bila tudi glede hrane že zelo izčrpana, kajti v zadnjih mesecih se je koncentrirala tam dokaj številčna četniška vojska. Zato je bilo vodstvo korpusa prisiljeno, da izvede večjo prehranjevalno akcijo proti Dolomitom in na prostoru med Dolomiti, Škofjo Loko in Medvodami. Hrana je bila potrebna predvsem XXX. diviziji, bolnicam, poveljstvu korpusa, njegovim ustanovam ter raznim drugim enotam, ki so se prej oskrbovale iz Vipavske doline,

kar velja zlasti za XXX. divizijo. Zato je bilo sklenjeno, da to akcijo ponovno izvedejo enote XXXI. divizije in Škofjeloški odred, manjše skupine pa naj bi istočasno napadale manjše domobranske postojanke ter z globokimi prodori v Dolomite vezale sovražnika in na ta način diviziji olajšale nalogo.

Ko je IX. korpus decembra 1944 prenehal napadati Dolomite, so domobranci sistem svoje obrambe proti osvobojenemu ozemlju na Primorskem in Žirovskem še izpopolnili. Organizirali so vrsto manjših postojank na posameznih kmetijah ali v majhnih zaselkih med večjimi postojankami. Tako so vzpostavili nove postojanke v okolici Sv. Treh kraljev in Rovt: na Hlevnem vrhu (okoli 15 domobrancev), pri Dolinarju (15 domobrancev, tja so prišli iz Rovt), pri Petraču (9 domobrancev) in pri Bercetu (20 domobrancev).

Verjetno so s tem hoteli organizirati neko vrsto utrjenih predstraž za zaščito glavnih postojank pri Sv. Treh kraljih in v Rovtah in tako preprečiti, da bi jih partizani lahko nena doma obkolili, saj sta ravno ti dve imeli velik pomen za njihov obrambni sistem v Dolomitih. To še zlasti velja za postojanko pri Sv. Treh kraljih, ki je zapirala najkrajšo pot s Primorske do Žirovskega vrha. S tem pa so manjšim udarnim skupinam tudi skušali preprečiti, da bi prodirale globje v Dolomite in na domovih domobrancev ter na osamljenih kmetijah pobirale hrano.

Takšen razpored postojank jim je omogočal, da so hitro intervenirali z vseh strani in zapirali obroč okoli rajona, kjer so se pojavili partizani, ali pa so s patruljami in kolonami na najugodnejših krajih postavljali zasede, ki so napadale naše enote. Ko so partizani izvajali svoje akcije, so morali močno računati s to domobransko taktiko in ji postavljati nasproti svojo, še bolj učinkovito.

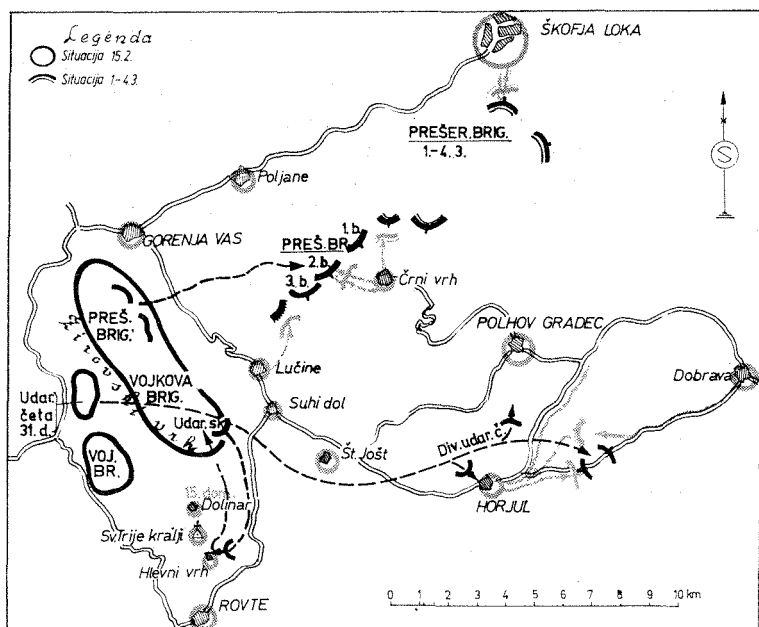
Dne 15. februarja so se enote XXXI. divizije zbirale na robu Dolomitov, da bi začele z akcijami. Tako je Vojkova brigada z enim delom svojih enot prišla na Goropeke, Prešernova brigada se je vsa razporedila na Žirovskem vrhu od Blaža prek Javorča do Kočarja, udarna četa divizije pa v Dobračevi.

Že zvečer tega dne so divizijski obveščevalci minirali železniško progo pri Vrhniki. Pri tem je bila uničena lokomotiva in osem vagonov, sedem drugih pa je bilo poškodovanih. Udar na skupina 3. bataljona Vojkove brigade je napadla do-

mobransko postojanko na Hlevnem vrhu pri Sv. Treh kraljih. Partizani so postojanko na pol razrušili in pri tem ubili šest domobrancev, precej pa jih ranili. Tudi partizani so imeli pet ranjenih; ranili so jih zlasti minometi iz domobranskih postojank Sv. Trije kralji in Rovte, ki so ves čas, ko so partizani napadali Hlevni vrh, obstreljevali njihove položaje.

Ko so se partizani po končanem napadu umikali, so padli v zasedo, ki so jim jo postavili domobranci iz Sv. Treh kraljev. Z odločilnim jurišem so zasedo pregnali, a v boju so padli trije borci.

Tudi Prešernovo brigado so že 16. februarja na Žirovskem vrhu, in sicer na Golem vrhu, napadli Nemci in domobranci. Napadli so istočasno s treh strani: iz Gorenje vasi, iz Lučin in Suhega dola. Čeprav je v tem boju sodeloval samo 3. bataljon, je bil sovražnik na vseh smereh odbit in se je moral umakniti nazaj v postojanke. Naslednje dni so še napadali

Zadnje akcije XXXI. divizije proti Dolomitom

Prešernovo brigado na Žirovskem vrhu, spet iz teh postojank, toda brez vsakega uspeha. Vsakokrat so jih partizani odbili in pogнали v postojanke.

Dne 19. februarja je večja udarna skupina Vojkove brigade napadla domobransko postojanko pri Brencetu blizu Sv. Treh kraljev. Posadka je napadalce pravočasno opazila in se trdovratno branila, toda postojanka je bila kljub temu uničena. Podatki o domobranskih izgubah so zelo različni: po nekaterih virih so se rešili samo štirje, po drugih podatkih pa so domobrancji imeli enega mrtvega, deset težko in več lažje ranjenih.

Vojkovci so imeli enega mrtvega in sedem lažje ranjenih. Po teh bojih so se vse enote XXXI. divizije umaknile z Žirovskega vrha in z neposrednega roba Dolomitov. Toda ne za dolgo. Prešernova brigada je že 26. februarja zvečer ponovno zasedla ves greben Žirovskega vrha, kjer se je še ta dan spopadla s sovražnikom, ki je prišel najprej iz Lučin, potem pa še iz Gorenje vasi. Po šesturnem boju se je s petimi ranjenci moral umakniti, partizani pa niso imeli nobenih izgub.

Dne 27. februarja zvečer se je začela velika prehranjevalna in mobilizacijska akcija XXXI. divizije. Stanko Petelin-Vojko jo v svoji kroniki Prešernova brigada takole opisuje:

»27. zvečer je Prešernova brigada z Žirovskega vrha krenila pri Javorču prek ceste Lučine—Gorenja vas na Pasjo ravan, kjer je imela čez dan nekaj manjših spopadov z domobrancji iz Črnega vrha in Lučin. Dne 28. februarja zvečer je blizu Črnega vrha začela s prisilnim odkupom pri premožnejših domobranskih domačijah, naslednje dni pa se je pomaknila bliže k Škofji Loki in Medvodam. Pokupljeno in zaplenjeno živino je najprej prek Poljanske doline poslala na Primorsko, kar je je še ostalo, pa 4. marca zvečer, po zadnji odkupni akciji v bližini sovražnikovega oporišča na Črnem vrhu. Tam je silovito napadla postojanko, da bi premotila sovražnika, ga držala v njegovem oporišču in tako zaščitila akcijo.

Brigada je tokrat prisilno odkupila oziroma rekvirirala okoli 4000 kg živeža, predvsem pšenice, in okoli 250 glav živine. S tem je v glavnem rešila problem hrane v korpusnih enotah in ustanovah.

Ves ta čas so se brigadne enote borile s sovražnikom iz postojank Črni vrh, Lučine, Suhi dol, Škofja Loka in iz postojank v Poljanski dolini.

K uspešni izvedbi te pomembne naloge je mnogo pripomogla udarna četa divizije, ki je vdrla globoko v Dolomite, da je pritegnila nase pozornost tamkajšnjih domobrancev in jih s svojimi akcijami privezala nase.

To dejavnost udarne čete opisuje takratni vojni dopisnik propagandnega odseka IX. korpusa Marij takole:

»Pozno popoldne je završalo med udarniki: ‚Fantje, pokret bo! Kdo ve kam?‘ Brzostrelke so se svetile v dolgi vrsti, mrak je že padal nad vasico, kjer so taborili mladi borci, kolona je bila pripravljena za pohod.

Mirno, brez šuma je utočila v noč, črn masiv Žirovskega vrha je kipel v daljavi in se spajal z zvezdnatim nebom. Tam na desni pa so migotale luči Svetih Treh kraljev. Kot kragulj, kadar preži na svoj plen, se je vedno bolj pošastno režala postojanka belih izdajalcev.

V dušah tovarišev je pa bilo čisto mirno, samo srd jih je vedno bolj žgal, stiskali so pesti in v temo so se rezale pri-tajene kletvice: ‚Tudi z vami, izdajalski bratje, bomo obračunali; utrnila se je zvezda, ki vas bo raztreščila in zdrobila v prah in pepel.’

Komandant Tarzan pa je koračil pred kolono, malo tesno mu je bilo pri srcu, sklenil je, da jo ‚belčkom’ pošteno zagode. Pot se vleče v neskončnost. Iz kuclja na kucelj in dalje v grape.

‚Brez vodiča ne bomo,‘ si je mislil tov. Tarzan, ‚lahko zagazimo v kakšno goščavo, pa je naša pot zaman. Najti moramo vodiča za vsako ceno. Tov. Rudi, greva ga iskat,‘ je odločil komandant.

Za streljaj daleč je bila ob strm breg pripeta bela hiša. Mrtva se je zdela na pogled, brez življenja, toda edina v bližini. Krenila sta v breg, da se čimprej vrneta.

‚Poglej, Rudi, saj hiša ni osamljena!’ Skozi zabito polkno je silil kot nit tanek žarek svetlobe in se izgubljal v temi. ‚Brzostrelke v roke, Rudi, vsak na drugo stran vrat se postavlja, potem bova pa videla, kaj bo?’

S puškinimi kopiti sta vžgala po trhljih vratih, dvakrat, trikrat. Poslušata. Tišina. Še enkrat potrkata. Tedaj se pa v veži začujejo težki, drsajoči koraki. ‚Prihaja!’ je šepnil Rudi. ‚Okrog gre, pri drugih vratih, ki niso zastražena.’ Starec, ki pa ni bil starec, se je plazil kot jegulja okrog ogla z brzostrel-

ko v roki. Ustavil se je, kot pošast je bil videti v temi. Rudi je bil obrnjen proti njemu, prežal je na vsak njegov gib.

„Kdo je tam?“ je izdaval neznanec. Tarzan in Rudi sta molčala. Sekunda, ne cela, samo trenutek in Rudi je vžgal z rafalom, da se je hišni ogel okružil, neznanec z brzostrelko je omahnil v sneg, spoznala sta ga, švabobranca, negiben je ležal, pošastno ga je morilo izdajstvo svojega naroda. Tisti trenutek je pa v hiši zaropotalo, tri sence so planile v temo, v grapo: „Hudič, bili so še trije belčki, ki so jo pobrisali,“ je dejal Tarzan in odšla sta brez vodiča.

Nastopil je dan, novo jutro udarnikov v gnezdu švabobrancev. Bili so alarmirani od vseh strani, da so „boljševiški tolovaji“ vdrli v njihovo gnezdo. Pripravljali so napad. Telefon je pel neprestano.

Udarniki pa so šli dalje proti Horjulu, proti Vrhniki. Srečal jih je star, šestdesetletni očanec in jih lepo pozdravil: „Ja, kdo pa ste vi?“ „Partizani smo,“ se je začulo iz čete. „Skoraj ne vemo nič od vas.“ Zmajal je z glavo, zasvetile so se mu oči: „Veste, fantje, pa nisem mislil, da ste tako fejest, saj ste čisto angleško napravljeni in tako oboroženi, domobranci pa pravijo, da ste strgani, umazani in da sploh nikamor ne upate. Oh, fantje, le dobro jih nasekajte, saj ti lenuhi ne delajo tako nič!“ Starček iz Brezij pri Horjulu je počasi oddrsal proti vasi.

Noč je nastala. Udarniki so jo mahnili v vas. Kar naenkrat preseka temo, zelo rezko: „Stoj, kdo tam?“ Tovariš Tarzan, ki je bil na čelu, ne odgovori, temveč ostro vpraša, naj pove, kdo je! Nastal je trenutek molka, potem pa pride jecljajoč odgovor: „Tu je domobranec z Dobrove!“

Kot blisk je padla četa udarnikov na zemljo in rafali so zalajali v temo. Morda je padel, morda je pa zbežal, tega potem niso mogli ugotoviti Zvonko, Saša in Leonidas.

Samo nekaj sto metrov so bili oddaljeni od prejšnjega mesta. Odšli so dalje skozi vas. Malo bolj oprezno je tipala predhodnica, komandantove oči so rezale v gosto temo. Tam za hišo je hušnila senca in tov. Tarzan je zavpil: „Kdo je tam?“ „Mi smo domobranci z Dobrove!“ Prepričani so bili, da so Švabi ali pa četniki in so se zato tako ponosno zadrli. Tedaj so se naši fantje kot puščica vrgli v strelce in užgali.

Kot nori so se „belčki“ zadrli: „Bežimo, běžimo!“ Če bi bilo bolj svetlo, bi videli, kako se je kadilo, ko so tekli!

Bežali so prek travnika, ki je imel globok jarek, in tam se je napravila gneča, ker so se spotikali, se prevračali na nosove ter kričali kot nori: „Juriš, juriš!“

Komandant Tarzan, Rudi, Veljko, Sašo in Zvonko so se samo režali in naši borci so drli za njimi in se muzali: „Kaj takega pa še nismo doživeli, da bi ‚belčki‘ jurišali kot nori prek jarkov in močvirja, samo proč, proč od nas, čim dlje stran, domov v bunkerje!“ Tolkli so se po kolenih udarniki, se smejali, od zadovoljstva je mali Tonček celo zavriskal, da se je razlegalo prek gričev, tja do belogardističnih postojank.

Spet je nov dan nastal, nove dogodivščine za udarnike. „Gremo proti Vrhniki!“ je odločil komandant. „Morda bomo pa tam kaj našli za nas?“ Proti poldnevu so dospeli do Žazarja pri Vrhniki. Izvidnica je bila spredaj in dve bombi sta eksplodirali, da se je kar zemlja stresla. Izvidnica je užgala, borba se je pričela. „V strelce, na položaje,“ je zakričal tov. Tarzan. Udarniki so že našli. „Dve koloni prodirata. Ena z Vrhnike, druga iz Polhovega Gradca,“ je javil obveščevalec. „Preko dvesto Švabov in belogardistov je.“ Komisar Veljko se je približal komandantu: „Ti, Tarzan, oni imajo boljše položaje, so nad nami, ali bi jih malo potegnili?“ Tarzan že vpije „Zbor, fantje!“ in kolona krene začudena, zakaj gredo brez juriša s položajev. Komandant se pa samo smeji, načrt ima že gotov. „Proč s položajev, kakih 500 metrov v grmovje, potem pa po drugi strani nazaj! Belčki bodo šli v grapo, no, takrat pa mi nazaj na stare položaje in razpali...“

„Že gredo na naš hrib, plazijo se kot kuščarji,“ je šlo od ust do ust. Tovariši so drhteli od veselja, srce jim je tolko kot kladivo. Pomočnika šarca Šuštaršič in Srebrnjak sta drezala mitraljezca Mrzeka: „Daj, daj no, užgi, daj!“ Mrzek pa je čakal in meril: še petnajst metrov, še deset metrov, še malo, samo pet metrov je razdalje, skoraj pljunil bi lahko v izdajalce! Tedaj pa je užgal, da se je prst kar zakadila od krogel. Tov. Sašo je ranjen od granate. Bolničarka Halina je že pri njem. Kri mu zaliva obraz. Čez nekaj minut je obvezan in tovariš ga spravi nazaj v zaklon. „Kaj vendar misliš,“ pravi Sašo. „Saj vidiš, da ni nič, da moji jurišajo in jaz moram z njimi. Saj jih moramo pošteno razgnati!“ Kot ris se je ves krvav vrgel naprej, jurišal je in gonili so jih kot divje zveri.

„Juriš, živel Tito, juriš,“ so se zadržali fantje in začeli poditi ‚belčke‘ v dolino. Zaustavili so se in začulo se je povelje

domobranskega oficirja: ‚Alo, fantje, dajmo, no... juriš, juriš, dajmo, no... dajmo, no, alo, dajmo.,

Njegovi fantje se pa za to niso zmenili, drveli so naprej in oficirček z njimi, še bolj, ker je bil kmalu na čelu. Prišla so pa pojačanja, privlekli so topove z Vrhnike. ‚No, sedaj vas bomo pa že nažgali, prekleti banditi,‘ so mislili belogardisti. Toda tudi sedaj so se uračunali.

Udarniki kot blisk udarijo, močno usekajo, da se pozna.

Noč je nastala in kolona je odšla mimo 20 negibnih trupel, ki so plačali svoje izdajstvo z življenjem. Novim nalogam, novim udarniškim borbam nasproti.«

Čeprav naj bi bila udarna četa nadaljevala svoj pohod proti Dobrovi, se je zaradi štirih ranjencev, ki jih ni imela kje pustiti, morala predčasno vrniti na Žirovski vrh. Kljub temu je četa svojo nalogo opravila, saj je med domobranci v Dolomitih napravila veliko zmedo.

To so bile tudi zadnje akcije IX. korpusa v Dolomitih in na njegovi periferiji. S tem pa je tudi zamrla vsaka bojna aktivnost NOV na tem področju, vse do zadnjih bojev ob osvoboditvi.*

Zavezniški letalski napadi

Sovražnikove postojanke in drugi vojaški objekti v Dolomitih niso bili le cilj enot NOV in POS, ampak tudi anglo-ameriškega letalstva. Za zahodne zaveznike je bila zlasti pomembna železniška proga Ljubljana—Trst, ki je povezovala nemško fronto v Italiji z zaledjem in z drugimi nemškimi frontami. Zato so njihova letala že poleti 1944 začela napadati najobčutljivejše objekte na tej progi, zlasti pa večje mostove.

* Stanko Petelin-Vojko, Kronika Vojkove brigade, Založba Borec, 1963.

— Stanko Petelin-Vojko, Kronika Prešernove brigade, str. 532 do 543, knjižnica NOV in POS 11.

— Stanko Petelin-Vojko, Med Triglavom in Trstom, str. 483 do 488, Založba Borec, 1963.

— Dnevno operativno poročilo štaba IX. korpusa z dne 18. februarja 1945 navaja, da je akcijo na domobransko postojanko na Hlevnem vrhu 15. februarja 1945. leta izvedel 2. bataljon 16. (Vojkove) brigade s pijatskim oddelkom in s spremljevalno četo XXXI. divizije ter da je imel sovražnik 11 mrtvih.

— Vojaška poročila štaba XXXI. divizije štabu IX. korpusa z dne 5., 6. in 8. marca 1945. leta.

Do prvega velikega napada je prišlo 26. avgusta 1944, ko so zavezniška letala spustila kakih sto težkih bomb na borovniški viadukt. Bombe so padale med hiše in vojaške barake, sam most pa sploh ni bil zadet in zato tudi promet na progi ni bil prekinjen. Po domobranskih poročilih naj bi bilo največ žrtev (od 20 do 60) med todtovci v barakah in med civilnim prebivalstvom. Ubitih pa je bilo tudi sedem domobrancev. Nekaj hiš v Borovnici se je med letalskim napadom vnelo in zgorelo.

Zavezniška letala so tisti dan napadla tudi železniško postajo na Verdu in Štampetov most, a njihove bombe tudi v tem primeru niso zadele ciljev.

Naslednji dan so se zavezniška letala spet vrnila in ponovno bombardirala Verd in Borovnico. Tokrat ni bilo žrtev. Rezultat napada je bil isti kot prejšnjega dne: nobena bomba ni zadela cilja.

Tretjič so zavezniška letala bombardirala borovniški viadukt 26. septembra 1944, ko so odvrгла 52 bomb. Tedaj je bil most poškodovan, bombe pa so ubile tri in ranile štiri domobrance.

Do četrtega letalskega napada na borovniški viadukt je prišlo 27. decembra 1944. Takrat so bombe poškodovale železno konstrukcijo in zidani obok, zaradi česar je bil železniški promet na progi začasno prekinjen.

Zavezniška letala so v zadnjih mesecih vojne pogosto napadala še razne druge cilje. Tako so 14. februarja 1945 napadla Rakek, pri čemer je bilo ubitih pet domobrancev, en četnik in nekaj civilistov, poškodovan je bil oklopni vlak, porušenih pa tudi več hiš. Dva dni kasneje so napadla vrhniško železniško postajo in poškodovala lokomotivo, 20. februarja pa vlak na postaji Notranje Gorice. Lokomotiva je bila uničena, ranjen pa je bil neki policijski uradnik.

Kmalu zatem, 8. marca, so letala spet napadla Borovnico in Verd. Uspešen je bil tudi peti napad na borovniški most 16. marca, ko so bombe spet porušile del mostu. Sedmega aprila so letala napadla domobransko postojanko v Hotedršici. Ob življenje so bili trije domobranci in trije civilisti, ranjeni pa trije domobranci. Postojanka je bila uničena, zgorelo pa je tudi nekaj drugih poslopij.

Pri vsem tem je treba poudariti, da zavezniški letalski napadi sovražniku sicer niso povzročili kake posebne škode,

bili pa so zelo pomembni iz propagandnih razlogov: domobranci in tisti, ki so še stali za njimi, so se lahko prepričali, da je domobransko-četniška propaganda o nekakšnem zavezništvu in dogovorih z Anglo-američani zlagana in da zavezniška letala napadajo tako Nemce kot domobrance oziroma objekte, ki jih ti varujejo.

BOJI ZA DOKONČNO OSVOBODITEV

Ko so Nemci konec 1. 1944 uspeli zadržati 5. ameriško in 8. angleško armado na tako imenovani »gotski črti« južno od Bologne, je bila ta fronta okoli 300 km oddaljena od Slovenije, torej približno toliko kot fronta na Madžarskem, ko so Rusi zavzeli Budimpešto in vrgli Nemce k Blatnemu jezeru.

Jugoslovanska fronta pa je bila še veliko bliže, kajti naša 4. armada je preko Dalmacije zmagovito prodirala k Liki.

S tem se je Slovenija znašla že skoraj v neposrednem zaledju treh front in treba je bilo pričakovati, da bo sovražnik ukrenil vse, kar je v njegovi moči, da si zagotovi svobodo delovanja na tem tako občutljivem prostoru. Predvsem je hotel obvarovati prometne zveze, ki iz centra Jugoslavije in iz Dalmacije prek Gorskega Kotarja kakor tudi iz Istre in Italije vodijo čez Dolenjsko in prek Ljubljane k Avstriji in ki so nemške sile v Italiji in Jugoslaviji povezovale z njegovimi silami v zahodnem delu Madžarske.

Zato so se Nemci odločili, da uničijo enote VII. korpusa na Dolenjskem in enote IX. korpusa na Primorskem. Za izvedbo te naloge so uporabili vse razpoložljive sile: nemške, italijanske, nedičevske, četniške, ruske, grške in domobranske enote. Tako so samo v zadnji ofenzivi na IX. korpus, ki se je začela 19. marca, končala pa 6. aprila 1945. leta in v kateri sta bili zajeti vsa Primorska in Gorenjska angažirali okoli 30.000 mož. Dokler je ofenziva potekala na Cerkljanskem, so v njej sodelovali tudi domobranski bataljon iz Rakeka, četniški odredi, ki so se zadrževali v Dolomitih, in del domobranskih enot v zahodnem delu Dolomitov.

To ofenzivo so dolomitski domobranci izkoristili tudi za to, da so v Žireh, na Dobračevi in v vasi Selo pri Žireh vzpostavili nove postojanke.

Kljub hudim izgubam, ki so jih v tej ofenzivi pretrpele enote IX. korpusa, sovražnik le ni dosegel svojega cilja: uničiti glavnino IX. korpusa. In tako tudi po ofenzivi ni mogel svobodno manevrirati na tem področju, kar bi bilo zaradi približevanja anglo-ameriških in jugoslovanskih armad Goriči, Trstu in Ljubljani zanj silno pomembno. Deveti korpus je sovražnikovo ofenzivo ne le prestal, ampak je zadržal tudi svojo bojno sposobnost.

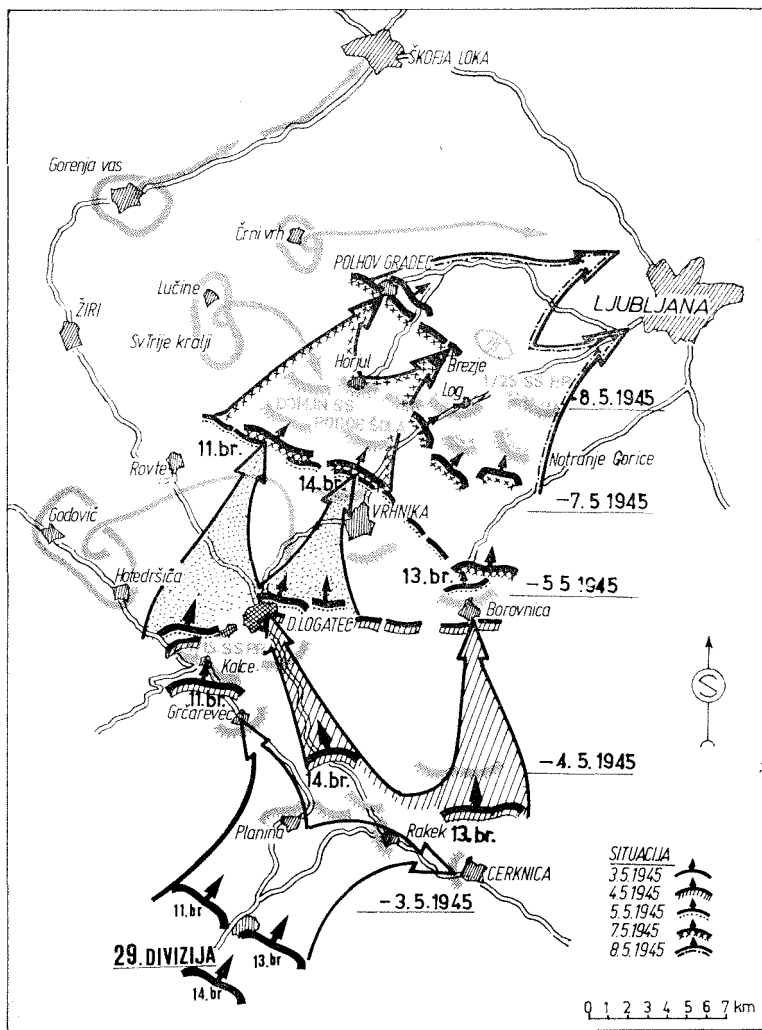
Močne sile je okupator usmeril tudi proti VII. korpusu na Dolenjskem in Notranjskem z namenom, da uniči korpus in glavni štab NOV in POS, ki se je zadrževal v Beli krajini, in da hkrati 4. armadi onemogoči prodor prek Notranjske in Snežnika proti Ilirski Bistrici in naprej proti Trstu. Tudi ta sovražnikov načrt ni uspel, nasprotno: VII. korpus je s svojimi akcijami omogočil glavnini 4. armade nagel prodor v Slovensko primorje, istočasno pa je še sam krenil na zmagoviti pohod proti Ljubljani.

Tako so enote 4. armade 30. aprila prodrle v območje Markovščine, Kozine in Divače. To pa je bil tudi začetek bojev za Trst, pa tudi bojev za uničenje nemškega 97. armadnega korpusa, ki se je pri Ilirski Bistrici znašel v obroču.

Hkrati s tem so enote XXIX. divizije pritisnile proti Postojni in jo po hudih bojih 1. maja ponoči osvobodile. Nato je divizija zavila nazaj proti Ljubljani. Njena 13. brigada je 3. maja ob podpori artilerije zavzela Rakek in Ivanje selo, 11. brigada pa Planino. Nato je po hudem boju pregnala sovražnika še iz Grčarevca; 14. brigada te divizije pa je krenila čez Laze proti Logatcu.

Naslednjega dne, 4. maja, so divizijske enote naletele na hud sovražnikov odpor pri Kalcah. Strle so ga šele proti večeru, potem ko je 14. brigada vdrla v Dolenji Logatec. Kar zadeva 13. brigado, se je po zavzetju Rakeka usmerila proti Cerknici, in ko jo je osvobodila, je nadaljevala svoj pohod proti Borovnici.

Petega maja so enote XXIX. divizije prodrle že do črte Borovnica—Vrhnika—Horjul. Pred njimi so se na črti Bevke—Log—Horjul—Vrzenec branile domobranske enote in pripadniki nemške podoficirske šole iz Ljubljane, občasno pa tudi enote 15. in 25. SS policijskega polka. Kljub temu so enote XXIX. divizije v naslednjih dveh dneh zavzele Vrzenec, Horjul in Brezje, še nadalje pa se je sovražnik, ogorčeno

Potek bojev za osvoboditev Dolomitov

upiral na Logu in v Bevkah, kajti podpiralo ga je pet artillerijskih baterij.

Naslednjega dne, 8. maja, so divizijske enote zavzele Log, a z drugih položajev se sovražnik ni hotel umakniti vse do noči. Odšel je šele pozno ponoči in se prek Ljubljane umikal proti Kamniku in Kranju.

Z nemškimi enotami so se iz Dolomitov umikali tudi domobranci in njihovi svojci. Tako je iz občine Dolenji Logatec zbežalo skupaj z Nemci 57 moških in 12 žensk, iz občine Rovte 310 domobrancev in svojcev, medtem ko se je od 48 domobrancev iz Žibrš 21 prijavilo ljudski oblasti, drugi pa so zbežali na Koroško. Tudi iz drugih dolomitskih krajev se je večje število domobrancev in njihovih svojcev umaknilo pred zmagovitim prodiranjem naše vojske.

Ljudstvo je borce narodnoosvobodilne vojske navdušeno pozdravljalo povsod, kamor so prišli. Osvoboditev pa je začelo s kresovi pozdravljati že pred prihodom naše vojske, že na predvečer 27. aprila in 1. maja. O tem govori tudi zadnje poročilo okrožnega vodstva z dne 5. maja 1945:

»...Na predvečer obeh praznikov so po gričih zakurili kresove, nekateri pa so tudi bili vidni v postojanke. Okrog kresov so se zbirale množice ljudi, ki so prepevali in vzklikali razne parole. Pri tem je sodelovala tudi vojska, ki se je zadrževala v bližini.

Prihod 4. armade v naše okrožje je sprožil v ljudeh velikansko navdušenje. Našo vojsko so spremljali z vzklikanjem, s cvetjem in petjem. Posebno se je izkazala naša mladina s tem, da je pomagala pri prvi pomoči ranjencem, zbirala hrano in razne priboljške ter pomagala nositi hrano na položaje. V cerkniškem okraju so bile vse vasi okrašene z napisi in transparenti, koder je prihajala naša vojska. Tudi ceste so bile pometene in posute s cvetjem. Vojakom, ki so korakali na čelu, so pripenjali šopke iz nageljnov in rožmarina...»

Takšni prizori so se dogajali po vseh vaseh in prebivalstvo je dalo duška veselju, ker je bila vojna končana, ter se mu ni bilo treba več bati sovražnikovega nasilja in ker je pričakalo osvoboditev. Zlasti to velja za Ljubljano, kamor so partizanske enote vkorakale 9. maja in kjer jih je prebivalstvo navdušeno sprejelo. Z osvoboditvijo Ljubljane pa so bili dokončno osvobojeni še zadnji deli Dolomitov.

SKLEPNA BESEDA

Med narodnoosvobodilno vojno se je pri mnogih borcih oblikovalo prepričanje o nekakšnih »belogardističnih« oziroma »domobranskih« Dolomitih ter o nezavzetni »domobranski republiki«, ki ima svojo vojsko in v kateri partizani ne morejo računati na podporo prebivalstva. Na takšna zmotna stališča pa pogosto naletimo še danes.

Res je sicer, da je okupatorju spomladi in poleti 1943 in od začetka leta 1944 dalje uspelo ob pomoči domačih izdajalcev vzpostaviti skoraj popolno kontrolo nad vsem dolomit-skim ozemljem in da je bilo na tem majhnem ozemlju, ki je dolgo do 30 in široko do 12 kilometrov in na katerem je živel približno 26.000 prebivalcev, pred kapitulacijo Italije 27 postojank, v katerih je bilo poleg italijanskih vojakov tudi kakih 2500 belogardistov, medtem ko je bilo v Dolomitih v zadnjih mesecih vojne 35 postojank, v njih pa približno 4000 domobrancev. Toda pri ocenjevanju vloge Dolomitov v narodnoosvobodilnem boju in udeležbe njihovega prebivalstva v narodnoosvobodilnem gibanju oziroma na sovražnikovi strani vsa ta dejstva ne morejo biti in tudi niso odločilnega pomena. Povsem napačno bi bilo, če bi samo na podlagi teh podatkov, ki povrh vsega veljajo le za nekatera obdobja vojne, sklepali, da je bilo dolomitsko prebivalstvo do narodnoosvobodilnega gibanja sovražno razpoloženo in da je bilo na strani kontrarevolucije, kajti na razvoj dogodkov in na stanje v Dolomitih je v raznih obdobjih vplivala vrsta dejavnikov, ki jih mora zgodovinar pri svojih ocenah nujno upoštevati.

Za razvoj narodnoosvobodilnega gibanja v Dolomitih je bila zlasti v začetnem obdobju, leta 1941, izrednega pomena bližina Ljubljane, ki je bila že pred aprilsko vojno središče revolucionarnega gibanja, po italijansko-nemški okupaciji

slovenskega ozemlja pa žarišče narodnoosvobodilnega gibanja. Pod vplivom Ljubljane se je napredno in revolucionarno gibanje prenašalo tudi v Dolomite, kjer so že pred nemško-italijanskim napadom na kraljevsko Jugoslavijo uspešno delovale partijske in razne druge napredne organizacije. Zato je ideja o tem, da se mora slovensko ljudstvo z lastnimi silami in s pomočjo oboroženega boja osvoboditi izpod okupatorske oblasti, naletelo na velik odziv in odobravanje tudi v Dolomitih. Ni naključje, da segajo začetki narodnoosvobodilnega gibanja v Dolomitih že v prve mesece po kapitulaciji kraljevske jugoslovanske vojske in da že v zgodnji jeseni 1941 zasledimo v Dolomitih tudi prve oborožene enote slovenske partizanske vojske. Tudi to je dokaz velike podpore dolomitskega prebivalstva narodnoosvobodilnemu gibanju.

Narodnoosvobodilno gibanje se je v Dolomitih še nadalje razvijalo in je svoj vrh doseglo leta 1942 in spomladi 1943, ko so bili Dolomiti skoraj v celoti osvobojeni in pod kontrolo partizanske vojske in ko je bil v Dolomitih precej časa tudi sedež našega vojaško-političnega vodstva. To je izreden uspeh, če upoštevamo ogromen vojaško-politični pomen, ki so ga imeli Dolomiti za okupatorja spričo neposredne bližine Ljubljane in komunikacijske smeri Ljubljana—Postojna—Trst, ki pelje čez Dolomite. Več kot očitno je, da to ne bi bilo mogoče brez vsestranske podpore dolomitskega prebivalstva in njegovega sodelovanja v narodnoosvobodilnem gibanju.

Sovražnik se s takim stanjem seveda ni mogel sprijazniti, kajti komunikacija Ljubljana—Trst je bila z obstojem osvobojenega ozemlja na njenih obeh straneh resno ogrožena. Poleg tega je ugotovil, da središča narodnoosvobodilnega gibanja Ljubljane, kjer so delovale tajne tiskarne, delavnice, bolnice itd. in iz katere so odhajali najboljši kadri v partizane, ne bo mogel ukrotiti zgolj z žično oviro, s katero je obdal mesto, in z množičnim interniranjem njegovega prebivalstva, ampak da mora okrog Ljubljane vzpostaviti mnogo širši »sanitarni kordon« in tako presekati vse zveze med mestom in globljim partizanskim zaledjem oziroma osvobojenim ozemljem v notranjosti Slovenije. Zato bi bilo treba partizansko vojsko uničiti ali jo vsaj razbiti, njene ostanke pa potisniti čim dalje od Ljubljane.

S tem namenom se je poleti 1942 začela tako imenovana roška ofenziva, od jeseni 1942 dalje pa je čedalje bolj naraščal

tudi sovražnikov pritisk na Dolomite. Pri tem je okupator dobil močno oporo pri slovenski reakciji, ki je zlasti prek duhovščine začela organizirano in načrtno nastopati proti narodnoosvobodilnemu gibanju. Uspehi niso izostali, kajti zlasti v zaostalih hribovskih vaseh je imel kler še vedno močan vpliv na ljudi. Kontrarevolucija je znala spretno izkoriščati tudi nekatere napake, ki so bile storjene spričo velike revolucionarne zagnanosti in tudi neodgovornosti nekaterih naših kadrov, še posebno pa okupatorjev teror in njegove maščevalne ukrepe proti ljudem, ki jih je okupator osumil sodelovanja z narodnoosvobodilnim gibanjem. Sovražniku je šel močno na roko tudi neugoden vojaškogeografski položaj Dolomitov, ki so jih skoraj okrog in okrog oklepale z žico obdana Ljubljana, močno utrjena železniška proga Ljubljana—Postojna ter z žičnimi ovirami in minami utrjena italijansko-nemška začasna meja, kar je partizanskim enotam v primeru sovražnikovih ofenziv onemogočalo skoro vsako manevriranje.

Zato so se morale spomladi 1943 partizanske enote začasno umakniti iz Dolomitov, kajti v nasprotnem primeru bi lahko bile uničene. Sovražnik pa je s tem dosegel le polovičen uspeh: vzpostavil je sicer kontrolo nad ozemljem, ki so ga partizani morali izprazniti, toda kljub temu je velika večina prebivalstva ostala še nadalje privržena narodnoosvobodilnemu gibanju. To se je najbolje pokazalo že nekaj mesecev kasneje, ob kapitulaciji Italije. Takrat je prišlo do splošnega razsula številčno precej močnih belogardističnih formacij še pred vrnitvijo partizanskih enot, kar je tudi dokaz, da so bile te formacije na silo sestavljene in da niso imele pri večini ljudi nobene podpore. Tako so Dolomiti spet postali partizansko osvobojeno ozemlje, ostanki belogardističnih posadk pa so iskali zaščito pri Nemcih.

Žal je takrat prišlo do hude napake, ki je odločilno vplivala tudi na nadaljnji razvoj narodnoosvobodilnega gibanja v Dolomitih. Brez prave potrebe so namreč razpustili drugi Dolomitski odred, ki je bil ustanovljen po kapitulaciji Italije, in njegovo moštvo vključili v razne druge partizanske enote. Dolomiti so s tem ostali brez zaščite in to okolnost je nemški okupator takoj izkoristil tako, da je prek domobrancev, ki so se zaradi odsotnosti partizanskih enot lahko mirno vrnili v svoje nekdanje postojanke, ponovno vzpostavil kontrolo nad tem zanj tako pomembnim ozemljem. Seveda je iluzorno pri-

čakovati, da bi partizani, če se ne bi sami umaknili, zadržali Dolomite v svojih rokah. Nemci bi jih bržkone potisnili iz njih, toda precej kasneje in s hudimi izgubami. Tako pa so prišli do Dolomitov sorazmerno poceni in domobranci so dobili možnost, da z roba Dolomitov širijo svoj vpliv tudi na Gorenjsko in Primorsko.

Kasneje je IX. korpus sicer poskušal, da si znova utre pot v Dolomite tako, da bi v okviru obsežnih akcij osvajal postojanko za postojanko. Kaj hitro pa se je pokazalo, da so močno utrjene postojanke za partizanske enote glede na njihovo takratno oborožitev pretrd oreh. Bržkone bi bilo mnogo bolje, če bi se naše vodstvo usmerilo na manjše udarne skupine, ki bi vdirale v Dolomite ali pa se tam stalno zadrževale in ki bi s svojimi iznenadnimi napadi in dejstvom iz zased prisilile sovražnika k defenzivi in mu onemogočale ali vsaj oteževale nadzorovanje ozemlja in prebivalstva. Da bi takšna taktika, ki pa tudi ni bila dovolj izkoriščena, bila za takratne razmere v Dolomitih še najučinkovitejša, dokazujejo primeri uspešnega dejstvovanja minerskih skupin zlasti na progi Ljubljana—Postojna, iznenadnih akcij iz zased enot tretjega Dolomitskega odreda na robu Dolomitov, delovanja organov OZNA v samih Dolomitih in občasnih vdorov manjših udarnih skupin XXXI. divizije v Dolomite.

Čeprav so si v zadnjem obdobju vojne domobranci in prek njih nemški okupatorji zagotovili skoraj popoln nadzor nad dolomitskim ozemljem, si prebivalstva le niso mogli pridobiti zase. V Dolomitih so namreč tudi po umiku partizanskih enot še nadalje ostali naši aktivisti, ki so kljub sovražnikovi kontroli in nasilju prek političnih organizacij, vaških zaupnikov in organov OZNA dokaj uspešno seznanjali prebivalstvo s pravo resnico o dogodkih doma in na tujem. Ljudje so bili sicer zastrašeni, vendar zaradi tega niso izgubili svoje politične orientacije in prepričanja v končno zmago zavezniške koalicije, katere sestavni del je bilo tudi naše narodnoosvobodilno gibanje. To velja tudi za večji del tistih, ki so imeli svojce pri domobrancih, pa celo za mnoge domobrance, ki so bili prisilno mobilizirani in ki niso imeli priložnosti ali dovolj moralne moči, da bi se priključili partizanom.

Prav zato so ocene o »domobrantskih« Dolomitih napačne, kajti tako v Dolomitih, kot v Ljubljani in še v nekaterih drugih predelih Slovenije je narodnoosvobodilno gibanje doseglo

svoj vrh v začetnem obdobju, v letih 1941—1943, kasneje pa je navidezno upadlo, ker je bilo treba spričo hudega sovražnikovega pritiska in nasilja ter raznih drugih okoliščin spremeniti metode boja, ne da bi se zaradi tega bistveno zmanjšali nacionalna zavest prebivalstva in njegova privrženost narodnoosvobodilnemu gibanju.

Če na narodnoosvobodilno gibanje v Dolomitih gledamo celovito in v vsem vojnem obdobju, potem ugotavljamo, da je dolomitsko prebivalstvo tako kot vse drugo slovensko ljudstvo podpiralo politiko Partije in OF ter njuno prizadevanje za nacionalno osvoboditev in boljše življenje vseh delovnih ljudi po končani vojni v okviru Titove Jugoslavije. To med drugim dokazujejo podatki o žrtvah in udeležbi dolomitskega prebivalstva v narodnoosvobodilnem boju. Po nepopolnih podatkih je s področja Dolomitov 97 nosilcev spomenice, 14 narodnih herojev in 994 žrtev okupatorja. Od tega padlo v boju 526, ubitih talcev 137, umrlo v taboriščih 129 in v zaporih 114. Požgano je bilo 476 domov in gospodarskih poslopij.

To pomeni, da so Dolomitčani v narodnoosvobodilnem boju in k skupni zmagi nad fašistično-nacističnim okupatorjem in domačim izdajalcem prispevali pomemben delež.

DOLOMITSKA IZJAVA*

»Izjava osnovnih skupin Osvobodilne fronte«, ki jo danes poznamo tudi pod nazivom »dolomitska izjava«, se glasi:

»Komunistična partija Slovenije, slovensko sokolstvo in krščansko-socialistična skupina ugotavljajo, da je njihovo dosedanje sodelovanje omogočilo uspešen, v slovenski narodni zgodovini edinstven nacionalni odpor in da zahtevajo bodoče naloge slovenske osvobodilne borbe njihovo še trdnejšo strnitev. Zato podajajo naslednjo izjavo:

1. Aprilski zlom 1941 je bil hkrati moralnopolitični in organizacijski polom vse legalne slovenske politike, vseh uradno priznanih političnih strank, pa tudi reakcionarnega in protiljudskega družbenega vodstva slovenske nacionalne usode.

Po aprilskem zlomu so borbo za osvoboditev in združitev slovenskega naroda nujno morale prevzeti nove sile.

Ustanovni sestanek Osvobodilne fronte, ki so se ga udeležili zastopniki Centralnega komiteta Komunistične partije Slovenije, slovenskega sokolstva, krščanskih socialistov in slovenskih kulturnih delavcev, je že po svoji sestavi izrazil temelje bodoče resnično nacionalne in ljudske slovenske politike. Sokolska skupina, ki se je že v predaprilski Jugoslaviji borila proti izkoriščanju sokolstva v protinarodne in protiljudske namene, se je udeležila snovanja Osvobodilne fronte v smislu sokolskih narodnoobrambnih nalog in smotrov ter je vključila slovensko sokolstvo v Osvobodilno fronto. Krščansko-socialistična skupina se je pridružila ustanovnemu sestanku Osvobodilne fronte kot izraz revolucionarno demokratičnih

* Izpis iz knjige *Odločitev* (Tone Fajfar) — Notranja enotnost Osvobodilne fronte.

procesov med slovenskimi katoliškimi množicami procesov, ki so se razvijali že v stari Jugoslaviji. Slovenska kultura je s svojim sodelovanjem manifestirala, da se hoče ob strani najsolidnejšega slovenskega nacionalnega in družbenega razreda — delavskega razreda Slovenije — boriti za osvoboditev in združitev slovenskega naroda ter za srečno bodočnost delovnega ljudstva Slovenije. Komunistična partija Slovenije je kot stranka prevzela avantgardno vlogo v slovenskem narodnoosvobodilnem gibanju.

Komunistična partija Slovenije je kot sestavni del Komunistične partije Jugoslavije edina stranka, ki je aprilski zlom ni kompromitiral, ki je ves čas svojega obstoja pravilno razumevala in zastopala slovensko nacionalno vprašanje in ki je zavzemala pravilno stališče ob vseh odločilnih prekretnicah za slovensko nacionalno usodo. Glede na to dejstvo, dalje glede na dejstvo, da je Komunistična partija Jugoslavije sekcija Komunistične internacionale — svetovne stranke mednarodnega proletariata, najnaprednejšega družbenega razreda v zgodovini človeštva — in pa glede na dejstvo, da je Sovjetska zveza vzela v svoje roke usodo zatiranih narodov ter stvar vsega svobodoljubnega človeštva, je bila za obstanek in bodočnost slovenskega naroda edina rešitev v tem, da prevzame Komunistična partija Slovenije iniciativo za Osvobodilno fronto kot vsenarodno organizacijo za osvoboditev in združitev slovenskega naroda. V pobudi Komunistične partije Slovenije se je tudi zrcalilo, da je družbeno vodstvo slovenskega naroda po polomu predaprilske protiljudske in protinacionalne politike prešlo na slovensko delovno ljudstvo z delavskim razredom na čelu. V dejanski slovenski politiki se je pričel uresničevati Cankarjev izrek: »Na tvojih plečih, na plečih delavca — proletarca, sloni bodočnost naroda, naroda proletarca.«

Ustanovni sestanek Osvobodilne fronte slovenskega naroda je pravilno ugotovil, da je resnična, končna in trajna rešitev slovenskega narodnega vprašanja zajamčena le s popolnim zlomom imperialističnega sistema, ki že desetletja v tej ali oni obliki vklepa slovenski narod, in z naslonitvijo slovenskega naroda izključno le na Sovjetsko zvezo. Pravilnost teh ugotovitev je potrdil ves nadaljnji razvoj tako slovenske narodnoosvobodilne borbe kakor svetovne osvobodilne vojne proti fašističnemu imperializmu in barbarstvu.

Osvobodilna fronta je bila od vsega početka osnovana in zamišljena kot vsenarodna organizacija, v katero imajo ne glede na politične, svetovnonazorske, tradicionalne in družbene razlike enakopraven dostop vsi Slovenci in vse zares patriotične slovenske skupine, ki jih ni omadeževalo izdajstvo in sodelovanje z okupatorji. Vsenarodni značaj, ki ga zastopa Osvobodilna fronta, je omogočil združitev vseh pozitivnih slovenskih sil in je dokazal, da vodijo tako proletariat Slovenije kakor ustanovne skupine Osvobodilne fronte zares pristni nacionalni motivi.

Nastop bele garde, ki so jo spočeli in organizirali reakcionarni protinarodni in protiljudski, v predaprilski Jugoslaviji vladajoči krogi, kakor tudi izdajalska vloga tako zvane sredine, ki je dejansko zgolj privesek bele garde, sta dokazala, da je protiljudska reakcija izdala slovenski narodni interes iz svojih razrednih razlogov. Tudi s svoje plati sta potrdila pravilnost ugotovitve, da pripada družbeno vodstvo slovenskega naroda proletariatu Slovenije in da je za slovensko nacionalno bodočnost pravilna samo pot, ki jo je že prehodil veliki ruski narod.

2. Enotnost osvobodilne borbe, ki jo bije slovenski narod na življenje in smrt, kakor tudi vsi drugi razlogi, naštetih v zgornjih ugotovitvah zahtevajo, da se Osvobodilna fronta dosledno razvija v smeri vse krepkejšega in enotnega vse-ljudskega gibanja slovenskega naroda. Upoštevajoč to temeljno potrebo slovenske osvobodilne borbe in slovenske nacionalne ter ljudske bodočnosti, soglašajo ustanovne skupine Osvobodilne fronte v naslednjih dejstvih:

a) Osvobodilna fronta slovenskega naroda je enotna vse-ljudska politična in nacionalna organizacija slovenskega naroda. Vodi jo njen Izvršni odbor, ki predstavlja tudi enotno politično in organizacijsko vodstvo Osvobodilne fronte.

b) Avantgardna vloga v slovenskem osvobodilnem gibanju pripada glede na njen program, organizacijsko strukturo, strategijo in taktiko Komunistični partiji Slovenije kot avantgardi najnaprednejšega slovenskega družbenega razreda — proletariata Slovenije. Vse tri skupine ugotavljajo, da sta Komunistična partija Slovenije in njeno vodstvo avantgardno vlogo Partije s pravilno politično linijo in organizacijo osvobodilne borbe slovenskega naroda tudi dejansko izpričala.

Nujna posledica vsega tega je, da se Komunistična partija Slovenije, ki je zgrajena in vodena po organizacijskih in političnih načelih boljševizma in ki predstavlja kot celota ter z vsako svojo organizacijsko postojanko avantgardno središče osvobodilnega boja, širi, razvija in utrjuje vsepovsod na slovenskem ozemlju in na področjih slovenskega javnega življenja. Vsak član Partije kot avantgardne organizacije je že avtomatično aktivist Osvobodilne fronte.

Druge izmed ustanovnih skupin Osvobodilne fronte ne organizirajo samostojnih strank ali političnih organizacij. Ustrezajoče svojim nacionalnim, političnim in socialnim stremljenjem, ki so glede vseh temeljnih načel istovetna s stremljenji Komunistične partije Slovenije, ne čutijo in ne vidijo nobene potrebe za posebne lastne stranke ali politične organizacije.

c) Slovensko sokolstvo je zaradi svojega narodno vzgojnega značaja vse od ustanovitve Osvobodilne fronte priznavalo Komunistično partijo Slovenije kot edino politično stranko, ki more po svojem programu, organizaciji in disciplini v osvobodilni borbi in v bodočnosti voditi politično življenje slovenskega naroda. Na tej osnovi je slovensko sokolstvo v Osvobodilni fronti ustanovilo in ohranilo svoje razmerje do Komunistične partije Slovenije ter ostaja pri svojem prvotnem sklepu, da ne organizira svojih političnih aktivistov.

d) Razmerje med krščansko-socialistično skupino in Komunistično partijo Slovenije je v skladu z dejanskim stanjem stvari in v interesu Osvobodilne fronte, tako da je in ostane krščansko-socialistična skupina izraz prehajanja slovenskih katoliških množic na napredne nacionalne in družbene pozicije ter njihovega sodelovanja na takih pozicijah. Zaradi tega krščansko-socialistična skupina ne organizira posebne lastne politične organizacije. Ker bo Osvobodilna fronta organizirala enotno vzgojo za aktiviste Osvobodilne fronte, se krščansko-socialistična skupina odreka sleherni posebni organizaciji lastnih aktivistov. Njeni aktivisti se obvežejo, utrjevati in širiti izključno Osvobodilno fronto slovenskega naroda. V Osvobodilni fronti kot vseljudski politični in osvobodilni organizaciji slovenskega naroda ima slovenski kristjan polno možnost svojega vsestranskega političnega izživljanja. Vodstvo krščansko-socialistične skupine kot nazorske skupine ostaja idejno vodstvo prehajanja slovenskih katoliških mno-

žic na napredne pozicije in njihovega sodelovanja na takih pozicijah.

e) Kader aktivistov Osvobodilne fronte vodi v organizacijskem in političnem pogledu Izvršni odbor Osvobodilne fronte kot celota. Aktivisti odgovarjajo Izvršnemu odboru Osvobodilne fronte kot celoti, posebni skupinski politično organizacijski stiki s tem prenehajo (kar pa glede na točko b/ ne zadeva Komunistične partije Slovenije kot stranke).

f) Uvede so enotna vzgoja za aktiviste Osvobodilne fronte po smernicah in na temelju materiala, ki ga določi Izvršni odbor Osvobodilne fronte.

g) Pri okrožnih odborih Osvobodilne fronte se snujejo krožki aktivistov Osvobodilne fronte, ki imajo nalogo, da se bavijo z vzgojo aktivistov in da skujejo iz aktivistov organizacijsko, politično in moralno enoto. Kader Komunistične partije Slovenije je dolžan posvetiti posebno skrb revolucionarni vzgoji vseh aktivistov. Stremeti mora za ostvaritvijo kar najpristnejšega vzdušja borbenega tovarštva.

Vse tri ustanovne skupine dvignejo kader aktivistov Osvobodilne fronte s tem na višjo razvojno podlago. Kader aktivistov Osvobodilne fronte postane kader izbranih osvobodilnih borcev, ki ga enotno vodi Izvršni odbor Osvobodilne fronte.

Aktiviste Osvobodilne fronte postavlja Izvršni odbor Osvobodilne fronte. Za osvobodilne borce pomeni čast, biti sprejet med aktiviste Osvobodilne fronte.«

Izjavo so podpisali za Komunistično partijo Edvard Kardelj, Boris Kidrič in Franc Leskošek, za slovensko sokolstvo Andrej Hribar (Jože Rus) in Drejče Jaklič (Fran Lubej), za krščansko-socialistično skupino pa Edvard Kocbek, Tone Fajfar in Miha Borštnik (dr. Marijan Brecelj).

SPOMINI NA »DOLOMITSKO REPUBLIKO«

V Dolomite, v Dolomitski partizanski odred sem prišel iz Dolenjske v decembru 1942. Mesec dni pred tem sem s skupino desetih oficirjev prispel iz Bosne v Slovenijo, kamor nas je napotil vrhovni komandant tovariš Tito. Ko sem odhajal iz Dolenjske, so se naše brigade ravno pripravljale na znano in uspešno izvedeno ofenzivo proti Italijanom.

Potoval sem skupaj z Jožetom Rusom, Edvardom Kocbekom, Borisom Kraigherjem in Ratom Dugonjićem, za varovanje nas je pa spremljal še vod partizanov. Tovariša Rus in Kocbek sta se vračala s poti na I. zasedanje AVNOJ v Bihaću, kamor pa jima zaradi sovražne ofenzive ni uspelo priti.

Pot do Dolomitov ni bila lahka in tudi ne preveč varna. Tistega leta je bil december zelo mrzel in snežen. Potovali smo podnevi tako, da smo obšli sovražne postojanke. Pogosto smo se srečali z našimi zvezami na TV postajah in drugih točkah in imel sem občutek, da je povsod okoli svobodno ozemlje. Tak občutek sem imel tudi na vsej dolgi poti od Bosne do Slovenije.

V bližini Ljubljane smo srečali Marjana Dermastjo, ki je bil na poti iz Dolomitov, in on nam je prvi sporočil veliko novico, da je rdeča armada obkolila Nemce pri Stalingradu. Z Dermastjo sem se poznal še iz Cankarjeve brigade in povedal mi je, da je že slišal, da sem določen za načelnika štaba Dolomitskega odreda.

Čez Ljubljano smo skušali priti ponoči, kar nam pa ni uspelo. Zaradi dežja je voda narasla in se razlila prek bregov. Vrnili smo se do bližnjega gozda, kjer nas je Boris Kraigher spravil v neki bunker, v katerem je delala tehnika okrožnega

partijskega komiteja. Takrat sem prvič videl, kako je videti tak bunker. Bil je mojstrsko narejen in zelo dobro prikrit. Človek je moral imeti zelo oster vid in že navajeno oko, če je hotel odkriti prostor, kjer je bil bunker zgrajen. Dvignili smo pokrov in se drug za drugim po stopnicah spustili v notranjost. Za tiste čase je bil bunker zelo udoben: obložen je bil z deskami, imel pa je tudi električno razsvetljavo, radio in peč. V bunkerju smo našli nekega tovariša in tovarišico, ki sta delala v tej tehniki.

V bunkerju smo ostali dva ali tri dni in ko smo se že pripravili, da krenemo naprej, so Italijani začeli svoj znani »rastrelamento«. Pokanje se je slišalo čisto blizu, kot da bi bili nad samim bunkerjem. Ponovno smo šli, da bi »osvojili« Ljubljano, ki nas je delila od Dolomitov, ali, kot je v šali dejal eden od sopotnikov, nas delila od Evrope. Tokrat smo uspeli in se z nekakšnim platnenim čolnom prepeljali na drugo stran. Ko smo se oddaljili od Ljubljane, smo že hodili po našem svobodnem ozemlju, ko pa se je začelo daniti, smo srečali že prve enote Dolomitskega odreda. Malo kasneje sem se znašel v glavnem poveljstvu partizanskih enot Slovenije, v neki hiši ob cesti. Tam sem srečal Edvarda Kardelja, Borisa Kidriča in načelnika Vrhovnega štaba Arso Jovanovića. Tam je bil tudi Peter Stante-Skala, ki je prav takrat poročal o položaju na Štajerskem.

Tovariša Kardelja, ki smo ga takrat imenovali Krištof, »sem poznal« še pred vojno iz ilegalnega partijskega časopisa »Proleter«, v katerem se je podpisoval z imenom Bevc. Ko je pripovedoval o stanju v odredu in v Dolomitih, je povedal, da je odred sestavljen iz prekaljenih in politično zavednih borcev in da bo lahko kmalu prerastel v brigado. Posebno je poudaril, da me bodo v odredu sprejeli zelo toplo, kot svojega, in da se bom tako tudi sam počutil. Odgovoril sem mu, da sem že star »Slovenec«, misleč pri tem na svoje bojevanje na Dolenjskem, v sestavi Cankarjeve in Gubčeve brigade.

V sobo je stopil Polh, intendant glavnega poveljstva. Bil sem oblečen v sukneno obleko, ki sem jo dobil v Bosanskem Petrovcu pred odhodom v Slovenijo, na sebi sem pa imel tudi kratek usnjen površnik, ki pa je bil podoben vsemu prej kot pa usnjenemu površniku. Polhu je to takoj padlo v oči, pa se je obrnil h Kidriču in mu rekel: »Peter, daj temu tovarišu

tvoj usnjeni površnik, jaz bom pa tebi preskrbel drugega.« Kidrič je brez besede slekel svoj površnik in mi ga dal.

V tistem času je bil štab odreda nekje blizu belogardiščne postojanke pri Šentjoštu. Še istega dne zvečer sva z Jožetom Brilejem-Bolkom krenila tja, spremljal pa naju je kurir, borec Dolomitskega odreda. Hodili smo ponoči in snega ni bilo preveč, ko smo pa šli mimo neke osamljene hiše, je naenkrat zapokalo z vseh strani. Očitno smo zašli v belogardiščno zasedo. Povsem instinktivno smo stekli kakih deset korakov naprej, nato se pa obrnili in na slepo začeli streljati proti hiši. Beli so še kar naprej streljali, za nami pa le niso šli. Naslednjega dne smo prišli v štab odreda in tam naši političnega komisarja Cirila Keržiča-Metoda. S komandantom sem se srečal kasneje, na Babni gori.

Na Babni gori je bil organiziran miting, na katerem sem govoril tudi jaz. Pripovedoval sem o prihodu v Slovenijo, o poti prek Bosne in Hrvaške do Dolomitov, o narodnoosvobodilni vojski ter boju proti okupatorjem in domačim izdajalcem, o naših svobodnih ozemljih in o skorajšnji zmagi. Čeprav sem govoril v svojem jeziku, sem po navdušenju navzočih, po vzklikanju Vrhovnemu štabu, tovarišu Titu in partiji le občutil, da je to pozdrav bratstvu in enotnosti, pozdrav novi Jugoslaviji.

Dolomitski partizanski odred je bil velik kot brigada. Organizacija odreda, številčna moč, oborožitev čet in bataljonov se skorajda ni razlikovala od stanja v brigadi. Razlika je bila le v tem, da je bil odred vezan na svoje ozemlje, temu primerna pa je bila tudi razporeditev enot. Borce odreda je odlikovalo nekaj posebnega. Nikjer drugje še nisem videl tako veliko in tako samoiniciativo ter samostojnost pri odločanju kot tu. Prav tako je bilo le malokje moč srečati tako povezanost med borci in političnimi delavci na terenu. Verjetno je k temu prispevala tudi okoliščina, da je odred deloval tako rekoč v predmestju Ljubljane, s katero je bil povezan s številnimi in trdnimi nitmi. Kako bi le mogel drugače v tem vojnem času in v tem delu naše domovine pojasniti obstoj majhne in enkratne »republike«, kot smo mi že takrat imenovali svobodno ozemlje v Dolomitih. Ta je prav zares že takrat bila temu v mnogočem podobna. Ustvarjena je bila pred vrati Ljubljane: na severu jo je mejila »okupacijska meja«, ki je delila dva fašistična imperija; na njej so imeli Nemci

svoje obmejne straže in postojanke. V Ljubljani in okoliških krajih so bile velike italijanske garnizije, okupatorju pa so pomagali še domači izdajalci. V premeru ni merila več kot deset kilometrov, kljub temu pa je kljubovala tako močnemu sovražniku.

Takrat so bili v Dolomitih CK KP Slovenije, glavno poveljstvo slovenskih partizanskih enot, Izvršni odbor Osvobodilne fronte ali naša »vlada«, kot smo ga mi v šali imenovali. Prav zaradi tega so prihajali v Dolomite z različnimi nalogami mnogi delegati, kurirji, partijski delavci ter drugi, in to iz vse Slovenije, pa tudi iz drugih pokrajin. Vsak dan smo srečevali tovariše iz Primorske, Gorenjske, Dolenjske, Štajerske in Bosne. Tako sta naše svobodno ozemlje in naš odred dobila splošno slovenski pa tudi širši pomen, na kar smo bili odredni borci zelo ponosni.

Sovražnikom je bila »Dolomitska republika« trn v peti in čisto naravno je bilo, da niso mirovali in so nas večkrat napadali. Dobro se še spominjam teh napadov. Ob pomoči belogardistov so Italijani napadali iz smeri Ljubljane, Logatca in drugih krajev, Nemci pa so zasedli »mejo«, ki je tudi sploh bila minirana in pregrajena z bodečo žico, na kateri so čakali, da bi nas Italijani tja pritiskali; vendar se to ni zgodilo. Imeli smo pač svojo taktiko in strategijo. Branili smo se na ta način, da smo napadali sovražnika, predvsem njegove manjše dele, in smo zasede postavljali celo pred samimi vhodi v Ljubljano.

Vsak predih med boji smo izkoristili, da bi se enote vadile v vojaških spretnostih, da bi bile pripravljene za težke boje in spopade, ki smo jih imeli s sovražnikom. Znano je, da se je odred oskrboval z razstrelivom na ta način, da smo pobirali mine na nemško-italijanski »meji«. To so bile protitankovske in protipehotne mine, ki so jih naši odlični minerji predelali in pripravili za lastno uporabo. Z domiselnostjo smo se na različne načine trudili, da bi zmanjšali sovražni pritisk, ki je iz dneva v dan postajal vse močnejši. Spominjam se, da smo izdali tudi letak, tiskan v naši tiskarni, s katerim smo obvestili prebivalstvo, da smo minirali gozdove in naj zato tja ne zahaja. Podpisal ga je štab odreda in ga v večjem številu razposlal po vaseh, raztreseni pa so bili letaki tudi po poteh in gozdu. Da bi vse skupaj ne ostalo kot potegavščina, smo v resnici zaminirali le posamezne prostore na najbolj verjetnih smereh sovražnikovega nastopanja. In zgodilo se je prav

tisto, kar smo si želeli. Nekje med Dobrovo in Brezjem so tudi Italijani našli te letake, vendar jih v začetku niso jemali resno. Ko pa je nekaj kasneje neki njihov oddelek le zašel med mine in je bil en vojak ubit, drugi pa ranjen, so naše »miniranje« vzeli zelo resno. Tisti dan so se takoj vrnili nazaj v svoje postojanke in nas pustili pri miru; vendar ne za dolgo.

Povsem naravno je bilo, da v tistem vojnem času in ob toliko sovražnikih nismo mogli v celoti in za stalno ohraniti svojega svobodnega ozemlja v Dolomitih in smo se morali začasno umakniti. Odred se je boril kar se je najbolje mogel in je v tem boju imel veliko žrtev. Njegovi borci so z vso zagrizenostjo nadaljevali boj, tako v Dolomitih kot izven njih, po vsej Sloveniji in Jugoslaviji, vse do končne osvoboditve. Niti takrat niti kasneje se ni nikjer postavljalo vprašanje, kdo, kje in v katerem delu naše zemlje se bojuje. Bratstvo in enotnost sta se ustvarjala v krvi in ognju, v enakem sovraštvu proti okupatorjem in domačim izdajalcem, ne glede na to, kako so se imenovali.

Danilo Šorović

V »DOLOMITSKI REPUBLIKI«

Vojna vihra in klic partije k oboroženi vstaji sta me julija 1941 pripeljala v Ljubljano, v mesto, kjer me še danes vsaka hiša, posebno tiste z dvema vhodoma, spominja na mladost neke puntarske, nepokorjene in nikoli obrzdane generacije. Kmalu sem se znašel na dolžnosti sekretarja KPS za kolodvorski rajon, potem sem bil referent Narodne zaščite na univerzi, nato komandant Narodne zaščite za mesto Ljubljano in na koncu še instruktor Vosa. Nekega dne v oktobru 1942 sem pa le moral zapustiti svoje skrivališče v kleti Zlate Vidmar-Mikuž. V tem zelo dobrem bunkerju, katerega stena se je odpirala s pritiskom na gumb, sem po liniji Narodne zaščite prejel med drugim tudi obvestilo, da agenti OVRE na ulicah ustavljajo vsakega, ki mi je le malo podoben. Lidija Šentjurec mi je sporočila, naj se kar najhitreje odpravim v Dolomitski odred in tam prevzamem dolžnost partijskega sekretarja.

Iz Ljubljane, ki je bila takrat ograjena z bunkerji in bodečo žico, sem odšel v železniški uniformi in s ponarejeno propustnico v Brezovico, na prvo železniško postajo v smeri Rakeka, da bi tam »popravljal kretnico«. Ko sem v bližnji Šmartni vasi prišel na javko »pri Jovotu«, sem gospodarju povedal geslo, ta pa je ves prestrašen začel kričati, naj takoj zapustim njegovo hišo, ker ne želi, da bi mu pogorela. Kasneje sem zvedel, da so dan pred tem bili pri njem belogardisti s partizanskimi triglavykami, da so mu preiskali vso hišo in odpeljali sina. Tako sem bil prisiljen zateči se v gozd in sam poiskati zvezo s partizani.

Mračilo se je že, ko sem srečal skupino oboroženih ljudi.

— Kdo in od kod si? — me je vprašal eden izmed njih.

— Od tukaj, iz Loga. Pišem se Dušan Koritnik, — sem mu odgovoril tako, kot je bilo napisano v moji ponarejeni legitimaciji.

— Iz Loga? Tudi jaz sem iz Loga. Kdo je tvoj oče? — je golobradi fant še naprej silil vame. Bil sem v škripcih in nisem vedel, kako bi se izognil odgovoru, ko sem naenkrat zagledal na sogovornikovi kapi rdečo petokrako zvezdo. Tedaj sem se odločil.

— Iskal sem Jovota, pa ga nisem našel.

Na vso srečo so Jovota vsi dobro poznali kot aktivista OF in tako me je patrulja odpeljala v štab Dolomitskega odreda. Tam sem povedal, da so me poslali iz Ljubljane, naj prevzamem dolžnost partijskega sekretarja in da bo čez nekaj dni kurir že prinesel obvestilo o tem.

Medtem sta minila že dva meseca, kurirja z obvestilom pa še ni bilo od nikoder. Izhod iz Ljubljane je bil zablokiran in zveza je bila pretrgana. Postal sem sumljiv. Moj položaj pa je postal še težji, ko je mlad borec, ki me je sprejel pod svojo odejo, opazil, da imam pod srajco oblečeno pidžamo (to je bilo vse, kar sem prinesel s seboj iz Ljubljane, da bi policiji ne bil sumljiv), in je razširil novico, da je v četi buržuj s pidžamo. O tem so se pozanimali tudi vosovci, ki so z vsakim dnem postajali vse bolj nestrpni zaradi moje navzočnosti.

Zame ni bilo puške. Bil sem pomočnik kuharja in vsako noč sem moral od daleč prinašati hrano. V četi so me zbadali, da sem napredoval v »mulinega pomočnika«, pa si nisem mogel prav nič pomagati. Moral sem zdržati. Pred postrojenim bataljonom sem se prostovoljno javil za bombaša. Na četnih političnih urah sem pripovedoval o Sovjetski zvezi in viziji socializma, kakor sem ga dojel kot študent skojevec in pripadnik skupine članov KPJ, ki se je na beograjski univerzi ukvarjala s preučevanjem problemov socializma. Navzočim so se moja predavanja zdela zelo zanimiva, ker so pač prvič slišali dosti novega. Ne da bi koga vprašali, so me kar sami izbrali in postavili za političnega delegata voda. Še tisti tovariš, ki me je razglasil za »buržuja«, je to iskreno sprejel. Dostikrat mi je od doma prinesel kak kos kruha ali suhih jabolčnih krehljev.

Končno je le prispel kurir (Mirko Zlatnar) in takoj sem bil postavljen za političnega komisarja bataljona, nekaj kasneje pa odreda. Sedaj so se pa vosovci, ki so bili proti meni

skrajno nezaupljivi, na vse pretege trudili, da bi s pozornostjo in tovarištvom popravili, kar so in kar bi lahko storili.

Vse se mi je zdelo čudežno. Po zatohlih ljubljanskih bunkerjih me je sedaj opijala igra barv listja in trave v rani jeseni, ko so se dolomitski hribi kopali v prelepi zarji zahajajočega sonca. Zdelo se mi je, da sanjam, da okupatorja ni in da ga nikdar več ne bo. Dejansko pa sem bil na svobodnem dolomitskem ozemlju, ki je bilo veliko le kakih 20 kvadratnih kilometrov in le nekaj kilometrov oddaljeno od Ljubljane. Le ponoči so osvetljene belogardistične in italijanske postojanke spominjale na težko stvarnost.

Dobro organizirani mitingi so bili zame posebno doživetje. Na njih se je videlo, kolikšna je povezanost med ljudstvom in njegovimi borci. Na mitinge smo šli celo na Vrhovce in Brdo, le nekaj deset metrov stran od žične ograje, ki je oklepala Ljubljano. Posebno sem bil veselo vznemirjen, ko sem tam srečeval tovariše, ki sem jih bil spoznal pri ilegalnem delu v Ljubljani. »Miletova« mati, Helena Vreg, nas je na Brdu sprejemala kot lastne otroke in z vidnim užitkom je gledala, kako smo ji praznili lonce.

Hruševo je bilo prava »prestolnica« dolomitskega svobodnega ozemlja, ki smo ga iz veselja imenovali kar »Dolomitska republika«. Ta »republika« je bila najmanjša država na svetu, manjša od Andore in tudi od San Marina. Tu je bilo jedro članov CK KPS, bili so tudi glavno poveljstvo NOV in PO Slovenije, izvršni odbor Osvobodilne fronte, centralna tehnika in radijska zveza z Vrhovnim štabom. Zato smo hitreje od vseh drugih slovenskih partizanov zvedeli za najnovejše mednarodne dogodke in položaju na frontah. Obenem so bili Dolomiti tudi osrednja točka, s katere so se partizanske enote in terenske organizacije po vsej Sloveniji oskrbovale s propagandnim materialom in partijsko literaturo.

V vsem NOB nisem nikoli na enem mestu srečal tolikšnega števila poznanih političnih delavcev kot prav v Dolomitih. Dostikrat sem se pogovarjal z »Matijo« (Ivanom Mačkom). Ko sem na mitingu na Toškem čelu, le nekaj sto metrov od »državne meje nemškega rajha«, govoril na proslavi ob 25-letnici rdeče armade, sem poleg drugih srečal še tovariše Kardelja, Kidriča in Leskoška. Zdelo se mi je, kot da so Ljubljančani prišli, da bi se razveselili na tej svoji priljubljeni in najbližji izletniški točki. Obnašali smo se kot popolni gospo-

darji, odred pa ko da je »udarna brigada«. Sovražnik se nikakor ni mogel sprijazniti s takim položajem in moral se je lotiti bolj odločnih ukrepov. Pripravljal je ofenzivo.

Moji soborci so bili do mene zelo pozorni in tovariški in tudi kmetje so me povsod zelo radi sprejeli. Nikoli ne bom pozabil, ko mi je nekega dne, tik pred ofenzivo, Zdešarjeva mati iz Babne gore prinesla pogačo z besedami: »Vzemi sinko, za vsak slučaj. Tvoji so daleč«. Kot da so vsi hoteli prek mene pokazati svojo solidarnost z južnimi brati. Nič ni čudnega, da sem se v Dolomitih, in kasneje na Primorskem, počutil ne samo, kot da sem v svojem kraju, temveč da sem v svoji hiši.

Nekaj mi pa v Dolomitih vseeno ni ugajalo. Partizani so čutili strah pred nekaterimi svojimi predpostavljanimi. Spominjali so nekega komandirja, ki je za vsako najmanjšo napako kaznoval s smrtjo. Dostikrat so tudi bogatejše kmete razglasili, da so kulaki, in jih s tem označili za sovražnike narodnoosvobodilnega gibanja. Včasih so že samo dvom v našo zmago najbolj drastično kaznovali.

Spominjam se primera, ko so »terenci« pripeljali v odredni štab neko žensko iz Brda, katere sin je pobegnil od partizanov. Zanje so zahtevali najstrožjo kažen, ker je javno govorila, da raje vidi svojega sina v taborišču (kamor so ga poslali Italijani), kot da pade v partizanih. Ženska je v strahu vse priznala in spustili smo jo domov. Zajokala je, ko sem ji rekel, da ne vem, če ne bi tudi moja mati rekla kaj takega. »Terenci« so bili osupli in trdili so, da bo izdala taborišče.

— Pa kaj zato? — sem jim odgovoril. — Se bomo pa preselili.

Kmalu po prihodu v Dolomite sem poslal pismo CK KPS, v katerem sem jih opozoril na slabosti in napake, ki sem jih opazil. Nekateri tovariši so me opozarjali, naj tega ne delam, ker se lahko zgodi, da odidem v »trinajesti bataljon«, kar je pomenilo, da bi lahko enostavno »izginil«. Kljub temu sem storil tisto, za kar sem bil prepričan, da je moja dolžnost in obveznost. Kmalu za tem me je poiskal eden od poveljujočih, na čigar delo in obnašanje so se v precejšnji meri našale moje kritične pripombe, ki sem jih bil navedel vpismu.

— No, Matjažek. Kakšen močan veter iz CK naj bi zapihal, da bi ozdravil stanje v Dolomitih? — me je nenadejano vprašal.

Pomislil sem na vse najhujše, ker mi je bilo jasno, da navaja moje besede iz pisma. Toda proti meni se je prijateljsko obnašal in zahteval je, naj tudi jaz pomagam pri odpravljanju storjenih napak. Navzočnost CK in glavnega poveljstva smo začutili na vseh področjih.

Nikoli ne bom pozabil na »Jožefovo« leta 1943, ki sem ga preživel v Belški grapi. Bataljon v katerem sem bil politični komisar, se je znašel v zanki, obkoljen z vseh strani. Na vrhu Grmade so nas čakali Nemci, od katerih nas je ločila le visoka pregraja bodeče žice in minirana »italijansko-nemška državna meja«. Obstreljevali so nas s težkimi strojnici, na vseh dominantnih točkah pa so se že zgodaj zjutraj pojavili belogardisti in Italijani. Neusmiljeno so nas zasipali s puškinim in strojničnim ognjem, ob tem pa še obstreljevali s trombloni in minometi. Nikjer ni bilo nobenega zaklona, povsod samo brisani prostor. Takrat sem se prvič znašel v skoraj nerešljivem položaju, kot v mišnici. Borci so padali drug za drugim. Moj stari tovariš »Dominik«, s katerim sva skupaj sodelovala pri akcijah v Ljubljani, je sedel poleg mene, da bi za trenutek predahnil. V tistem trenutku je neki novi partizan dvignil bel robec in začel kričati, naj se predamo. Stekel sem k njemu. Bil je ves iz sebe od strahu in znova me je začel rotiti, naj se predamo, da smo izgubljeni, da za nas ni nobene pomoči in da bomo vsi popadali. Prav takrat pa se mitraljezec Miloš obrne k meni:

— Tovariš komisar, bi jurišali? — In že se je gromki klic »na juriš« razlegel čez dolino.

Zamisel o preboju kot da nam je vlila novo moč. Skupina tridesetih se je pognala, le »Dominik« se ni ganil. Stresel sem ga, pa je ostal negiben: še vedeli nismo, da je mrtev.

Prebili smo se do ceste Ljubljana—Polhov Gradec in preostalo nam je le še kakih 300 metrov, da prek travnika sredi belega dne pretečemo do Gradaščice. Tolklo je z vseh strani. Nekateri borci so padali, drugi pa ranjeni nadaljevali tek za življenje. Padlemu borcu sem uspel vzeti puško in padlemu intendantu tudi njegov nahrbtnik. Zaradi tega sem zaostal. Brez daha in moči sem se skril za kup gnoja. Imel sem le še kakih dvajset metrov do rešitve v mrzli Gradaščici. Dve minuti sta bili dolgi kot večnost. Spomnil sem se na mater, strojnični rafali pa so orali zemljo okoli zadnjega, ki se je prebijal.

Je to mogoče, da nisem ranjen? Še se godijo čudeži. Dvajset se nas je rešilo in le pet nas ni bilo ranjenih.

S prebojem smo obrnili pozornost sovražnika nase in tako se je še precej borcev, ki so ostali v obroču, na razne načine rešilo.

Vsi smo se zasmeli, ko sem iz rešenega intendantovega nahrbtnika potegnil veliko šunko in v njej zagledal — dve krogli.

Sovražnik je krenil v še eno ofenzivo, iz katere pa smo prišli brez izgub. Kljub temu pa je bilo sklenjeno, naj se glavnina odreda umakne iz Dolomitov.

Ko smo nad Verdom prešli čez železniško progo Ljubljana—Trst, sem se še zadnjikrat ozrl proti Ključu in Grmadi ter s pogledom zajel našo »Dolomitsko republiko«. Obkrožali so jo gozdnati bregovi, za njimi so v daljavi, v svitu novega dne že rumeneli planinski grebeni. Zajela me je otožnost, ker sem moral zapustiti področje pod »dolomitsko zvezdo«, kjer sem, čeprav le za kratek čas, občutil prvi dih svobodnega življenja in zanos ustvarjanja sanj o boljši in pravičnejši družbi. Solznih oči sem se spomnil Rudija, Kajtimira, Matjaža in malega Bojana, ki so ostali na večni straži »Dolomitske republike«.

dr. Branko Karapandža-Matjažek

NARODNI HEROJI

Brajnik Edo, 16. 7. 1922, Kamnik
Bukovec Franc, 14. 3. 1910, Šmartno
Česnik Milan, 1. 6. 1920, Ljubljana
Dolničar Vladimir, 13. 3. 1919, Šujica
Družina Andreana-Olga, 6. 1. 1920, Trst
Hribernik Rudolf, 10. 4. 1921, Horjul
Jančar Lizika, 27. 10. 1919, Maribor
Kucler Antonija, 2. 1. 1896, Lesno brdo
Miklavc Vlado, 10. 5. 1918, Ljubljana
Molek Jakob, 20. 7. 1914, Rovte
Mavsar Lado, 23. 6. 1923, Notranje Gorice
Pehaček Rado, 5. 12. 1913, Ilirska Bistrica
Reganzin Zorka, 25. 12. 1921, Polje
Vidmar Anton, 3. 1. 1917, Verd
Voljč Ignac-Fric, 4. 7. 1904, Vrhnika
Zabukovec Milan-Miloš, 16. 4. 1923, Zadobrova

NOSILCI SPOMINSKEGA ZNAKA 1941

Alič Franc, 27. 1. 1910, Notranje Gorice
Anžin Marija, 7. 9. 1913, Zgornje Gameljne
Babnik Andrej, 20. 11. 1913, Ljubljana
Babnik Franc, 30. 1. 1912, Dravljje
Brajnik Edo, 16. 7. 1922, Kamnik
Cankar Franc, 10. 11. 1907, Polhov Gradec
Cankar Janez, 27. 12. 1906, Vrhnika
Cerk Anton, Borovnica
Curk Anton, 26. 11. 1924, Ljubljana
Debevc Anton, 23. 11. 1923, Vrhnika
Dolinar Milan, 6. 11. 1921, Šiška
Dolničar Alojz, 16. 6. 1924, Šujica
Dolničar Janez, 31. 8. 1921, Šujica
Družina Andreana-Olga, 6. 1. 1920, Trst
Grabeljšek Karel, 18. 10. 1906, Vrhnika
Hribar Janez, 8. 10. 1918, Borovnica
Hribernik Rudolf, 10. 4. 1921, Horjul
Igličar Franc, 31. 5. 1905, Plešivica
Isakovič Mira, 1. 2. 1925, Šiška
Jakomin Jože, 4. 2. 1918, Vnanje Gorice
Janežič Lado, 2. 2. 1923, Ljubljana
Janša Janko, 13. 3. 1920, Lesno brdo
Japelj Jože, 19. 9. 1903, Vnanje Gorice
Jarc Anton, 18. 5. 1904, Podpeč-Preserje
Jeraj Adolf, 22. 8. 1911, Horjul
Jerina-Lah dr. Pavla, 17. 2. 1915, Borovnica
Kerševan-Grobler Malči, 9. 8. 1914, Šiška
Kirn Rajko, 30. 7. 1922, Breg pri Borovnici
Kirn Viktor, 4. 2. 1921, Breg pri Borovnici

Kladivar Jože, 8. 8. 1917, Ljubljana
 Klobučar Viktor, 16. 4. 1921, Vrhnika
 Kolman Stane, 25. 4. 1925, Šiška
 Korenčan Viktor, 28. 7. 1897, Horjul
 Kovač Anton, 11. 2. 1916, Šiška
 Kovač Polona, 1. 1. 1922, Šiška
 Kovič-Žičkar Milka, 9. 9. 1923, Šiška
 Kramar Anton, 31. 12. 1910, Logatec
 Kucler Albin, 22. 2. 1916, Lesno brdo
 Leben Janko, 3. 9. 1920, Polhov Gradec
 Leskovec Anton, 21. 5. 1909, Vrhnika
 Leskovec Ivana, 29. 5. 1912, Vrhnika
 Leskovec Jakob, 24. 4. 1905, Vrhnika
 Logar dr. Cene, 14. 7. 1923, Horjul
 Logar Milan, 11. 5. 1923, Horjul
 Malavašič Adolf, 25. 1. 1910, Vrhnika
 Marenče Anton, 20. 5. 1910, Šiška
 Matoh Ivan, 2. 7. 1912, Šiška
 Menard Kajetan, 4. 8. 1912, Vrhnika
 Merlak Jože, 22. 2. 1917, Bistra
 Mihevc Jakob, 10. 10. 1912, Žibršce
 Miklavc Angela, 6. 6. 1897, Vrhovci
 Miklavc Justin, st. Vrhovci
 Miklavc Justin, 6. 4. 1921, Vrhovci
 Molek Jože, 29. 3. 1911, Breg pri Borovnici
 Mravlje Jože, 16. 4. 1913, Podpeč-Preserje
 Muha ing. Gašper, 25. 12. 1912, Horjul
 Nagode Jože, 20. 2. 1926, Rovte
 Novak Cveto, 28. 2. 1922, Tacen
 Novak Zvone, 1922, Vič-Vrhovci
 Oblak Anton, 9. 1. 1914, Notranje Gorice
 Oblak Janez, 5. 12. 1907, Horjul
 Opeka Marija, 8. 12. 1912, Verd
 Oven Franc, 9. 3. 1912, Dravljce
 Pasetta Franc, 21. 11. 1919, Vrhnika
 Pečenik Matija, 13. 1. 1925, Dobrova
 Pehaček Rado, 5. 12. 1913, Ilirska Bistrica
 Pehaček Valentina, 17. 12. 1920, Logatec
 Petelin Franc, 28. 1. 1911, Brezovica
 Pezdir Anton, 20. 1. 1916, Vnanje Gorice
 Pezdir Ciril, 31. 3. 1908, Vnanje Gorice

Pokovec Franc, 16. 2. 1921, Ljubljana
 Popit Franc iz Vrhnik
 Potočnik Roman, 25. 9. 1909, Vnanje Gorice
 Potočnik Vera, 1. 11. 1921, Kamnik
 Prebil Zdravko, 1. 1. 1913, Podsmreka-Dobrova
 Riha Lado, 21. 6. 1920, Dobrova
 Rupnik Franc, 1. 5. 1915, Kalce
 Sečnik Peter, 26. 7. 1917, Butanjeva-Horjul
 Selan Ivan, 19. 5. 1914, Notranje Gorice
 Simšič Jože, 9. 3. 1914, Laze
 Sluga Jože, 29. 10. 1904, Štefanja gora
 Stanovnik Aleš, 1. 7. 1924, Horjul
 Stanovnik Janez, 4. 8. 1920, Ljubljana
 Šinkovec Ferdinand, 14. 1. 1912, Vrhnik
 Štrekelj Franc, 28. 2. 1922, Dobrova
 Terčič Alojz, 26. 2. 1905, Sinja gorica
 Trobec Franc-Ivan, 5. 12. 1913, Vižmarje
 Verbič Andrej, 26. 5. 1920, Vrhnik
 Verbič Jože, 11. 11. 1911, Log
 Voljč Ignac-Drčar, 17. 7. 1917, Vrhnik
 Vrhovec Jakob, 28. 4. 1913, Kozarje
 Vrhovec Stanislav, 24. 10. 1922, Vrhovci
 Vrhovec Vinko, 5. 10. 1923, Vrhovci
 Vrhunc Janez, 26. 2. 1921, Vič
 Zabukovec Milan-Miloš, 16. 4. 1923, Zadobrova
 Zadnikar Viktor, 21. 4. 1909, Hruševo
 Zalar Antonija, 8. 1. 1913, Breg
 Založnik Alojz, 10. 6. 1902, Notranje Gorice
 Zdešar Anton, 17. 10. 1921, Horjul
 Zibelnik Pavle, 9. 1. 1910, Podutik

PADLI PRVOBORCI

Bukovec Franc, 14. 3. 1910, Šmartno
Česnik Milan, 1. 6. 1920, Ljubljana
Dolničar Vladimir, 13. 3. 1900, Šujica
Jančar Lizika, 27. 10. 1919, Maribor
Kucler Antonija, 2. 1. 1896, Lesno brdo
Miklavc Vlado, 10. 5. 1918, Ljubljana
Molek Jakob, 20. 7. 1914, Rovte
Mavsar Lado, 23. 6. 1923, Notranje Gorice
Novak Marjan, Vič
Reganzin Zorka, 25. 12. 1921, Polje
Stanovnik Stanko, Horjul
Voljč Ignac-Fric, 4. 7. 1904, Vrhnika
Zalar Anton, Borovnica

KAZALO KRAJEV, ENOT IN IMEN

A

Abesinija — 52
 Abraham Ciril — 83
 Abraham Jože — 83
 Adlešič dr. Jure — 36, 37, 43, 46
 Admont — 442
 Afrika — 99, 443
 Ahčan Lada — 55
 Ajdovščina — 464, 545, 574, 585
 Albanija — 35
 Albreht Jože — 239
 Alič Franc — 116
 Ambrosio Vittorio — 39
 Ambrožič Lado-Novljan — 457, 472
 Amerika — 60, 86, 596
 Andora — 663
 Anglija — 484
 Armade:
 NOVJ:
 četrti — 641, 642, 644
 zavezniške:
 5. ameriška — 641
 8. angleška — 641
 italijanske:
 druga — 42, 129
 Armadne skupine:
 »B« nemška — 440
 Avsenek Viktor — 277, 278, 280
 Avstrija — 32, 41, 52, 441, 551, 585, 641
 Avšič Jaka — 255, 416, 437—439

B

Babna gora — 54, 63, 112, 118, 120, 129, 136, 137, 144, 146, 148, 166, 167, 183, 234, 235, 238, 249,

250, 252, 254, 319, 331, 336—340, 343, 360, 368, 375, 381, 382, 390, 393, 396—398, 401—408, 413—415, 425, 462, 540, 658, 664
 Babnik Andrej — 26, 80, 85, 147, 164, 264, 310, 416
 Babnik Franc — 26, 58, 59, 285, 425
 Babnik Miha — 56, 58, 307
 Babnik Štefan — 58
 Badoglio Pietro — 434
 Bajt Janez — 616, 617
 Bakar — 448
 Balkan — 24, 32, 441, 615, 625
 Barje, glej Ljubljansko barje
 Barnbeck (nem. polk.) — 441
 Bartol Mirko — 240
 Bastič Alojz — 241, 327, 334, 623
 Baška grapa — 551, 552
 Bataljoni:
 NOVJ:
 — Cankarjev — 121, 125, 129
 — Kamniški — 112, 113, 124, 129
 — Kokrški — 129
 — Krimski — 275
 — Levstikov — 418
 — Logaški — 463, 466
 — Lukov — 238
 — Poljanski — 129, 179—181, 184
 — Ronkov — 361
 — Storžiški — 112
 — Šerčerjev — 76, 112, 121—124, 150, 265
 — Šiškov — 182, 183, 304

italijanski:

- 2. posebni — 413, 414
- 3. fašistične milice — 205
- 3. kraljevih karabinjerjev — 136
- 3. planinski črnih srajc — 131
- črnih srajc — 124
- 5. železniški (inženirski) — 124, 131
- 7. inženirski — 131
- 10. finančne straže — 131
- 11. bersaljerski — 38
- 21. črnih srajc — 413, 414
- 110. mitralješki — 132
- 211. železniški — 131
- 221. teritorialni mobilizacijski — 106, 116, 131

nemški:

- 10. gradbeni — 157, 184, 185, 190
- 48. tankovskih lovcev — 442
- 171. rezervni policijski — 185, 190
- 322. deželnih strelcev — 176
- 325. rezervni policijski — 133
- 857. deželnih strelcev — 176
- 922. deželnih strelcev — 133, 176, 181

kvislinški:

- 1. legije smrti — 239, 241, 394, 395, 403
- 1. SNVZ — 489
- 2. udarni (Rupnikov) — 482, 486, 562, 564, 566
- Štajerski — 97

Bavec Tone — 84, 85, 110

Bavšek Franc — 119

Bebler dr. Aleš — 49

Begunje na Gorenjskem — 340

Begunje pri Cerknici — 198, 237, 238

Bela krajina — 198, 295, 560, 591, 642

Belgija — 35

Belica — 192, 234, 393, 395, 401, 404

Belica (potok) — 395, 529

Beličič Vinko — 90

Belo — 249, 301, 393, 399, 401, 402

Belorusija — 99

Belška grapa — 75, 112, 116, 287, 301, 315, 340, 393—395, 397, 398, 401, 405—407, 415, 417, 665

Benčan Franc — 83

Benčan Peter — 83

Benčič Drago-Brkin — 162, 164, 220, 326

Beograd — 32, 37, 40, 90, 405, 414, 492, 600

Berce (postojanka) — 632

Berdajs Franc — 56, 57, 282, 284

Berlič Rok — 57, 283

Berlin — 36, 550

Berlot Anton — 597, 608

Bernik Janez — 115

Bevke — 75, 85, 103, 118, 146, 216, 217, 225, 264, 265, 304, 330, 419, 458, 467, 541, 619, 642, 644

Bezenica — 146, 250, 258, 270, 338, 381, 388, 390, 405, 407—410, 415, 417

Bezeniški graben — 321, 396, 413

Bezuljak — 237, 238, 326

Bihać — 347, 656

Bileća — 76

Bistra — 65, 68—72, 75, 76, 119, 122, 172, 238, 423, 536, 537, 616

Bistra (r.) — 75, 122

Bizjak Anton — 278

Bizjak Ivan-Janko — 114, 115

Bizjak Milan — 608

Blatna Brezovica — 68, 72, 85, 103, 167, 264, 265, 304, 423, 525, 526, 528, 619, 620, 624

Blatno jezero — 641

Blaž (kmetija) — 626, 632

Bled — 176

Blegoš — 32, 571

Blekova vas — 82, 84

Bloke — 476

Bloška planota — 32, 560

Bohinj — 447

Bojne skupine:

- 1. SD — 481, 482
- 2. SD — 481

— 3. SD — 481
 — 4. SD — 481
 — 5. SD — 481, 486, 487
 — 7. SD — 481
 Bokalce — 266, 306, 307, 345, 377
 Bokaški grad — 280
 Bolgarija — 35
 Bologna — 641
 Bonča Ivan — 213
 Bonča Pavla — 213
 Bor Matej — 316
 Borovnica — 25, 29—31, 65, 66,
 69, 72, 76, 77, 81, 85, 105—107,
 109, 110, 115, 117, 119, 121, 131,
 171, 172, 198, 210—212, 240, 251,
 292, 389, 390, 439—441, 449, 467,
 480, 486, 490, 491, 505, 514, 515,
 536, 537, 556—558, 618, 620,
 639, 642
 Borovniški most — 171, 440, 536,
 557, 639
 Borštnar Marjan-Tarzan — 292
 Bosanski Petrovac — 657
 Bosiljevo — 287
 Bosna — 9, 247, 255, 584, 656,
 658, 659
 Božič Anton — 498
 Božič Nada — 498
 Bračič dr. Avgust — 608, 612
 Bračič Mirko — 71, 72, 105, 110,
 146—148
 Bradeško Ludvik-Iztok — 610
 Brajnik Edo-Štefan — 56, 58
 Bratkovič Peter-Zvone — 54, 55
 Bratuljič Viktor — 240
 Bravničar Dušan-Veljko — 57
 Brdo (pri Ljubljani) — 29, 51,
 53—55, 108, 110, 134, 135, 167,
 168, 195, 210, 215, 261, 277—279,
 308, 392, 515, 538, 618, 619, 663,
 664
 Breclj dr. Marjan-Miha Boršt-
 nik — 253, 416, 655
 Breg pri Borovnici — 65—68, 77,
 107, 118, 134, 210, 211, 419, 524,
 526, 558, 616, 620
 Brelih ing. Miloš-Miha R. —
 298—301
 Brence (komandir NZ) — 620
 Brence (postojanka) — 634
 Brenčič France — 73

Brenčič Janez-Ciril — 26, 73,
 619
 Brenčič Jože — 73, 228, 229
 Breseljnik Ivan — 58
 Brezje — 54, 60, 135, 166—168,
 235, 251, 270, 336, 340, 343, 381,
 390, 395, 410, 416, 417, 425, 532,
 541, 636, 642, 660
 Breznica — 571
 Brezovec Alojz — 459, 471
 Brezovica pri Borovnici — 77,
 240, 265, 439, 440, 449, 454, 537
 Brezovica pri Ljubljani — 53—
 55, 85, 106, 116, 120—122, 131,
 134, 135, 166, 167, 194, 195, 213,
 214, 233—236, 239—241, 244,
 277, 292, 295, 304, 321, 332, 357,
 381, 389, 390, 469, 481, 486, 489,
 490, 507, 508, 538, 540, 661
 Brežice — 41, 478
 Brežič Ivan — 213
 Brilej dr. Jože-Bolko — 658
 Brigade:
 NOVJ:
 — 1. SNOUB »Toneta Tomši-
 ča« — 361, 416, 417, 434,
 438, 440, 490, 491
 — 1. VDV — 588—590
 — 2. SNOUB »Ljube Šercer-
 ja« — 112, 244, 314, 325,
 329—331, 341, 342, 361, 417,
 430, 434, 436—439, 457, 463,
 490, 491
 — 3. SNOUB »Ivana Gradni-
 ka« — 434, 490—492, 494,
 496, 498, 499, 545, 562, 563,
 565, 567, 571—573, 576, 578,
 580, 605, 626, 627, 629
 — 4. SNOUB »Matije Gubca«
 — 434, 557, 657
 — 5. SNOUB »Ivana Cankar-
 ja« — 434, 557, 656, 657
 — 6. SNOUB »Slavka Šlan-
 dra« — 434
 — 7. SNOUB »Franceta Pre-
 šerna« — 434—436, 439, 456,
 459, 461, 470, 471, 473, 499,
 500, 517, 546, 564, 567, 570,
 572, 576, 578, 581, 605, 626,
 632—634, 638

- 8. SNOB »Frana Levstika« — 456, 558
 - 9. SNOB — 558, 560
 - 10. SNOB »Ljubljanska« — 457—459, 558—560
 - 11. NO XXIX. divizije — 642
 - 13. NO XXIX. divizije — 642
 - 13. SNOB »Mirka Bračiča« (Loška) — 490, 491
 - 14. NO XXIX. divizije — 642
 - 15. SNOB »Belokranjska« — 557, 558
 - 16. SNOB »Janka Premrla-Vojka« — 471, 473, 496, 498—500, 545, 564, 566—572, 576, 605, 627, 629—632, 634, 638
 - 18. SNOB »Bazoviška« — 574, 578
 - 19. SNOB »Srečka Kosove-la« — 573, 574, 578, 630
 - 20. INOB »Triestina d'Assalto Garibaldi« — 573, 574, 578, 587
 - Goriška — 498
 - četniške:
 - Gorjanci — 445
 - Krim — 445
 - Nanos — 445
 - Triglav — 445
 - Brinov grič — 296, 385, 386
 - Brložnik — 571
 - Brod-Logatec — 214
 - Broz Josip-Tito — 9, 18, 20, 484, 523, 561, 591, 594, 598, 604, 637, 649, 656, 658
 - Brus Jaka — 424
 - Budimpešta — 641
 - Buh — 571
 - Bukovec Franc-Jože Ježevnik — 160, 162, 163, 244, 245, 275, 310
 - Bukovje — 551
 - Bukovnik Slavko — 140
 - Bukovo — 551
 - Bukovski grad — 261
 - Bukov vrh — 417, 423, 500
 - Bunde Lojze-Rok — 254, 268
 - Burić Rudolf — 278
 - Büscher (nem. por.) — 624
 - Butajnova — 27, 28, 30, 61, 62, 176, 179, 182, 192, 197, 198, 213, 234, 239, 297, 569, 570
- C**
- Cankar Ivan — 652
 - Casar Franc — 91, 242
 - Cefuta Peter-Gad — 148—150, 163
 - Celarje — 406, 510
 - Celarski graben — 430
 - Celje — 442
 - Centralni komite KPS — 5, 8, 9, 16, 18, 19, 35, 48, 54, 64, 65, 80, 84, 150, 159, 186, 226, 253, 276, 277, 295, 310, 313, 323, 329, 360, 366, 368, 375, 378, 416, 423, 427, 441, 448, 453, 455, 475, 477, 515 do 522, 524—526, 530—533, 535 do 537, 539, 540, 617, 651, 659, 663—665
 - Cerkljanski vrh — 473, 579
 - Cerkljansko — 492, 494, 499, 543, 571, 605, 641
 - Cerklje ob Krki — 41
 - Cerknica — 147, 151, 154, 156
 - Cerkno — 494, 508, 579
 - Cesta — 147, 151, 154, 156
 - Churchil Winston — 598
 - Cihak Drago — 57, 283—285
 - Cimperman Stane — 278
 - Cirk Tone — 65
 - Cizelj Ana — 57
 - Cizelj Ferdinand — 57
 - Col — 543, 548, 562, 585, 587
 - Crnica Ante — 81, 85, 110
 - Curk Anton-Gorjan — 26, 146—148, 150, 163, 164, 326
 - Cvelbar Jože — 196—201, 206, 207
 - Cvetković Dragiša — 35
- Č**
- Čabar — 448, 616
 - Čadež Anton — 212
 - Čamernik Lovrenc — 212
 - Čatež — 207
 - Čekovnik — 552
 - Čelo — 74

Čepelnik Mirko-Mirko — 411,

412

Čeplje — 194, 252, 291

Čepon Janez — 211

Čepon Jože — 60

Čepovan — 410, 587

Čergan Lojze — 299, 301

Čermak Josip-Joco — 450

Černe Franc — 52

Černe Olga — 213

Česen Lojze — 108

Česnik Milan — 52, 54

Češkoslovaška — 32, 52

Čete:

NOVJ:

— Borovniška — 71, 110, 121

— Dolomitska — 416, 418

— Horjulska — 148

— Kožlješka — 71

— Krimska — 145

— Martinova — 145, 146, 150

— Mengeško-moravska — 112
do 114

— Padeška — 275

— Poljanska — 121

— Primorska — 120

— Prva kranjska — 113

— Rakovška — 161, 162, 164,
171, 172

— Rašiška — 62, 110, 120

— Samotorška — 110—112,
115, 116, 120, 121, 125, 126,
256, 326

— Tržiško-kranjska — 112

kvislinške:

— 1. posadna — 481, 486

— 2. posadna — 481, 486

— 3. posadna — 481, 486

— 4. posadna — 481, 486

— 5. posadna — 481, 486, 489

— 6. posadna — 481, 487

— 7. posadna — 487, 508

— 10. SNVZ — 489

— 13. posadna — 489

— 15. SNVZ — 487, 489

— 19. posadna — 487

— 42. posadna — 481, 488, 489

— 43. posadna — 481, 488

— 44. posadna — 481, 488

— 45. posadna — 481, 488

— 46. posadna — 488

— 65. rekrutna — 487

— 66. rekrutna — 487

— 70. posadna — 488

— 72. posadna — 488

Čevica — 82, 106

Čretež — 171

Črna gora — 255, 571

Črna vas — 251, 295, 416

Črniče — 548

Črni Marjan — 110

Črni vrh (k. 708) — 182, 186

Črni vrh (k. 1288) — 573, 579

Črni vrh (nad Idrijo) — 120, 121,
133, 296, 428, 452, 463—466, 489,
496, 503, 542, 543, 546, 548, 551,
555, 561—563, 566, 574, 577, 585,
602, 605

Črni vrh (nad Polh. Gradcem)
— 28, 30, 121, 125, 133, 149,
156—158, 175, 180, 186, 195, 250,
275, 490, 496, 498, 507, 529, 530,
564, 570, 572, 580, 616, 619, 630,
631, 634

Črnuče — 441

D

Dachau — 301

Dalmacija — 32, 584, 641

D'Amico (it. kap.) — 208

Danska — 35

Davča — 492, 494

Debeli hrib — 28, 292, 339, 390

Debevec Anton — 119

Debevec Franc-Miha — 77, 514

Debevec Ivan — 119, 514

Dedič Franc — 61, 62, 200

Delnice (pri Rakeku) 110

Demšar dr. — 566

Demšar Janez-Jernej — 67, 68,
421

Demšar Stanislav — 214

Denvir John-Frenk 112—114

Dermastia dr. Marjan — 656

Dežan Rudi-Jelko — 326

Deželak Darinka — 26

Divača — 642

Divizije:

NOVJ:

— 14-ta — 74, 110, 329, 434—
436, 439, 440, 455, 490, 557

- 15-ta — 434, 557
- 18-ta — 446, 456, 458, 558—560
- 29-ta — 642
- 30-ta (Goriška) — 498, 543, 545, 546, 573, 581, 605, 630—632
- 31-ta (Triglavska) — 329, 470—472, 492, 494, 496—499, 501, 502, 504, 524, 545, 563, 565—568, 571—574, 576, 579 do 581, 583, 588, 599, 601, 603, 605, 614, 622, 623, 626 do 630, 632—635, 638, 648
- italijanske:
 - »Cacciatori delle Alpi« — 124, 175, 336, 341, 380, 393, 394, 403, 412, 414
 - »Granatieri di Sardegna« — 70, 130, 131, 136, 143
 - »Isonzo« — 38, 39
 - »Macerata« — 233
 - »Re« — 37
- nemške:
 - 24. oklopna — 440
 - 71. pehotna — 440, 441
- četniške:
 - slovenska planinska — 445
- Divizioni:
 - 50. topniški (it.) — 133
 - 734. protiletalski (nem.) — 442
- Dobec — 237
- Dobovičnik Stane-Krt — 74
- Dobračeva — 632, 641
- Dobrova — 38, 53, 54, 85, 103, 114—116, 125, 131, 134, 136, 156, 166, 167, 170, 182, 187—194, 209, 211, 214, 224, 225, 233—235, 241, 246, 249, 251, 261, 262, 269, 270, 277, 292, 298, 305, 319, 336, 338, 340, 375, 376, 381, 382, 384, 390, 391, 393—396, 400, 405, 410, 412, 416, 449, 467, 469, 476, 480, 489, 507, 509, 514, 515, 527, 538, 539, 571, 580, 605, 619, 624, 636, 638, 660
- Dobrovska dolina — 191
- Dobrovski hrib — 28, 166, 398, 402, 407
- Dobrovsko polje — 416
- Dol pri Borovnici — 65, 68, 72, 77, 119, 211, 212, 537
- Dol pri Brezovici — 131
- Dolanc Stane — 164
- Dole (Hotedršica) — 576
- Dole (Veharše) — 546
- Dolec — 123
- Dolenc Franc — 464, 590
- Dolenja vas — 63, 182, 325, 367, 396
- Dolenji Logatec — 28, 38, 78, 80, 82, 84, 85, 132, 210, 211, 424, 516, 520—522, 563, 602, 618, 642, 644
- Dolenjska — 5, 25, 74, 128, 146, 169, 170, 173, 194, 196, 198, 207, 233, 250, 265, 287, 300, 321, 330, 383, 384, 395, 416—418, 430, 435, 446, 456, 458, 462, 468, 473, 478 do 481, 485, 523, 529, 538, 551, 560, 562, 641, 642, 656, 659
- Doležal Drago — 214
- Dolgan Ervin — 56
- Dolhar (borec) — 105
- Dolinar (postojanka) — 632
- Dolinar Ivan — 242
- Dolinar Milan — 108
- Doljak Nada — 85, 213
- Dolnice — 58, 131
- Dolničar Alojz — 114, 266
- Dolničar Ivan — 114
- Dolničar Lado — 53, 112
- Dolničar Lado-Rudi Robida — 53, 62, 163, 309, 311, 379, 397, 403
- Dolomiti — 6, 9, 10, 15, 17—19, 21, 23—27, 29, 31, 32, 37, 41, 50, 51, 54, 55, 69, 72, 82, 101, 103, 105, 110, 111, 113, 115, 116, 119 do 122, 124—126, 128—130, 133, 134, 139, 144—146, 161, 163, 166, 169—171, 173—177, 179, 181—183, 185, 186, 190—193, 195—197, 199, 204, 212, 215, 222, 224 do 226, 232, 233—237, 239, 246, 248—256, 267, 268, 274—276, 280 do 282, 284, 287, 289, 292—298, 301, 304—306, 317, 319, 323, 325, 330, 331, 340, 342, 343, 347, 349 do 351, 360—362, 381, 384, 386, 395, 397, 406, 410, 414—422, 425

do 432, 435—437, 439, 446, 448,
450, 453—459, 462, 465, 467—
472, 474—476, 478, 480—482,
485—490, 492—504, 506, 507,
509—512, 514—516, 523, 529,
534—536, 539, 542, 543, 545—
547, 550—552, 555, 561—568,
570—574, 578—584, 588, 595—
597, 599—603, 605, 606, 609, 613
—617, 619, 621, 623, 624, 626,
630—635, 638, 641—649, 656—
660, 663, 664, 666

Domžale — 441

Dornberk — 585

Draga — 128

Dragar Anton-Nedeljko — 411,
456

Dragomer — 54, 118, 212, 321,

Draksler Jože-Polh — 255, 260,
344, 657

Draksler Marija-Marjana — 56,
58

Drašler Karel — 450

Dravljje — 56—59, 85, 107, 108,
122, 131, 134, 156, 189, 192, 214,
235, 239, 252, 254, 277, 283, 284,
289, 290, 292, 305, 307, 333, 334,
338, 343, 381, 382, 449, 460, 467,
469, 480, 487, 538, 541, 618

Dražica — 77, 439

Dražovnik — 193

Dremelj Franc-Aco — 302, 415

Drenov grič — 28, 61, 69, 75, 85,
146, 166, 167, 191, 195, 198, 214,
218, 234, 246, 249, 251, 263—265,
304, 333, 419, 423—425, 430, 453,
458, 478, 515, 530, 531, 533, 534,
618—620, 623

Drnovec Dolores — 47

Drnovšek Bogo — 81

Družina Andreana-Olga — 318,
323

Držaj Bojan — 83

Dugonjić Rato — 255, 416, 656

Duhovnik Tone — 208, 241

Dunaj — 35

Dvor pri Polh. Gradcu — 28, 63,
109, 116, 140, 144, 156, 166, 182,
183, 187, 192, 234, 249, 250, 271,
319, 336, 358, 360, 367, 375, 393,
395, 400, 401, 403, 414, 462

E

Erbežnik Francka — 280

Erbežnik Janez — 279, 280

Erbežnik Lojze — 279, 280, 425,
514

Erlah Drago — 290

Erlich dr. Lambert — 87, 90, 92,
93

Eržen (hrib) — 179, 570

Eržen Edvard-Kmetič — 425,
426, 514

Evropa — 32, 509, 657

F

Fajfar Tone — 50, 251, 255, 259,
282, 345, 346, 349, 651, 655

Fanouš ing. Emer — 87

Fantini Guido — 464, 465

Fefer Francka — 26, 74

Ferenc Tone — 442

Ferkolj Jože — 239

Ferlež Ivan — 26, 185

Filipič Alojz — 290

Filipič Anton — 214

Filipič Lojze-Miha — 56, 411

Flander Bogo-Klusov Joža —
287

Fortuna Franc — 75

Fortuna Ivan — 215

Fortuna Matevž-Srnjak — 421

Frakelj Franc — 242

Francija — 35, 52, 556

Franco Francisco — 32, 356

Friedrich (nem. por.) — 624

Furlanija — 448

Furlan Jože-Bogdan — 328, 619

G

Gabrje — 53, 55, 103, 114, 134—
136, 138—141, 144, 166, 189, 193,
194, 211, 234, 235, 246, 249, 250,
253, 254, 267, 284, 285, 300, 301,
306, 307, 323, 338, 343, 344, 368,
381, 392, 396, 401, 412

Gabrč — 564, 567, 579—581, 583,
584

Gabrovšek Ciril — 119

Gabrška gora — 182, 183

Gačnik Jože — 619

- Gambara Gastone — 244, 352, 356
 Ganzitti-Kozjek Marija — 75
 Ganzitti Rudolf-Gad — 277, 282
 Geoheli (kaplan) 207, 208
 Giamminola (fašist) — 205
 Glavač Franc — 87, 88
 Glavni štab Slovenije — 5, 9, 11, 18, 19, 53, 54, 99, 103, 111, 112, 115, 120, 121, 126, 128, 159, 160, 163, 166, 169—171, 174, 179, 184, 224, 225, 233, 247, 248, 250, 255, 258—260, 281, 283—287, 289, 295, 299, 310, 316, 320, 323, 325, 330, 331, 341, 343, 344, 358, 360, 361, 364, 366, 368, 383, 388—390, 416, 434—436, 439, 440, 443, 447, 456, 457, 459, 465, 466, 470, 472—474, 476, 492, 496, 542, 556, 558, 560, 572, 580, 583, 584, 610, 621, 626, 642, 657, 659, 663, 665
 Glavno poveljstvo slov. partizanских čet, glej Glavni štab
 Glažuta — 128
 Glince — 53, 54, 57, 58, 131, 134, 189, 235, 334, 538
 Glinščica — 54
 Godec Ernest — 119
 Godnič dr. — 242
 Godovič — 32, 120, 133, 463, 464, 466, 489, 490, 495, 499, 500, 502, 542—546, 552, 553, 562, 564, 573, 574, 576
 Goli grič — 28, 234, 413, 417
 Goli vrh — 32, 626, 628, 629, 633
 Goljek — 28, 249, 339, 393
 Golnik — 254
 Golo brdo — 412
 Golob-Ziherl Ančka — 285
 Gonars — 243, 464
 Gora — 124
 Gore nad Idrijo — 566, 576
 Gorenja vas — 32, 37, 184, 494, 561, 564, 566—568, 571—573, 579—584, 599, 626, 630, 633, 634
 Gorenja vas pod Režišami — 214, 518
 Gorenja Trebuša — 503
 Gorenje (Postojna) — 586
 Gorenji Logatec — 28, 38, 78, 82, 132, 210, 211, 214, 424, 516, 519, 520, 522, 553, 563, 602, 618, 621
 Gorenjska — 6, 15, 24, 41, 110, 111, 120—122, 124, 125, 127, 129, 146, 149, 170, 174, 175, 179, 182, 184, 186, 195, 204, 233—235, 247, 251, 254, 256, 257, 275, 276, 282, 284, 287, 289, 292—294, 297, 310, 330, 331, 339, 341, 358, 377, 383, 384, 387, 395, 397, 415, 434, 437, 446, 457, 462, 492, 494, 501, 502, 506, 517, 551, 563, 581, 605, 626, 631, 641, 648, 659
 Gorica — 447, 448, 463, 552, 553, 555, 585, 642
 Goričica — 266, 440, 558
 Gorjanci — 298
 Gorkič Dušan — 326, 329
 Gornje Poljane — 124
 Gornji Rigel — 418
 Goropeke — 496, 498, 499, 626, 632
 Gorski Kotar — 19, 641
 Goršič Milko — 411
 Gosar dr. Andrej — 43
 Gostenčnik Nada — 531, 534
 Gostiša Jakob-Jokl — 505
 Gozd-Martuljek — 38
 Grabeljšek Karel-Gaber — 26, 77, 245, 263, 311, 421, 428, 452, 515
 Gradaščica — 28, 194, 234, 252, 269, 292, 377, 381, 393, 400, 402, 403, 414, 462, 665
 Gradišar Stane — 589
 Gradišče — 28, 29, 364
 Gradišnik Anton-Janoš — 65, 68, 70, 76, 122, 421, 514
 Gradišnik Tončka-Tota — 76
 Grahovo — 78
 Grahovo ob Bači — 551
 Grapa — 577
 Graška gora — 361
 Grazioli Emilio — 42—46, 48
 Grčarevec — 82, 83, 419, 455, 518 do 522, 547—549, 554, 555, 585, 586, 589, 590, 618, 621, 642
 Grčarice — 430, 446
 Grčija — 24, 35, 113
 Grčman Anton — 208
 Grda dolina — 364, 374

Grdadolnik Franc — 213
 Grdadolnik Franc (orožnik) —
 196, 200, 240
 Grdadolnik Leopold — 62
 Grdadolnik Stanko-Matičkov —
 196
 Gregorin Nace — 540
 Grintar Ciril-Gasper — 340
 Grmada — 27, 28, 234, 252, 393,
 398, 399, 665
 Grom Milan — 83
 Grom Viktor — 422, 423
 Gruden ing. Ivan — 300
 Gruden Milan — 608
 Grudnica — 588
 Grupacije:
 — XI. obmejnih straž — 175,
 176, 373
 — 50. obmejnih straž — 373
 — obmejnih straž XI. AK —
 132
 Grupe odredov:
 — I. gorenjska — 128, 170,
 175, 179, 183, 184, 190, 195
 — II. štajerska — 9, 128, 161,
 162, 166, 169—170, 173—187,
 190—192, 195, 196, 246, 304,
 309, 325
 — III. dolenska — 128, 148 —
 150, 159—161, 166, 170, 174,
 237, 244, 245, 247, 259, 297,
 312, 316, 319, 320, 325, 330
 — V. notranjska — 247
 Guček Milan — 439

H

Habič Peter — 263
 Habjan Franc — 213
 Halfaja — 99
 Hasberg (grad) — 547
 Henigman Bojan — 108
 Himmler Heinrich — 448
 Hitler Adolf — 32, 35, 36, 51, 433,
 550, 612
 Hlavče njive — 32
 Hleviša — 228
 Hlevni vrh — 629, 632, 633, 638
 Hočevar Stanko — 241
 Horjul — 28, 38, 54, 59—62, 103,
 111, 113, 116, 121, 126, 127, 131,

136, 147, 166, 167, 170, 176, 178,
 179, 181, 187, 188, 190—192, 198
 do 203, 205, 209—211, 225, 233,
 235, 241, 246, 249, 251, 256, 270,
 292, 325—328, 330, 332—335,
 358—360, 363—368, 374, 378,
 380—382, 386, 394, 396, 404, 424,
 425, 437, 441, 448, 453, 467, 469,
 476, 488, 489, 507, 508, 514, 515,
 527, 529—531, 533, 534, 564,
 567, 569, 580, 605, 616, 618—
 620, 623, 624, 630, 631, 636, 642
 Horjulska dolina — 27—29, 60,
 116, 136, 147, 148, 370, 377, 417
 Horjulščica — 377
 Hotedršica — 28, 32, 78, 82, 84,
 85, 132, 212—214, 220, 228, 239,
 249, 250, 319, 371, 394, 424, 453,
 455, 466, 488, 494—496, 500, 502,
 517, 518, 522, 542—547, 550, 553,
 554, 563, 564, 573—579, 586, 590,
 597, 608, 620, 624, 639
 Hrast Silvo-Džidži — 115, 416
 Hrastenice — 140, 144, 234, 271,
 412
 Hrašče — 547
 Hren Ignac — 241
 Hren Jože — 211
 Hrib — 68, 143, 179, 515, 524,
 526
 Hribar Anton — 589
 Hribar Rudi-Sergej — 150
 Hribarjevo — 124
 Hribernik Rudolf-Svarun —
 124, 149, 158, 347, 364, 384, 391,
 410, 437, 438, 450, 456—458, 461,
 462, 466, 471, 608
 Hruševje — 547, 553, 554, 586
 Hruševo — 54, 85, 103, 112, 134,
 139, 140, 142—144, 156, 167, 189,
 190, 193, 211, 230, 249, 250, 252,
 254, 261, 268, 270, 277, 280, 285
 do 287, 294, 298, 299, 301, 305
 do 307, 338, 341—344, 357, 381,
 386, 388, 391, 392, 398, 402, 415,
 515, 663
 Hrušica — 38, 232, 235, 419, 462,
 503, 522, 546, 562, 585—587, 613
 Hrvaska — 287, 298, 480, 625, 658

I

Idrija — 120, 133, 148, 212, 296,
428, 452, 463, 465, 473, 489, 490,
494, 498—500, 502—504, 542—
546, 550—553, 561—564, 566,
567, 573, 574, 580, 584, 585, 602,
605, 608, 627, 630
Idrijca — 494, 542
Idrijska Bela — 552
Ig — 237, 330, 458—460
Ilirska Bistrica — 585, 586, 642
Irak — 99
Iran — 99
Istenič Angela — 229
Istenič Franc — 228
Istenič Francka — 229
Istenič Nace — 60, 127
Istra — 434, 445, 446, 448, 467,
481, 641
Iška — 128, 171, 268, 296, 330
Iška grapa — 417
Iška vas — 416, 430
Iški Vintgar — 237
Italija — 24, 32, 33, 35, 36, 40,
41, 43, 44, 46—48, 73, 77, 110,
120, 173, 206, 210, 274, 301, 426
do 428, 430, 432, 433, 436, 440,
441, 443, 445—447, 449—452,
455, 458, 481, 483, 489, 513, 533,
536, 538, 551, 588, 590, 602, 615,
618, 638, 641, 647
Ivanje selo — 83, 110, 132, 517,
518, 521, 547, 549, 553, 589, 618,
620, 642
Izgorje — 629
Izvršni odbor OF — 5, 8, 12, 18
do 20, 54, 64, 96, 100, 103, 250,
252, 254, 255, 284, 346, 347, 349,
351, 356, 415, 447, 448, 653, 655,
659, 663

J

Jadransko morje — 24, 32
Jakopič Albert-Kajtimir — 386
Jakopin Ivan — 589
Jakovica — 83, 521, 547, 550, 588
Jamnik — 229, 437
Jamnik Vinko — 266
Jančar Jaka — 300
Jančar Lizika-Majda — 285, 301,
318, 404

Jančar Rudi-Turk — 285, 299 —
301
Janežič Alojz — 83
Janežič Lado — 53
Janša Franc — 534, 620
Janša Janko-Dušan — 26, 425
Janša Nada — 425
Japelj Anton — 216
Japelj Ivan — 214
Japelj Janez — 361, 411
Japelj Janko — 620
Japonska — 35
Jarc Slavko — 144, 271, 272
Jarčji potok — 189
Javorč — 568, 583, 632, 634
Javorje — 492
Javorjev dol — 492
Javor Mile — 139
Javornik (Cerknica) — 32, 121
Javornik (Črni vrh) — 465, 546
Jelenc Franc — 612
Jelenov žleb — 128
Jelovica — 125
Jelovšek Ivan — 214
Jeraj Adolf — 61
Jereb Anton — 214
Jerina Franc — 26
Jernejčič Ema — 616, 617
Jernejčič Franc — 83
Jernejčič Josip — 263
Jernejčič Tone — 620
Jeršič Mira — 214
Jesenko Marjanca — 214
Jesenovec — 71
Jezero — 122, 237
Jezerško — 37
Ježica — 41, 214, 233
Jovanović Arsa — 18—20, 255,
416, 657
Jugoslavija — 13, 19, 20, 23, 29,
31, 32, 34—37, 39—41, 50, 57, 66,
77—79, 86—88, 97, 99, 100, 169,
212, 255, 276, 277, 282, 295, 315,
316, 357, 426, 434, 447, 511, 523,
527, 561, 594, 612, 641, 646, 649,
651, 652, 658, 660
Julijske Alpe — 27
Junc Franc — 83
Junc Jože — 83
Justin Ivan — 239

K

- Kačenijsa — 68
 Kačja vas — 526
 Kairo — 429
 Kajndol — 103, 148, 238, 304, 529
 Kalce — 38, 82, 419, 466, 518, 522, 547, 550, 553—555, 576, 590, 597, 642
 Kalin Ivan — 213
 Kališče — 386
 Kamna gorica — 290
 Kamnik — 124, 254, 644
 Kamnik pod Krimom — 118, 146, 211, 265, 620
 Kamnikar Bojan-Viki — 326
 Kamni vrh — 128
 Kanalski Lom — 587, 588
 Kanji dol — 546
 Kanomlja — 551
 Kapus Jože — 239
 Karapandža Branko-Matjažek — 26, 410—412, 664, 666
 Kardelj Edvard — 21, 246, 247, 251, 253, 258, 281, 284, 289, 343, 349, 414, 655, 657, 663
 Karra ing. — 91
 Kastav — 448
 Kastelic Boltežar-Veljko — 637
 Kastrin Vida-Francka — 53
 Kašelj — 17
 Katarina, glej Sv. Katarina
 Kavčič Edvard — 214
 Kavčič Jože — 77, 241
 Kavčič Stane-Džuro — 68, 74, 75, 77, 146, 147, 200, 303, 313, 317, 421, 422
 Kavčnik Vili — 619
 Kazlje — 554
 Kern Marjan — 505, 608, 610, Kerševan Jože-Martin — 163
 Keržič Ciril-Metod Cestnik — 163, 310, 340, 397, 406, 417, 418, 471, 472, 658
 Keržič Marjan-Crni — 164, 326
 Kidrič Boris — 9, 17, 49, 59, 60, 79, 80, 251, 253, 281, 284, 295, 349, 415, 655, 657, 658, 663
 Kikelj Jeroslav — 96
 Kilibarda Mile — 438
 Kimovec dr. Franc — 43
 Kirn Rajko — 77, 118
 Kirn Viktor — 265
 Kirn Viktor-Janoš — 26, 66, 67, 77, 118
 Kladje — 576, 579, 626
 Kladnik — 234, 336
 Klanec — 515, 524
 Klanjšek Jože-Vasja — 329
 Klavs Vlado-Klis — 298—300
 Kleče — 235, 333
 Klemenčič Franc — 214
 Klešče — 234, 570
 Ključ — 28, 103, 116, 129, 134—136, 138, 139, 144, 145, 149, 153, 159, 166, 183, 211, 234, 246, 250 do 252, 267, 273, 319, 321, 329, 336, 338—340, 342, 347, 360, 367, 368, 379, 381, 390, 393, 396—398, 400, 401, 403, 407, 410, 412—414, 416, 417, 420, 425, 476, 666
 Ključar Tonček — 424, 513
 Klobučar Viktor — 422
 Klopčič Jožef — 241
 Klopčič Lojze-Boltež — 164
 Klopčič Metod-Djuro — 326, 328
 Kmetič Kocjan, glej Eržen Edvard
 Kocbek Edvard — 12, 18, 20, 253, 349, 350, 404, 655, 656
 Kočar — 632
 Kočevje — 38, 110
 Kočevski Rog — 5, 8—10, 16, 21, 250, 255, 299, 300, 302, 351, 415, 418, 437, 560
 Kočevsko — 300, 615
 Kog — 209
 Kogel — 186, 187, 192, 509, 510, 572, 573
 Kogoj Franc — 213
 Kogoj Rezka — 57
 Kogovšek Franc — 208
 Kogovšek Vinko — 326
 Kokalj Martin — 56
 Kokalj Tone — 489
 Kolnač Franc — 55
 Kolpa — 19, 480
 Koman Boris — 239
 Komotar dr. Tine — 198, 241
 Komovec Jože — 83
 Kompare Franc-Igor — 201
 Končan Andrej — 61
 Končan Franc — 196, 197

- Končan Ivan-Žane — 26, 60, 621
 Končan Janez — 61
 Končan Jože-Jurčkov — 196
 Kopač dr. Andrej — 58
 Kopitar Jože — 26, 52—55, 62, 64
 Kopitar Marjan — 608
 Kopitar Tone — 56
 Koprivec Jože — 589
 Koren (hrib) — 510
 Koren Tine — 449
 Korenč (kmetija) — 220—222
 Korenčan Janez-Pagat — 220—222
 Korenčan Ciril — 60
 Korenčan Franc — 450
 Korenčan Lovrenc — 60
 Korenčan Viktor-Polh — 26, 60, 61, 63, 334, 424, 425
 Korenin Franci — 53
 Koreno — 28, 61, 62, 126, 127, 145, 176, 180, 205, 210, 234, 241, 249, 319, 325—329, 368, 374, 375, 377, 378, 380, 381, 383, 394, 438, 453, 459, 462, 466, 467, 488, 507, 529, 533, 563, 564, 567, 580, 605, 623, 624
 Korošec dr. Anton — 90
 Korošec Janez — 76, 81, 82
 Korošica — 56
 Koroška — 284, 287, 330, 457, 492, 594, 644
 Korpar Rezka-Seničar — 164
 Korpusi:
 NOVJ:
 — VII. korpus — 24, 25, 480, 490, 492, 551, 556—560, 588, 615, 641, 642
 — IX. korpus — 24, 26, 329, 474, 490, 492, 493, 499, 500, 502—506, 542—544, 546, 547, 551, 552, 555—557, 561—564, 566, 568, 572, 573, 575, 578 do 581, 583, 588, 592, 613—615, 626, 629, 631, 632, 635, 638, 641, 642, 648
 italijanski:
 — XI. armadni — 37, 38, 42, 70, 92, 97, 105, 120, 124, 125, 129, 130, 133, 143, 175, 205, 206, 234, 243, 244, 373, 380, 414
 — XXIII. armadni — 235
 — »Celere« — 38
 nemški:
 — 97. armadni — 642
 četniški:
 — 501. dalmatinski — 585
 — 502. liški — 585
 — 503. bosenski — 585
 — Srbski prostovoljski — 584
 Korpusna podofic šola (nem.) — 442
 Koseze — 108, 189, 292, 460
 Kosinc Ivan — 213
 Kosovel Angel — 285
 Kostanjevica (hrib) — 541
 Kostanjevica na Krki — 478, 479
 Kosterov Adolf — 137
 Koševnik — 386
 Košir Milena-Ruža — 531
 Koštrin Janez — 290
 Kovač Anton-Tonček — 253, 254
 Kovač Anton-Vožbalt — 283, 285, 290
 Kovač Ivan-Orač — 537
 Kovač Milka — 280
 Kovač Pavel — 212, 278
 Kozak dr. Ferdo — 50
 Kozarje — 51, 53—55, 62, 134, 167, 188, 192, 193, 214, 277, 279, 284, 301, 308, 334, 343, 357, 375, 389, 416, 489, 515, 538, 618
 Kozina — 642
 Kozjek Marija, glej Ganzitti-Kozjek Marija
 Kozjek Martin — 272
 Kožljek — 71, 121—124, 171, 237
 Kožljek (v Dolomitih) — 28, 180, 201, 202, 375, 377, 569, 571, 572
 Kožlješka žaga — 162, 173
 Kragulj Viktor — 26, 422, 423, 476
 Kraigher Boris-Janez — 53, 62, 476, 656
 Kraigher Dušan — 277
 Krakovo — 58
 Kralj Alojz — 106

Kraljič Štefan — 198, 199, 206,
 207, 241
 Kramar Anton-Zvone — 463,
 465
 Kramer dr. Albert-Mernik — 98
 Kranj — 37, 289, 644
 Kranjc Franc — 83
 Kranjc Janez — 83
 Kranjska gora — 37. 38
 Kras — 585
 Kraševac Ivan — 75
 Kraševac Slava — 74
 Krašovec Jakob — 119
 Kravos Zorka — 115
 Krča Franc-Čuč — 150, 164, 311
 Krča Franc-Kržan — 311
 Krek dr. Miha — 36, 94, 97
 Kremenek — 169
 Kremnik — 251
 Krener Franc — 483, 507, 509
 Kreta — 112
 Krim — 25, 61, 67, 115, 116, 128,
 145, 192, 216, 233, 237, 251, 254,
 263—266, 294—296, 298, 326,
 415, 435, 616
 Križman (kaplan) — 94
 Križna gora — 162
 Krk — 448
 Krošelj (prof.) — 198
 Krošljev hrib — 618
 Krošljev vrh — 623
 Krško — 478
 Kršljanov grad — 240, 538, 540,
 Krušnik Slavko-Mihec — 278,
 280, 285, 301
 Krvava peč — 171, 296
 Krvinc Francelj — 462
 Kržič Ivan-Pajk — 514, 616
 Kržišnik Emil — 213
 Kržišnik Franc-Ris — 590
 Kucelj — 179, 211, 569, 570
 Kucler Albin — 218, 264
 Kucler Anton — 218
 Kucler Antonija — 75, 214, 218
 Kucler Franc — 218
 Kucler Franc st. — 218
 Kucler Francka — 218
 Kucler Jernej — 214
 Kucler Mici — 218, 425
 Kucler Polde — 218
 Kucler Sandi — 218

Kucler Vinko — 218
 Kuhar dr. Alojzij — 97
 Kukavica Ludvik-Papež — 294
 Kukovič Kazimir — 90
 Kulovec dr. Franc — 36
 Kurja vas — 83, 515, 524, 526,
 569, 572
 Kursk — 433
 Kušar Anton — 59
 Kvarner — 448
 Kveder Dušan-Tomaž — 169,
 457, 472

L

Lah Lado — 483
 Lakner Peter — 56, 282, 290
 Lampret Rudi — 55, 461, 471
 Lampret Rudolf — 214
 Lanišče — 579
 Lasič Jelka — 300
 Latvija — 99
 Lavrica — 251
 Lavrič Andrej — 239
 Lavrič Konrad-Ture — 164
 Lavrovec — 29
 Laze (Rakek) — 82, 83, 132, 427,
 453, 455, 514, 518, 521, 547—
 550, 553, 589—591, 618, 620,
 642
 Laze pri Borovnici — 211
 Lazki vrh — 590
 Laznik Ivan — 214
 Leban Ivan — 63
 Leben Leopold — 192, 200, 202
 Ledine — 463, 473, 494
 Legan Micka — 26
 Legije:
 — II. črnih srajc »Superga«
 130
 — IV. obmejne milice — 41
 Legiša Bruno — 114
 Lenarčič ing. Milan — 241
 Leskošek Franc-Luka — 101,
 111, 253, 284, 320, 349, 655, 663
 Leskovec Franc — 531, 616
 Leskovec Ivanka-Špela — 74
 Leskovec Jaka-Ambrož — 164
 Leskovec Jakob — 74
 Leskovec Jože — 213
 Leskovec Karel-Korl — 26, 151,
 232

- Leskovec Karel — 213
 Leskovec Tone-Metod — 271, 272
 Leskovec Valentin — 531
 Leskovec Vida — 531
 Leskovica — 492
 Lesno brdo — 28, 60, 61, 251, 306, 329, 375, 382, 383, 388, 407, 416, 417, 458, 531, 533, 540, 541, 616, 620, 623
 Lešnjak — 112, 113, 121, 126, 127, 327—329
 Letonja Franc — 119
 Lichtenberg Herbert — 119
 Lichtenberg Marjan — 119
 Ligojna — 28, 69, 116, 147, 166—168, 188, 191, 192, 225, 249, 251, 321, 334, 335, 363, 364, 381, 388, 392, 422—425, 467, 524, 619
 Lika — 19, 584, 641
 Linščica — 292
 Lipalica — 167, 238, 246, 335, 375, 381, 407
 Lipoglav — 298
 Lipovec — 71
 Lipužič Darko — 572
 Litija — 41
 Litva — 99
 Ljotić Dimitrije — 585
 Ljubelj — 37
 Ljubgojna — 62, 84, 178, 192, 334
 Ljubljana — 6, 17, 19, 24, 25, 27—29, 31, 37—40, 42, 44, 51—53, 55, 58, 60, 62, 63, 66, 68—71, 73, 74, 79, 80, 82, 83, 85, 89, 91, 92, 94, 95, 97, 103, 105, 106, 109, 111—116, 121, 122, 126—128, 130, 133, 134, 136, 140, 142, 144, 146, 147, 156, 160, 166, 169—171, 173—176, 189, 190, 193, 194, 196—199, 201, 207, 210, 212, 213, 215, 220, 224, 233, 241—243, 246, 247, 251—254, 257—263, 265—268, 270, 276—278, 281—284, 287, 289, 292—295, 298, 300, 301, 305, 310—313, 315, 317, 320, 321, 335, 336, 341, 343—345, 349, 362, 375—377, 389, 397, 398, 404, 405, 415, 420, 423, 426, 431, 435, 436, 439, 441—443, 447, 448, 452, 456, 457, 459, 461, 462, 465—467, 471, 478—482, 485, 486, 489, 490, 499, 501, 502, 504, 506, 507, 509, 518, 520, 528, 531—534, 537, 538, 541, 545, 551, 552, 554, 555, 557, 558, 560, 580, 583, 585, 588, 590, 594, 595, 597, 598, 603, 605, 608, 614, 616, 623, 624, 638, 641, 642, 644—648, 656, 658, 659, 661—663, 665, 666
 Ljubljana (r.) — 17, 25, 27, 29, 54, 70, 103, 115—119, 122, 145, 146, 216, 225, 236—238, 244, 251, 253, 265, 266, 268, 293—296, 320, 321, 330, 362, 398, 416, 417, 425, 458, 459, 462, 467, 656, 657
 Ljubljana (vas) — 186, 187, 190, 191, 198, 357, 358
 Ljubljanska pokrajina — 15, 44—48, 91, 95, 99, 104, 110, 128, 129, 131, 243, 244, 247, 293, 352, 431, 432, 434, 436, 440, 441, 446—448, 482, 489
 Ljubljanski vrh — 25, 70, 133, 145, 171, 192, 233, 234, 236, 237, 296, 386, 388, 406, 416—419, 423, 430, 435, 529, 534, 535, 541, 620
 Ljubljansko barje — 27, 28, 69, 115—117, 121, 146, 251, 253, 295, 296, 321, 467, 481, 537, 541
 Ločnica — 340
 Ločnica (potok) — 340
 Log — 498
 Log pri Brezovici — 53—55, 69, 75, 118, 166, 167, 195, 213, 234, 239—241, 244, 264, 265, 272, 298, 304, 321—324, 332, 333, 381, 390, 425, 430, 453, 467, 480, 486, 489, 515, 537, 538, 619, 642, 644, 662
 Logar Antonija — 213
 Logar Cene-Rovtar — 26, 59—63, 68, 111, 126, 127, 224, 317, 334, 368, 370, 391, 416, 421—424
 Logar Franc — 387
 Logar Jakob — 60, 62, 63, 111

Logar Julka — 60
 Logarše — 618
 Logaška kotlina — 29
 Logatec — 29, 31, 32, 38, 62, 68,
 69, 77, 79—81, 84, 85, 105, 106,
 110, 132, 133, 147, 148, 151,
 153, 155, 161, 166, 170, 171, 174,
 176, 187, 206, 208, 211—214,
 221, 231, 233, 235, 292, 315, 343,
 368, 371, 416, 419, 427, 435, 440,
 441, 449, 453, 455, 463, 464, 466,
 467, 479, 480, 488, 490—492,
 494, 495, 504, 507, 508, 514,
 517—520, 542, 544—551, 553—
 557, 559, 563, 576, 579, 584—
 590, 594, 597, 602, 608, 620, 623,
 624, 642, 659
 Loh Maks — 242
 Lokovec — 587
 Lome — 550, 551
 London — 86, 94, 97, 98, 429,
 561
 Loška dolina — 124, 514, 560
 Loški hrib — 28, 332, 390
 Loški potok — 75
 Lovrič Ivan — 83
 Lož — 78, 162, 522
 Lubej Franc-Drejče Jaklič —
 253, 282, 655
 Lučine — 27—30, 37, 121, 131,
 133, 176, 178, 184—187, 190,
 191, 246, 467, 490, 498, 499, 530,
 543, 561, 564, 566, 569—572,
 579—584, 599, 626, 629, 639,
 633, 634
 Luka Sašo — 214
 Lukančič Stanko — 106
 Lukovica pri Brezovici — 54,
 321
 Lukovič Vladimir — 214
 Luksemburg — 35
 Lupačev grič — 111, 328
 Luskovec Karel — 164
 Luznar ing. Rado — 299—301,
 304
 Lužarji — 133

M

Maček Ivan — 196
 Maček Ivan-Matija — 251—253,
 284, 663

Maček dr. Vladko — 35
 Mačkovec — 133
 Mačkov graben — 149, 156, 246
 Madžarska — 32, 35, 585, 641
 Mahnič Franc — 83
 Mahnič Jože — 83
 Majcen Stane-Krpan — 311
 Majdič Fortunat-Merčun — 94
 Mala gora — 551, 552
 Mala Ligojna — 334
 Mala voda — 28, 375, 377, 381,
 394, 397, 572
 Malavašič (kdir NZ) — 620
 Malavašič Adolf-Zajc — 26,
 68, 73, 77, 421—423, 616
 Malavašič Ciril — 263
 Malavašič Franc — 412
 Malavašič Frenk — 73
 Malavašič Jovo — 26
 Malavašič Jože — 451
 Malavašič Roman — 197, 198
 Malensko — 439
 Mali Ključ — 146, 149, 338, 405
 Mali log — 128
 Mali Otok — 554
 Malovašič Tonček — 621
 Malovrh (kaplan) — 94, 197, 199
 Manjkovski (nem. por.) — 624
 Marenče Anton — 290, 425
 Maribor — 112, 113, 442
 Marjek Jože — 108, 109
 Markovščina — 642
 Marn Janez-Črtomir Mrak —
 485
 Marolt Marjan — 241
 Martinj hrib — 82, 214, 518
 Martinjak ing. Izidor-Miklavž
 — 198
 Marušič Darko — 56
 Marušič Matjaž-Matevž — 198
 Matena — 238, 458
 Matko Herman — 460
 Matko Matija — 83
 Matoh Ivan — 56—58
 Matoh Pepca — 56
 Mauri Mihael — 263
 Mavsar Franc — 214
 Mavsar Lado-Ronko — 361, 375
 Mavsarjev grič — 232, 238
 Mavsarjev hrib — 375
 Medenski hrib — 292

- Medvedje brdo — 28, 29, 494,
 510, 546
 Medvode — 384, 567, 571, 580,
 581, 631, 634
 Mehle Janko — 412
 Mejač Anton — 241
 Menart Vilko — 55
 Merlak Anton — 214
 Merlak Avgust — 70, 75, 122
 Merlak Janko — 425, 534
 Merlak Jože — 616
 Merlak Matija — 450
 Mestni log — 244, 538, 540
 Meze Aleš — 84
 Mihailović Draža — 88, 94, 97,
 347, 357, 428, 445, 561
 Mihevc ing. Edo — 255, 281
 Mihevc Jaka — 411
 Mihevc Janez — 80
 Mihevc Leon — 242
 Miklavc Justin-Očka — 284,
 285
 Miklavčič Anton — 119
 Mikuš Karel-Bolte — 67
 Mikuž dr. Metod — 255, 415, 416
 Mirke — 70, 475, 528
 Mirna — 41
 Mivšček Jože — 61, 192, 200, 202
 Mlaka — 492
 Mlakar Franc-Ljubo — 514
 Mlakar Ljubo-Lojze — 475
 Mlakar Lojze — 26, 525
 Mlekuž Slava — 55
 Mlinar Ciril — 71
 Mlinar Francka — 214
 Močilnik — 218
 Modrijan Ivan — 213
 Modrijan Jože — 213
 Modrijan Matija — 213
 Mohorič Filip-Hren Martin —
 150, 164
 Mokrc — 124, 128, 265, 266, 330
 Molek Janez — 65, 76
 Molek Jože-Puntar — 65—68, 76,
 77, 423
 Molek Pavle — 83
 Molk Lojze — 214
 Moskva — 100, 298—301
 Moste — 460
 Mrak Dušan — 214
 Mrak Erna — 73
 Mrak Franc — 73, 213
 Mrak Janez — 73
 Mravlje Božo — 59, 412
 Mravlje France — 239
 Mravlje Vincencij — 239
 Mrhar Stane — 56, 57
 Mršek Tone — 83
 Mrzla rupa — 551
 Mrzli dol — 232
 Mučiči — 585
 Mure — 583
 Mussolini Benito — 32, 35, 43—
 47, 51, 103, 433
 Mušič Karel — 619, 620
 Muzetič Franc — 241

N

- Nadrah Ignacij — 43, 46
 Nagode Avgust-Gustelj — 164,
 411
 Nagode Berta — 192, 200, 202
 Nagode Franc-Frenk — 164, 310
 Nagode Matevž — 208
 Nagode Matija — 620
 Nahlik Maks — 52—54
 Nakoletti Rudolf — 214
 Nastran Franc — 531
 Natlačen dr. Marko — 36, 42—
 45, 86, 90
 Nebec Franc — 108
 Nedić Milan — 584, 585
 Nemčija — 32, 35, 36, 41, 44, 99,
 112, 125, 428, 433, 436, 452, 480,
 509, 519, 521, 612
 Nemgar Anton — 83
 Nemgar Franc — 83
 Neuschitzer (nem. por.) — 442
 Nizozemska — 35
 Niževce — 77, 240, 439
 Normandija — 556
 Norveška — 35
 Notranje Gorice — 53, 54, 116,
 120, 131, 194, 195, 270, 381, 382,
 425, 430, 458, 486, 489, 507, 536,
 538—540, 558, 616, 620, 639
 Notranjska — 24, 25, 64, 65, 68,
 73, 74, 76, 78, 80, 122, 128, 162,
 169, 170, 175, 194, 196, 198, 201,
 216, 233, 247, 250, 254, 256, 257,
 265, 276, 287, 293, 309, 321, 325,
 326, 330, 361, 384, 386, 415, 417,

419, 446, 456, 458, 462, 466, 468,
473, 474, 479—481, 515, 523,
551, 560, 562, 585, 587, 588, 605,
615, 642
Nova vas — 78, 106, 476, 526
Nova Zelandija — 112
Novak Cveto — 110, 111
Novak Franc — 242
Novak Ivan-Očka — 65, 67, 68,
77, 80, 84
Novak Janez — 239
Novak Karel — 88, 94, 97, 198,
199, 209, 428—430
Novak Lovro — 528
Novak Marija — 540
Novak Marjan — 62, 63, 112,
114, 404, 420
Novak Matevž-Lipe — 392
Novak Viktor — 51
Novak Zdravko — 239
Novi svet — 462, 463, 522, 546,
597
Novo mesto — 38, 39, 198

O

Oblak Franc — 214
Obračunč dr. Rudolf-Cedrih —
254, 268
Obveščevalni center »Blegoš«
— 622
Odredi:
NOVJ:
— Gorenjski — 330, 602
— Idrijski — 463, 465, 466,
474, 545
— Južnoprimorski — 602
— Krimski — 150, 151, 237,
238, 267
— Notranjski — 145, 146, 148
—150, 152, 158, 160, 161,
164, 170—172, 174, 200, 326,
350, 360, 388, 524, 558—560
— Pohorski — 169, 171, 173,
174, 176, 178—182, 195
— Savinjski — 169, 171, 173,
174, 176, 178—182, 184, 195
— Soški — 330
— Škofjeloški — 567, 576,
581, 582, 630, 632
četniški:

— Centralni — 429
— Dolenjski — 485, 509
— Gorenjski — 429, 430, 450,
509, 510, 524, 567, 569, 572
— Notranjski — 429, 430, 452,
509, 559, 572
— Primorski (Soški) — 429,
430, 450, 509
Oertel (nem. polk.) — 442
Ogrin Karel — 119
Ogrin Vincenc — 119
Ohonica — 77, 439
Okraji:
— Borovnica — 515, 536, 616,
617
— Dobrova — 515, 538, 616
— Horjul — 515, 529, 616
— Logatec — 514, 516, 616—
621
— Rovte — 515, 534, 616
— Vrhnika — 515, 523, 524,
526, 616—621
Okrajni komite KPS:
— Dobrova — 540
— Horjul — 531—533
— Logatec — 520, 617
— Rovte — 535
— Vrhnika — 525, 528, 619
Okrajni odbor OF Vrhnika —
526
Okrožja:
— Notranjsko — 615
— Notranjsko-ribniško — 616
— Ribniško — 615
Okrožni komite KPS:
— Cerknica — 475
— Ljubljana — 36
— Notranjski — 475, 476, 514
—518, 520—522, 524, 525,
528—533, 535—537, 539, 540
— Notranjsko-ribniški — 619
— Vrhnika — 68, 223, 303,
313, 317, 380, 421—424, 427,
441, 453, 455, 463, 466, 475,
514
Okrožni komite SKOJ za Not-
ranjsko — 520, 522
Okrožni odbor OF:
— Notranjska — 68, 77, 79,
518, 519, 521, 526
— Vrhnika — 68, 74, 276, 304,

346, 421—423, 448, 449, 475,
476
Omejc Ana — 425
Omejc Ivanka — 282
Omejc Jernej — 214
Omejc Mici — 282
Omladič Vidojka — 608
Opale — 430, 450
Opek (k. 733) — 176
Operativne cone:
— III. »Alpska« — 330, 498
— III. Notranjska (Triglav-
ska) — 64, 360, 456
Operativni štab za zapadno Slo-
venijo — 457, 465, 466, 471,
474
Orazio G. — 39
Organizacijski štabi:
— SD — 482, 483
— SNVZ — 489
Ortnek — 430
Osredek — 73, 167
Osredek (Dolomiti) — 249, 250,
254, 258, 267, 268, 273, 338, 340,
401, 404, 412, 413, 415, 420, 425
Osolnik — 571
Otave — 124, 237
Otlica — 576, 577, 586, 587
Otočec — 430
Ovčji hrib — 185
Oven Franc-Cibi — 164, 238,
425
Ožbolt Franc — 589

P

Padež — 77, 123, 124, 171, 174,
251
Padova — 243
Padška nižina — 24
Pajntar Franc-Močnik — 503—
505
Pajsarjev grič — 342
Pakiž Ivan — 464, 608
Pako — 66—68, 77, 118, 134, 211,
212
Palčič Alojz — 119
Palčič Andrej — 65
Pariz — 60
Pasetta Franc-Maks — 26, 70,
72, 73, 77, 105

Pasja ravan — 29, 121, 125, 179,
180, 185, 630, 634
Pavel Janez — 608
Pavlič Rado — 198
Pečevje — 179
Pehaček Rade-Rado Smolar —
26, 68, 79—81, 83, 85, 147, 148,
150, 151, 163, 164, 275, 311, 342,
368, 370, 397, 406—408, 410,
412, 417, 418, 420, 421, 458, 472
Pehaček Meta — 408
Pehaček Rafaela — 213
Pehaček Zvonka — 84
Pekel (Borovnica) — 69, 72
Pekel (Polh. Gradec) — 194
Pelicon Ivan — 83
Perc Miro-Maks — 411
Perovšek Franc-Krčan Lado —
310
Petelin Andrej — 513, 616
Petelin Franc — 68
Petelin prof. Stanko — 94
Petelin Stanko-Vojko — 26, 436,
446, 470, 494, 563, 567, 568, 572,
573, 578, 626, 634, 638
Peterlin Ernest — 445, 507
Peternel Gabrijel-Jelko — 572
Petkovšek Ivan-Bonča — 164
Petkovšek Jože — 451, 452, 620
Petkovšek Tone — 451
Petrač (postojanka) — 632
Petrič Alojzija — 213
Petrič Martin — 72, 213
Petrovčič Jaka — 65
Petrovski (Poljak) — 329
Pezdir Ciril — 282
Pezdir Ciril-Polde — 55, 269,
282, 284, 285
Pezdir Franc — 239
Pezdir Franc-Tolsti — 164, 412
Pezdir Ivan — 285
Pikovnik — 124
Pipan Tone-Osojnik Gorazd —
242
Pirc Jože — 84, 110
Pirc Karel — 589
Pirnat Ivan — 54
Pišler Janez — 450
Pivk Jože — 208
Pivka — 504, 551, 562, 563, 579,

- 584, 585, 587, 593, 594, 602, 605, 613
 Plahuta Peter-Gad — 164, 341
 Planina (Borovnica) — 536
 Planina (hrib) — 372, 373, 570
 Planina (Šentjošt) — 228, 418
 Planina pri Rakeku — 27, 32, 68, 78, 82, 83, 132, 213, 242, 250, 419, 424, 453, 455, 518, 519, 522, 528, 546—550, 553—555, 559, 585, 586, 589, 590, 602, 608, 612, 618, 621, 642
 Planina nad Horjulom — 179
 Planinica — 121, 122, 237, 238, 330
 Planinškov grič — 583
 Plečnik Janez — 239
 Pleše — 307
 Plešivica — 54, 419, 480, 489
 Pleško (borec) — 105
 Pleško Srečko — 278
 Plešnar Albin — 608
 Podboj Andrej — 83
 Podboj Bojan — 83
 Podbrdo — 442, 551
 Podčelo — 251, 422, 438
 Podgora — 72, 119
 Podkraj — 542, 546, 548—550, 562, 577, 585, 587
 Podkraj (pri Podpeči) — 105
 Podlesar — 576
 Podlesek — 387
 Podlešček — 579
 Podlipa — 27—29, 69, 75, 103, 131, 139, 146—148, 161, 162, 166, 178, 187, 190, 192, 198, 202, 224, 226, 228, 229, 234, 239, 304, 362, 368, 373, 375, 406, 422, 423, 430, 441, 450—452, 510, 535, 618, 620
 Podlipec Franc — 619
 Podlipoglav — 5, 10, 17, 250—253, 295, 296, 299
 Podlipska dolina — 28, 29, 127, 148, 162, 176, 232, 370, 386, 406, 407, 416, 417, 423, 425, 437, 535, 623
 Podoficirska šola (nemška) — 642
 Podolnica — 60—62, 198, 249, 270, 333, 459, 530
 Podpeč — 25, 51, 105, 106, 115, 116, 120, 121, 131, 145, 236—238, 250, 419, 430, 439, 449, 458, 536, 556, 558, 620
 Podpesek — 162, 189, 228, 229, 268, 370, 618
 Podrekar Stane — 211
 Podsmreka — 55, 166, 193, 213, 234, 416
 Podutik — 57, 58, 134, 166, 167, 187, 189, 193, 194, 234, 250, 261, 287, 292, 381, 382, 390, 396, 459—462, 515, 538
 Podviz Anica — 280
 Poglajen Stane-Ture — 513, 528, 616
 Pokojišče — 77, 124, 145, 172, 174, 238, 560
 Pokrajinski komite SKOJ — 421
 Polak Ivan-Iskra — 410, 416
 Polhograjska dolina — 27—29, 136, 181, 186, 252, 377, 580
 Polhograjski Dolomiti, glej Dolomiti
 Polhov Gradec — 27—30, 38, 41, 53, 54, 63, 85, 103, 109, 125, 131, 136, 137, 139, 145, 149, 156—158, 161, 166, 167, 170, 175, 176, 178, 179, 182, 183, 186, 190, 192, 194, 195, 202, 203, 206, 209, 225, 233, 235, 242, 246, 249, 250, 252, 269, 275, 324, 325, 334, 358—360, 365—367, 375, 378, 381, 390, 393, 394, 402, 419, 425, 437, 441, 449, 453, 462, 467, 476, 488—490, 496, 507, 529, 530, 533, 543, 564, 566, 567, 569—571, 580, 616, 619, 624, 630, 631, 637, 665
 Poljane — 58
 Poljane nad Škofjo Loko — 125, 184, 564, 571, 573, 578—581, 583, 584, 601
 Poljanska dolina — 29, 113, 120, 125, 174, 175, 182, 184, 186, 187, 190, 195, 417, 472, 494, 496, 499, 502, 572, 579—583, 605, 630, 634
 Poljanska Sora — 27, 125, 571, 631
 Poljanščica — 160

Polje (pri Ljubljani) — 17
 Poljska — 35, 52
 Polki:
 italijanski:
 — 1. artilerijski — 393
 — 1. grenadirski (pehotni) — 124, 131, 132, 136, 175, 182
 — 2. grenadirski — 124, 130, 136, 137, 175, 178
 — 5. artilerijski — 130
 — 13. artilerijski — 131, 132
 — 51. planinskih lovcev — 336, 394, 412
 — 52. planinskih lovcev — 175, 176, 336
 — 311. pehotni — 131
 nemški:
 — 14. pehotni — 133
 — 15. SS policijski — 642
 — 25. SS policijski — 642
 — 138. rezervni planinskih lovcev — 441, 442
 — 171. artilerijski — 441
 — 212. grenadirski — 441
 — »Admont« planinskih lovcev — 441, 442
 Polšak Tone-Frenk — 164
 Polž — 328
 Popok Alojz-Vandek — 326
 Popit Franc-Jokl — 26, 60, 63—65, 67, 68, 70, 71, 74, 75, 77, 84, 118, 146, 421, 475, 477
 Popit Franc-Župančev — 220, 370, 517
 Popit Jože — 220
 Popit Lenart — 70
 Porenta Jože — 52
 Postojna — 40, 106, 171, 173, 176, 194, 419, 435, 439, 480, 491, 505, 518, 545, 547, 548, 550—555, 562, 563, 584—586, 588, 590, 597, 602 do 604, 608, 642, 646—648
 Poštovan Matej — 90
 Potočnik Ciril — 268
 Potočnik Roman — 26, 148, 150, 151, 163, 236, 237, 268, 269, 350
 Praga — 60
 Praproče — 139, 145
 Praprotno brdo — 29, 228, 372, 373, 495, 618
 Prebil Janez — 61

Prebil Jože — 290
 Prebil Tine — 111
 Predgriže — 465
 Predlog — 566
 Prekmurje — 129
 Prem — 585
 Preserje — 25, 71, 105, 106, 115, 117, 118, 120, 131, 146, 237, 330, 419, 440, 454, 486, 558, 559
 Prestranek — 548, 549, 553, 585, 586
 Prevalca — 364, 374
 Prevalje — 265
 Prevaljnik — 194
 Prezid — 78, 133, 616
 Primorska — 6, 15, 24, 83, 120, 121, 129, 169, 251, 255, 257, 276, 287, 293, 296, 297, 330, 377, 383, 384, 386, 410, 415, 416, 419, 423, 428, 434, 437, 441, 446, 456, 457, 462, 464—468, 471, 474, 481, 489, 492, 494, 501, 502, 506, 508, 523, 551, 562—564, 583, 594, 603, 605, 613, 615, 617, 621, 631, 632, 634, 641, 642, 648, 659, 664
 Primskovo — 207
 Pristava — 123
 Pristav Tone — 275
 Prosa — 28, 137, 139, 148, 166, 181—183, 249, 319, 324, 325, 329, 334, 336, 338, 357—360, 366—368, 377, 381, 390, 395, 397, 404, 405, 414, 459, 476, 478
 Pržanj — 282
 Pucelj Ivan — 43
 Pugled (Rog) — 351
 Pusti vrh — 179, 181, 571
 Pustovrh Janez — 57

R

Rab — 243, 244
 Račeva — 473, 629
 Rajonski komite KPS:
 — Borovnica — 68, 76, 77, 421, 423, 427, 453, 514
 — Dobrova — 53, 423, 425—427, 475, 476, 514, 539
 — Horjul — 244, 317, 423, 425, 427, 475, 530, 535
 — Logatec — 68, 81, 220, 421,

423, 424, 427, 452, 453, 455,
475, 517, 518
— Rovte — 423, 425, 427, 475
— Vič — 51—54
— Vrhnik — 68, 200, 421, 423,
427, 453, 475, 514, 525, 536

Rajonski odbori OF:

— Borovnica — 68, 422, 454,
514
— Dobrova — 425, 514
— Gorenji Logatec — 82
— Horjul — 62, 68, 317, 421,
422, 424, 425, 535
— Hotedršica — 82
— Logatec — 68, 80, 422, 424,
463, 519, 521
— Rakek — 424
— Rovte — 82, 424, 535
— Vič — 51—54
— Vrhnik — 68, 422
— Žibrše — 82, 228

Rakek — 25, 27, 30—32, 47, 48,
68, 78, 83, 84, 110, 132, 133, 160,
213, 242, 250, 325, 419, 439—442,
453, 455, 467, 478, 480—482, 486,
487, 490, 491, 508, 521, 546—550,
552—560, 562, 564, 586, 588—
590, 602, 620, 639, 641, 642, 661

Rakitna — 121, 133, 139, 145, 146,
237, 417, 418, 449, 454, 468

Rakovnik — 91

Ramšak (župnik) — 240

Raskovec — 38, 145, 171, 173

Rašica — 110, 458

Raška-Dolničar Zorka — 285

Rateče — 38

Ravbarkomanda — 548, 550

Ravhekar Dušan-Džoni — 504,
505, 608, 612

Ravnik — 28, 83, 84, 147, 234,
250, 252, 270, 337, 341, 368, 393,
395, 401, 414, 466, 488, 517, 518,
546, 563, 574, 576, 579, 624

Ravnohrib Janez — 61

Razdrto — 463, 548, 554, 585, 586

Razore — 193, 194, 376, 377

Razorska dolina — 75, 276, 437,
618

Razpotje — 576, 579

Reka (pri Želinu) — 551

Repše Vladimir-Rul — 115

Ribar Ivo-Lola — 246, 258, 289,
295

Ribnica — 362

Rihar Franc-Radovan — 53, 141,
144, 254, 310, 346, 366, 397, 410,
420

Rihar France — 119

Rihar Mihael — 119

Rim — 46, 47, 352

Roatta Mario — 39

Robidnica — 473, 572, 573, 579

Robotti Mario — 38, 39, 42, 93,
205, 206, 243, 244, 352

Rode Franc — 452

Rog, glej Kočevski Rog

Rojc arch. Lojze-Miha T. — 281,
287

Rojšek Franc-Jaka — 458

Romavh Peter — 116

Romero Frederico — 39, 42

Romunija — 35

Roosevelt Franklin Deleano —
598

Rösener Erwin — 447, 448, 481,
482, 509

Rotar Dragica-Nada — 238

Rotarje — 551

Rotenhajzer Ivan — 83

Rovte — 28—30, 32, 78, 82, 85,
120, 131, 147, 148, 151, 153, 155,
166, 170, 174, 182, 187, 190,
192, 200—203, 208, 209, 213—
215, 228—230, 232, 233, 235, 239,
246, 249, 270, 333, 347, 357, 371
do 374, 386, 387, 394, 418, 424,
425, 437, 452, 453, 488, 492, 494,
495, 499, 502, 507, 510, 514, 515,
527, 530, 534, 535, 543, 545, 546,
549, 550, 564, 576, 579, 585, 597,
621, 624, 632, 633, 644

Rozman Franc-Stane — 169, 254

Rozman Janez — 621

Rožančeva grapa — 535

Rožanova hosta — 452

Rožanov hrib — 187

Rožič Franc — 122

Rožman dr. Gregorij — 43, 44,
46, 93, 95—97, 239, 255, 485, 509

Rožman Francka — 532

Rožman Jože — 60

Rožman Tone — 228

Rožna dolina — 53, 54, 215
 Rožnik — 54, 396
 Rtač Slavko — 391, 392
 Rudolf Janko — 326
 Ruma — 585
 Rupe — 126, 162, 205, 375, 510
 Rupnik Franc-Lovec — 226, 229, 230
 Rupnik Julij — 608
 Rupnik Leon — 447, 448, 479, 482, 485, 486, 507—509
 Rupnik Vuk — 482, 486
 Rus Jože-Andrej Hribar — 50, 251, 253, 282, 349, 655, 656
 Ržek Andrej — 83
 Ržek Jože — 83

S

Saje Franček — 87—89, 93, 96, 98, 201, 206, 209, 244, 403, 442, 478
 Sajevec Tone — 619
 Samotorica — 28, 60, 62, 103, 110
 do 113, 120, 126, 198, 239, 256, 292, 327, 328, 361, 364, 366, 373
 do 375, 377, 378, 419, 461, 473, 509, 567, 569—572, 595
 San Marino — 663
 Sap (Vrhnika) — 526
 Sava — 37, 38, 129, 160, 170, 311, 580, 631
 Schumacher Erich — 482
 Sečni hrib — 467
 Sečnik Andrej — 61
 Sečnik Jože — 198
 Sečnik Peter — 26, 200, 476
 Sedej Vinko — 270
 Sekcije italijanske:
 — 9. sanitetna — 131
 — 209. karabinjerska — 130
 — 210. karabinjerska — 130
 — 375. hitra karabinjerska — 130
 Sektorji italijanski:
 — XXI. obmejne straže — 130, 131, 133
 — XXII. obmejne straže — 132, 133, 136
 — XXIII. obmejne straže — 132, 133

Selan Ivan-Milan — 270, 290, 425, 616
 Selan Jože — 620
 Selan Lojze — 292
 Selan Milan — 621
 Selan Rezka — 55
 Selce (Prestranek) — 548
 Seliškar Matija — 216, 218
 Seljak Ivan — 612
 Selko Vinko — 451
 Selo pri Polhovem Gradcu — 250, 294, 305, 337, 341, 342, 381, 386, 391, 392, 396, 416
 Selo pri Žireh — 641
 Selsek — 237, 238
 Selška dolina — 37, 494, 581
 Selška Sora — 125
 Seničar Rezka — 150, 163
 Senožče — 554, 585
 Serajnik Ivo-Šimen — 411
 Setnica — 395, 401, 414
 Sever Nace — 115
 Sicilija — 433, 443
 Simčič Marko — 411
 Simšič Franc — 83
 Simšič Franc-Martincov — 83
 Simšič Jože-Jelen — 26, 82, 83, 85, 370, 588—590
 Simšič Tone — 83
 Simšič Vinko — 83
 Sinja gorica — 85, 103, 225, 265, 423, 526, 528, 620
 Sirija — 99
 Skodlar Ivan — 55, 280, 514, 616
 Skok Franjo — 64, 68
 Skopje — 37
 Skubic Andrej — 224
 Skubic Edi — 425, 514
 Skubic Franc-Edo — 244
 Skupine italijanske:
 — 9. artilerijska — 133
 — 10. artilerijska — 130
 — 11. artilerijska — 70
 — 17. artilerijska — 131
 Skupine SD:
 — Šolska — 481
 — Zaščita okraja Ljubljana — 481, 482
 — Zaščita okraja Novo mesto — 481

- za zavarovanje železniške
proge — 481, 482
- Skvarča Janez — 424
- Skvarča Stanko — 196, 200, 201
- Skvarča (župnik) 524
- Slabe Jože — 213
- Slavina — 553, 554
- Slevica — 28, 377—379, 459, 462
- Slokar dr. Ivan — 46
- Slovenija — 5, 6, 10, 13, 15, 17—
21, 23—26, 29, 35, 36, 40, 41, 44,
77, 79, 86—88, 90, 91, 94, 95, 97,
99, 104, 105, 115, 128—130, 134,
169, 170, 246, 247, 249—251, 255,
257, 274, 276, 282, 285, 289, 293,
294, 298, 300, 303, 351—353, 356,
357, 395, 406, 420, 426, 428, 430,
431, 433, 434, 443, 447, 473, 480,
485, 501, 511, 605, 625, 641, 646,
648, 652—660, 663
- Slovensko primorje, glej
Primorska
- Sluga Ivanka — 56
- Sluga Jože — 55—57
- Sluga Jože-Lenart — 163, 164
- Slugova dolina — 573, 579
- Smersu Rudolf — 93—95
- Smolinsky Milka — 55, 280, 287,
302, 415
- Smrečje — 28, 29, 178, 187, 192,
198, 202, 429, 473, 618
- Smrekar Hinko — 57
- Snežna jama — 147
- Snežnik — 32, 642
- Snoj France — 110
- Snoj Lado — 110
- Snoj Viktor — 608
- Sobočevo — 77, 110, 240, 439, 537
- Soča — 37
- Solun — 99
- Somrak Franci — 300
- Sora — 160, 311, 626, 631
- Sorška dolina — 37
- Sourin Slavko — 148, 212
- Sovjetska zveza — 35, 52, 99,
298, 300, 451, 594, 652, 662
- Sovodenj — 492
- Sovra — 131, 228
- Spodnja Idrija — 463, 473, 489,
543—545, 552, 564, 576
- Srbija — 9, 40, 247, 255, 584, 625
- Srednja vas pri Dvoru — 63, ,
182, 211
- Srednji Lokovec — 588
- Sremska Mitrovica — 57
- Srnjak (predel) — 522
- Srše Franc-Zeno — 273
- Srše Ivan-Sovjet — 270
- Srše Lojze-Dušan — 270
- Stalingrad (zdaj Volgograd) —
433, 656
- Stanovnik Aleš — 26, 113, 149,
158
- Stanovnik Aleš-Iztok — 411
- Stanovnik Andrej — 62
- Stanovnik Franc — 60, 620
- Stanovnik Janez-Tine — 350
- Stanovnik Stanko — 111
- Stante Peter-Skala — 169, 657
- Stara Oselica — 567
- Stara Vrhnika — 29, 68, 74, 146,
161, 168, 176, 179, 210, 238, 251,
296, 388, 406, 416, 419, 422, 423,
450—453, 467, 478, 480, 515, 523
do 525, 528, 620
- Starč Slavko-Tarzan — 115
- Stare Avgust — 278
- Stari trg pri Ložu — 78, 133
- Stefančič Stane — 83
- Stele Dragica — 540
- Stepič Janez — 213
- Stibrič Zdravko-Tarzan — 323
- Stična — 207
- Stopar Viktor — 55, 57
- Stranska vas — 54, 140, 188, 193,
214, 252, 280, 285, 345, 376, 396,
416, 462, 538
- Stražišče — 32
- Strmica — 32, 550, 555
- Studenec (Ig) — 105
- Studeno — 550
- Suhadolnik Albin — 425
- Suhadolnik Janez — 68, 80, 85,
213, 421
- Suha krajina — 8, 9
- Suhi dol — 41, 131, 490, 507, 561,
564, 567, 569, 570, 572, 579, 580,
583, 584, 595, 626—628, 630, 633,
634
- Sušak — 352, 448
- Sv. Andrej (zdaj Andrej nad
Zmincem) — 571

Sv. Barbara (cerkev) — 576, 577
 Sv. Duh (cerkev) — 418
 Sv. Katarina (zdaj Katarina) —
 27, 41, 133, 146, 256, 490, 564,
 567, 571, 580
 Sv. Križ (zdaj Vipavski križ) —
 585
 Sv. Lovrenc (trig. 824) — 182
 Sv. Lucija (zdaj Most na Soči)
 — 440, 551, 587
 Sv. Mohor — 571
 Sv. Trije kralji (zdaj Vrh nad
 Rovtami) — 30, 32, 38, 182,
 228, 240, 250, 333, 347, 394, 428
 do 430, 436, 437, 473, 488, 492,
 494, 498—500, 534, 535, 543, 564,
 566, 579, 621, 624, 626, 627, 629,
 630, 632—635
 Sv. Urban (cerkev) — 582
 Sv. Urh — 97
 Sv. Vid (zdaj Žilce) — 171, 454
 Svetina Mira — 283

S

Šali Karel — 589
 Šemrov Jože — 214
 Sentjošt — 31, 38, 85, 131, 133,
 166, 178, 182, 186, 187, 190, 192,
 196—207, 209, 213, 222, 224, 225,
 233, 234, 238, 239, 241, 246, 249,
 250, 319, 326, 327, 342, 347, 357,
 363, 366, 367, 374, 377, 378, 394,
 397, 404, 406, 425, 428, 453, 473,
 480, 488, 490, 494, 507, 510, 529,
 530, 543, 566, 567, 569, 570, 572,
 579, 616, 622—624, 626, 630, 658
 Sentjunc Lidija — 661
 Sentvid — 27, 38, 41, 57, 125, 133,
 345, 425, 441, 467, 580, 581, 616
 Šentviška gora — 551
 Šerek Fani — 213
 Šimnic Konrad-Črt — 164
 Šinkovec Nace-Istenič — 60
 Šinkovec Nande-Petel — 68, 72,
 263, 421—423
 Šiška — 26, 57, 59, 108, 253, 292,
 460
 Škerl dr. France — 282
 Škodlar (kmetija) — 414
 Škofja Loka — 37, 184, 289, 292,

567, 570, 571, 580, 581, 583, 584,
 630, 631, 634
 Škofljica — 459
 Škraba Vanjo-Vanja — 432, 424
 Škrabar Leopold-Vanja — 463,
 464
 Šlambergar-Kavčič Štefi — 460
 Šlosar Mara — 56
 Šlosar Štefan — 56, 57, 290
 Šmajd dr. Albin — 95, 242
 Šmartna vas — 661
 Šorović Danilo — 26, 380, 406,
 412, 660
 Špacapan Mile — 120, 121
 Španija — 52
 Špik — 29
 Šraj Anton-Aljoša — 411
 Štajerska — 9, 15, 74, 125, 129,
 169, 170, 254, 268, 284, 287, 330,
 361, 434, 538, 657, 659
 Štajner Draga — 285
 Štamberger Tone — 56
 Štampetov most — 417, 437, 441,
 490, 491, 523, 525, 556—560, 624,
 639
 Štanjel — 585
 Štefinov most — 554
 Štrekelj Franc-Krepki — 26,
 129, 134, 136, 137, 269
 Štrekelj Lojze — 54
 Štrukelj Vinko — 58
 Šturm dr. France — 50
 Št. Peter (zdaj Pivka) — 505
 549, 585, 586
 Št. Vid (zdaj Podnanos) — 585
 Šubašič dr. Ivan — 561, 594, 604
 Šujica — 53, 55, 103, 112, 114,
 115, 134, 144, 166, 189, 190, 194,
 211, 249, 261, 376, 391, 395, 396,
 416
 Šujica (potok) — 28, 390, 412, 413
 Šumnik — 77
 Šunko Jože — 83
 Šutej (gostilničar) — 109

T

Tabor — 393
 Tegelj (orožnik) — 83
 Temenica — 207
 Temeniška dolina — 2988
 Terzić Velimir — 34

Thaler Tone-Tonček — 164
 Podraž — 297, 581
 Tolminski Lom — 587
 Tolsti vrh — 439, 560
 Tomačevo — 299
 Toman Tone — 259
 Tomanič Anton — 620
 Tomažič Nino — 292
 Tomažin Martin — 119
 Tomc (prof.) — 87
 Tominc Andrej — 201
 Tominc Janez — 62
 Tominčev mlin — 201
 Tomišelj — 251
 Tomšič Jože — 539
 Tomšič Tone — 277
 Tonizzi (it. general) — 233, 235
 Topol — 237, 238
 Toško čelo — 27, 28, 41, 57—59,
 113, 114, 166, 182, 189—193, 234,
 249, 250, 252, 254, 284, 290, 291,
 300, 319, 340, 341, 390, 392, 393,
 395, 396, 400, 412, 413, 461, 462,
 538, 541, 663
 Trata — 58
 Trate — 282, 386
 Travna gora — 128, 418
 Travnik — 128
 Travni vrh — 509
 Trbiž — 37, 440, 442
 Trček Franc-Ovsov — 26, 77,
 163, 164, 311, 338, 364, 379, 408,
 423, 448, 449
 Trček Ivan — 228
 Trček Živka — 228
 Trebče (pri Zadlogu) — 548
 Trebija — 492
 Trebnje — 49, 263
 Treviso — 212, 243
 Trkman Ivan — 213
 Trnovo — 116
 Trnovski gozd — 235, 543, 563,
 579
 Trobec Ivan — 56, 57
 Trobevšek Lado-Jodi — 285
 Troha Frančiška — 208
 Troha Stanko — 208
 Trst — 29, 79, 115, 162, 169, 233,
 265, 293, 311, 362, 436, 447, 448,
 456, 489, 490, 545, 553, 554, 560,
 585, 638, 642, 646, 666

Tržič — 254
 Turčija — 99
 Turjak — 171, 445, 446, 458
 Turk Janez-Pavle — 71, 73, 105
 Turk Jože — 71, 73, 105
 Turk Tatjana — 73

U

Ukrajina — 99
 Ulaka — 126, 127, 210, 226, 327,
 328, 374, 377, 378
 Ulaka (k. 800) — 28, 29, 237, 528
 Ule Stane — 589
 Unec — 419, 424, 427, 453, 455,
 514, 518, 521, 553, 589, 618, 620
 Urbanc Franc — 242
 Urh Franc — 239
 Uršič Tone-Sokol — 60
 Ustje — 330, 417

V

Valenčič dr. Vladimir — 46
 Vas — 68, 526
 Vavken Janez — 214
 Vednal Marjan — 108, 109
 Veharše — 371, 372, 419, 463, 489,
 490, 517, 546, 561, 563, 566, 573,
 576, 578, 579
 Velenje — 62
 Velika Ligojna — 187, 334, 623
 Velike Bloke — 78, 133
 Veliki hrib — 249, 339, 375, 391,
 396, 397, 410, 412—414
 Veliki Otok — 548, 554, 555
 Veliki Raskovec — 32
 Veliki vrh — 176, 234, 379, 381,
 406, 570
 Velkavrh Franc-Urban — 53,
 54, 350, 351, 420
 Velušček Urška-Micka — 285,
 298, 300, 301
 Verbič Andrej — 70, 72, 105
 Verbič Franc — 412
 Verbič Janez — 61
 Verbič Jože-Risto — 425, 621,
 624
 Verd — 25, 27, 29, 31, 64, 70—73,
 75, 105, 106, 109, 123, 124, 131,
 139, 171—176, 213, 237, 238, 250,
 251, 275, 361, 387, 388, 406, 416,

- 417, 419, 435, 440, 453, 467, 478,
480, 486, 487, 490, 515, 523, 524,
526, 528, 536, 556—558, 560, 619,
639, 666
- Veternik — 412, 414
- Vič — 25, 26, 30, 31, 37, 51, 52,
54, 55, 62, 85, 106, 110, 112, 114,
134, 135, 156, 166, 187, 195, 210,
214—216, 244, 260, 266, 270, 277,
292, 381, 389, 392, 420, 616
- Vidmar Anton — 73, 213
- Vidmar Anton (Mačkov) — 71
- Vidmar Anton-Luka — 71, 105,
106, 116
- Vidmar Edo — 80, 84
- Vidmar Fani — 84
- Vidmar Josip — 49, 50, 253, 415
- Vidmar Jože — 84
- Vidmar Lovrenc — 61
- Vidmar-Mikuž Zlata — 661
- Vilar Drago — 80, 84
- Viler Danica — 84
- Viler Milan — 84
- Vipava — 574, 585
- Vipavska dolina — 235, 545, 562,
585, 631
- Vinji vrh — 32, 171
- Visarionovič Josip-Stalin — 598
- Visoki hrib — 329
- Visoko — 583
- Višje poveljstvo Slovenija-Dal-
macija, glej II. armada
- Višnja gora — 263
- Vitez — 577
- Vittorio Emanuele III. di Sa-
voia — 103
- Vizjak Stanko — 483
- Vnanje Gorice — 51, 53—55, 85,
116, 134, 135, 160, 213, 236, 244,
310, 362, 382, 419, 538, 540, 541,
558
- Vnanje selo — 550
- Vodice — 546
- Vodnik Francka — 462
- Vojaško okrožje XVIII. (nem-
ško) — 482
- Vojaško področje:
— Idrijsko — 471, 473, 474,
503, 504
— Notranjsko — 584, 586
- Vojnović Aleksander — 560
- Vojsko — 503, 542, 552, 602, 605
- Voljč Nace-Drčar — 77, 475—
477, 515
- Voljč Nace-Fric — 26, 73, 423,
427, 475, 476, 525
- Vošnar Pavle-Vidmar — 208,
209, 239, 241, 403, 404
- Vovk Alojz — 265, 619
- Vovk Marjan — 524, 569
- Vrabelj Alojz — 214
- Vrančič Vladimir — 46
- Vranje pečine — 103, 147, 148,
159—162, 230—232, 268, 319,
325, 436, 437, 439
- Vrata — 588
- Vreg Franci-Mile — 53
- Vreg Helena — 663
- Vrh Hrvatov — 590
- Vrhe (pri Šujici) — 114
- Vrhnika — 24, 26—31, 38, 63, 64,
68—75, 77, 82, 85, 105, 107, 116,
117, 127, 132, 135, 136, 146—148,
156, 166—168, 170, 174—179,
187, 188, 194, 198, 199, 203, 205
do 210, 213, 214, 217, 218, 231
do 234, 236—238, 241, 249, 251,
253, 263, 271, 275, 292, 294, 303,
308, 315, 321, 326, 328, 347, 358,
363, 368, 387, 392, 394, 397, 398,
404, 430, 437—439, 441, 448, 450
do 453, 467, 469, 475, 476, 478,
480, 486, 490, 491, 499, 507, 510,
514, 515, 523—525, 527—529,
536, 545, 556, 560, 564, 616—619,
623, 632, 636—638, 642
- Vrhovci — 24, 29, 51, 53—55, 134,
167, 192, 193, 215, 261, 262, 266,
278, 308, 343, 404, 538, 541, 618,
619, 663
- Vrhovec Alojz — 214
- Vrhovec Franc (Ejtkov) — 75
- Vrhovec Franc-Jovo — 402, 403
- Vrhovec France — 119
- Vrhovec Jakob — 54
- Vrhovec Janko — 26
- Vrhovec Slavko-Robin — 145,
255
- Vrhovec Stane-Slavc — 26
- Vrhovec Tomaž — 200, 202
- Vrhovec Vinko — 608
- Vrhovnik Majda — 278

Vrhovni štab NOV in POJ —
 18, 255, 298, 416, 429, 657, 658,
 663
 Vrhunec Oto-Blaž Ostrovihar
 — 435
 Vrsnik — 32, 41, 435, 436, 499
 Vrščaj Črtomir — 64, 300
 Vršič — 37
 Vrše — 588
 Vrzenec — 60, 62, 127, 176, 178,
 198, 361, 373, 378, 382, 383, 515,
 529, 530, 532, 620, 642
 Vujošević (čet. major) — 453

Z

Zabukovec Milan-Miloš — 403,
 412, 665
 Zadel Alojz — 108
 Zadlog — 121, 542, 548, 552
 Zadnikar Viktor-Viki — 144
 Zadobje — 185
 Zagon — 554
 Zagorica — 515
 Zagožan Tine — 57
 Zagreb — 37, 113, 298
 Zajc Franc — 300
 Zaklanec — 28, 60, 61, 116, 166,
 182, 198, 249, 251, 308, 325, 332,
 336, 375, 378, 395, 630, 631
 Zala — 386, 543, 547
 Zalar Anton-Žan — 65, 71, 76,
 105, 110
 Zalar Janez — 76
 Zalar Tončka — 65, 76
 Zaletel Tone-Tilen — 116
 Zali log — 38
 Zalog — 17, 460
 Zalog (Polh. Gradec) — 156—
 158, 175, 176, 246
 Zalokar Jože — 208
 Založnik Alojz — 54, 116
 Založnik Ivan — 214
 Zameja — 179
 Zanussi Giacomo — 38
 Zaplana — 28, 29, 147, 198, 207
 do 209, 228, 231—233, 237, 239,
 241, 249, 304, 347, 357, 387, 394,
 422, 428, 437, 453, 466, 488, 509,
 523, 620
 Zapotok — 171, 238

Zapuže — 131, 282
 Zasavje — 481
 Zavratac — 27, 28, 131, 386
 Zavrhr — 28, 139, 183, 367, 397,
 405, 414
 Zavrhr pri Borovnici — 77, 123,
 124, 174, 449, 536
 Zdenska vas — 458
 Zdešar Ivan — 616
 Zdešar Jože — 531, 532, 621
 Zdešar Matevž — 60
 Zdešar Mirko — 26, 327, 330
 Zdešar Tone-Dore — 26, 425,
 531, 621, 624
 Združene države Amerike. glej
 Amerika
 Zelena jama — 459
 Zgornja Šiška — 56, 487
 Zibelnik Pavle-Pajo — 56, 57,
 282—284, 289, 301
 Zidanšek Miloš-Zdravko — 124
 Zihel Boris — 50, 281, 415
 Zlatnar Mirko — 55, 57, 280, 290,
 662
 Zlatnar Peter — 114
 Zminec — 184
 Zor Miroslav — 263
 Zore Dušan — 83
 Zupan Ivan — 214
 Zupan dr. Stane — 198, 241, 347,
 448
 Zupan Stanko — 198
 Zupančič Angelca — 522
 Zupančič Franja-Sivka — 75,
 216, 217

Ž

Žagar Jože — 56
 Žagar Vinko — 608
 Žakelj Jakob — 196—198, 200
 Žakelj Janko — 196
 Žakelj Vinko — 196, 198, 206
 Žakelj Vinko (duhovnik) — 196
 Žalostna gora — 118, 265
 Žažar — 27, 60, 62, 103, 126, 162,
 176, 180, 198, 205, 224, 238, 241,
 249, 287, 304, 342, 361—366, 368,
 373, 386, 406, 416, 425, 430, 466,
 509, 566, 572, 573, 605, 620, 637
 Žebot dr. Ciril — 90, 91, 242

- Žejna dolina — 372
 Železnik Franc — 208
 Železniki — 579, 583
 Želimlje — 296, 458
 Želin — 551
 Žerjal Tonček — 56, 57, 282
 Žerovnica — 591
 Žerovnik — 392
 Žibert Ančka — 301
 Žibrše — 28, 82, 84, 147, 214, 220,
 228, 229, 287, 319, 368—370, 373,
 374, 453, 455, 463, 466, 495, 517,
 519, 522, 565, 618, 644
 Žigman Ivan — 119
 Žigon Alojz — 213
 Žigon Malvina — 282
 Žiri — 29, 32, 38, 41, 78, 131, 133,
 160, 176, 184, 187, 235, 270, 387,
 430, 435, 436, 438, 450, 463, 473,
 490, 492, 494, 498, 499, 502, 508,
 566, 571, 621, 626, 641
 Žirovnik — 250, 255
 Žirovnikov graben — 254, 255,
 281, 397, 401, 414, 416
 Žirovska kotlina — 29, 496, 627
 Žirovski graben — 144
 Žirovski vrh — 27, 28, 41, 185,
 435, 436, 439, 492, 498—500, 563,
 564, 566, 568, 571—573, 579, 582
 do 584, 605, 626—638
 Žirovsko — 535, 629, 632
 Žitko Janez — 422, 423
 Žitko Jože — 514
 Žitko Stane — 80, 83, 164, 228,
 229
 Žitko Tončka — 616
 Živec Jože — 57
 Župec Franc — 91, 96
 Žust Franc-Frenk — 370, 371

VSEBINA

DOLOMITSKO OBDOBJE VODSTVA NOV SLOVENIJE (Edvard Kardelj)	5
UVOD	23
ITALIJANSKA OKUPACIJA	
DOLOMITI IN DOLOMITČANI	27
Geografski položaj in vojaški pomen	27
Socialne razmere v Dolomitih pred vojno	29
Dolomiti pred začetkom vojne	32
ZASEDBA SLOVENIJE	35
Aprilska vojna	35
Uvajanje okupacijske oblasti	41
USTANOVITEV IN RAZVOJ OSVOBODILNE FRONTE	48
Rajon Vič	51
Rajon Dravljje	55
Rajon Horjul	59
Rajon Vrhnika	63
Rajon Logatec	77
ORGANIZIRANJE KONTRAREVOLUCIJE	86
Glavačeva skupina	87
Katoliška akcija	88
Erlichovi stražarji	90
Slovenska legija	93
Slovenska zaveza	97
ZAČETEK OBOROŽENEGA BOJA	99
PRVI DOLOMITSKI PARTIZANI IN PRVE AKCIJE	105
Sabotažne akcije in napadi	105
Samotorška četa	110
Napad na preserski most	115
Ustanovitev nove Samotorške čete	120
Napad na Verd	123
Zimski boji onstran meje	124
Nova partizanska skupina v Dolomitih	126

ZAČETKI POMLADANSKE VSTAJE V DOLOMITIH . . .	128
Italijanske sile in ukrepi spomladi 1942	130
Boj na Ključu in v Gabrju	134
Martinova četa pod Krimom	145
Ustanovitev 4. čete 1. bataljona Notranjskega odreda . .	146
Ustanovitev 4. bataljona in njegova prva akcija	149
Nad Nemce	156
PRVI DOLOMITSKI ODRED	
USTANOVITEV ODREDA	159
DRUGA GRUPA ODREDOV V DOLOMITIH	169
Napad na vlak na Verdu	171
Teden dni v Dolomitih	174
Čez italijansko-nemško mejo	179
BOJI DOLOMITskega ODREDA	
Zavarovanje druge grupe odredov	186
Med sovražnikovo poletno ofenzivo	194
Napad na prvo belogardistično postojanko v Dolomitih . .	195
Širjenje narodnega izdajstva	206
Stopnjevanje sovražnikovega nasilja	209
Dolomitski partizani v novih razmerah	222
Napadi na 2. bataljon	226
Boj z belimi na Vranjih pečinah	230
Italijanska septembrska ofenziva	233
Nove kvislinške enote in postojanke	238
Smrt komandanta Ježevnika	244
OSVOBOJENO OZEMLJE PRED LJUBLJANO	246
Vodstvo NOB Slovenije v Dolomitih	250
Preskrba in organizacija zaledja	256
Partizanska saniteta	266
Partizanske delavnice	268
Partizanske tiskarne	276
Partizanske zveze	289
Relejne kurirske zveze	293
Notranje zveze	297
Radijske zveze	298
Politično delo na terenu	302
ŽIVLJENJE V ODREDNIH ENOTAH	
Organizacijske spremembe	309
Seznam moštva in orožja DO	312
Partijsko-politično delo	312
Vojaško urjenje	318
JESENSKI BOJI	
Napad na Log	321
Boj na Korenu	325

Nove naloge in novi spopadi	330
Ponovni poraz Italijanov in bele garde na Ključu	336
Priprave na zimo	341
DOLOMITSKA IZJAVA	349
NOVA ITALIJANSKA TAKTIKA	352
ODRED V OFENZIVI	
Z boji v novo leto	357
Napad na Žažar	362
Boj v Žibršah	368
Boj na Samotorici	374
Neuspeh na Dobrovi	375
Napad na belogardistično postojanko Koreno	377
Nova odredova taktika	381
Na Primorsko po novince	384
ODLOČILNA SOVRAŽNIKOVA PROTIOFENZIVA	
Preprečeni napad na osvobojeno ozemlje	389
Poraz v Belški grapi	393
Poraz v Bezenici	405
Zadnji dnevi in akcije Dolomitskega odreda	410
Odhod osrednjega vodstva iz Dolomitov	414
Začasna Dolomitska četa	416
PO UMIKU PARTIZANOV IZ DOLOMITOV	
Politično stanje na terenu	419
Dolomitski četniki	428
Kratka ocena 1. Dolomitskega odreda	430
DRUGI DOLOMITSKI ODRED	
PRIPRAVE NA KAPITULACIJO ITALIJE	433
Prešernovci v Dolomitih	435
Šercerjeva brigada na Vranjih pečinah	436
Nemška zasedba proge	439
KAPITULACIJA ITALIJE	
Ukrepi vodstva narodnoosvobodilnega gibanja	443
Stanje ob kapitulaciji v Dolomitih	448
PO USTANOVITVI DRUGEGA DOLOMITskega ODREDA	
Prihod odrednega jedra v Dolomite	455
Ponovna osvoboditev Dolomitov	459
UKINITEV ODREDA IN POSLEDICE	
Vključitev odreda v XXXI. divizijo	470
Ustanovitev komande idrijskega področja	473
Politični aktiv v Dolomitih ponovno v ilegali	475
Dolomitsko domobranstvo	478
Akcije VII. in IX. korpusa na robu Dolomitov	490
Kratka ocena 2. Dolomitskega odreda	501

TRETJI DOLOMITSKI ODRED	
USTANOVITEV ODREDA	503
STANJE V DOLOMITIH LETA 1944	506
Okraj Logatec	516
Okraj Vrhnika	523
Okraj Horjul	529
Okraj Rovte	534
Okraj Borovnica	536
Okraj Dobrova	538
DELOVANJE ODREDA	
Spomladanski boji na robu Dolomitov	542
Samostojno delovanje	546
Začasen odhod odreda z roba Dolomitov	551
Vrnitev v Dolomite	552
Napad na Štampetov most	556
Ofenziva IX. korpusa na Dolomite	561
Napad na Črni vrh nad Idrijo	562
Vdori XXXI. divizije in Dolomitskega odreda v Dolomite	563
Četrtrič na Hotedršico	573
Boji za Poljansko dolino	579
Odred na Pivki	584
Akcije 4. bataljona 1. brigade VDV v Dolomitih	588
ŽIVLJENJE V ODREDU	
Partijsko-politično delo	592
Propagandno-politično delo v odredu in med prebivalstvom	593
Mobilizacija v NOV	601
Diverzantske akcije	604
Obveščevalna služba	605
Organizacijska vprašanja	607
Odredno sodstvo	610
Preskrba	612
Kratka ocena tretjega Dolomitskega odreda	613
DOLOMITI PRED OSVOBODITVIJO	
STANJE V DOLOMITIH PRED KONCEM VOJNE	615
Narodna zaščita v novih pogojih dela	618
Delo organov OZNA	621
ZADNJE AKCIJE IX. KORPUSA PROTI DOLOMITOM	
Spopadi na Žirovskem vrhu	626
Napad na Gorenjo vas	630
Boji za hrano	631
Vdor udarne čete XXXI. divizije v Dolomite	635
Zavezniški letalski napadi	638

BOJI ZA DOKONČNO OSVOBODITEV	641
SKLEPNA BESEDA	645
DOLOMITSKA IZJAVA	651
SPOMINI NA DOLOMITSKO REPUBLIKO (Danilo Šorović) .	656
V DOLOMITSKI REPUBLIKI (dr. Branko Karapandža-Mat- jažek)	661
NARODNI HEROJI	667
NOSILCI SPOMINSKEGA ZNAKA 1941	668
PADLI BORCI	671
KAZALO KRAJEV, ENOT IN IMEN	673

OBLIKA KNJIZNICA
JESENICE

Knjižnica NOV in POS 31/I

Ureja komisija za zgodovino
sveta za razvijanje revolucionarnih tradicij
pri predsedstvu republiškega odbora ZZB NOV Slovenije
Predsednik komisije Zdravko Klanjšček

Rudolf Hribernik-Svarun

DOLOMITI V NOB

Rokopis je odobrila komisija za zgodovino
na seji dne 14. februarja 1974

Strokovni recenzent
Stanko Petelin-Vojko

Lektor Jože Šifrer

Opremil Vladimir Lakovič

Skice izdelal Vladimir Štimac

Tehnični urednik
Jože Čertalič

Založila Partizanska knjiga v Ljubljani
zanjo Milko Štolfa

Natisnila in vezala tiskarna Tone Tomšič

Klišeje izdelala klišarna Ljudske pravice v Ljubljani

V Ljubljani, junija 1974

